

UCHWAŁA NR XLIII/832/22
SEJMIKU WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

z dnia 27 czerwca 2022 r.

w sprawie przyjęcia oceny zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za rok 2021 w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej

Na podstawie art. 16a ust. 4 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2021 r. poz. 2268, z późn. zm.) Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwala, co następuje:

§ 1.

Przyjmuje się przedstawioną przez Zarząd Województwa Wielkopolskiego ocenę zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za rok 2021 w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej, w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2.

Ocena, o której mowa w § 1, wraz z rekomendacjami stanowi podstawę do planowania budżetu na rok następny.

§ 3.

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Województwa Wielkopolskiego.

§ 4.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Wiceprzewodniczący
Sejmiku Województwa
Wielkopolskiego

Jarosław Maciejewski

OCENA ZASOBÓW
POMOCY SPOŁECZNEJ
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO
ZA ROK 2021

*Załącznik do Uchwały Nr XLIII/832/22
Sejmiku Województwa Wielkopolskiego
z dnia 27 czerwca 2022 r.*

*Ocenę zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za 2021 rok opracował zespół
Obserwatorium Integracji Społecznej działający w ramach Wielkopolskiego Regionalnego
Obserwatorium Terytorialnego,*

w składzie:

Karolina Czub
Anita Oblizajek
Sylwia Szpyrka
Marta Zaręba

Poznań 2022

Spis treści

WSTĘP	4
WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW	6
1. Sytuacja społeczno-demograficzna województwa wielkopolskiego w ujęciu przestrzennym....	7
1.1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej.....	7
1.2. Infrastruktura społeczna	9
1.3. Bezrobocie w województwie wielkopolskim.....	12
2. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia	15
2.1. Klienci pomocy społecznej.....	15
2.2. Osoby i rodziny korzystające z pomocy i wsparcia.....	17
2.3. Świadczeniobiorcy w systemie pomocy społecznej – profil demograficzny	19
2.4. Deprywacja lokalna	23
2.5. Powody udzielenia pomocy i wsparcia.....	26
3. Zadania gminy – OPS, MOPS, MOPR, GOPS.....	27
3.1. Świadczenia pieniężne – 3 typy zasiłków	28
3.1.1. Zasiłek stały	30
3.1.2. Zasiłek okresowy	32
3.1.3. Zasiłek celowy.....	33
3.2. Świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej	35
3.2.1. Posiłek	36
3.2.2. Odpłatność gminy za pobyt w DPS.....	37
3.2.3. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi.....	38
4. Dodatek energetyczny i dodatek mieszkaniowy	41
5. Wspieranie rodziny	42
6. Powiat – zadania PCPR oraz MOPR	44
6.1. Piecza zastępcza	44
6.1.1. Rodzinna piecza zastępcza	45
6.1.2. Instytucjonalna piecza zastępcza	49
6.2. Usamodzielnienie wychowanków	51
6.3. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnościami.....	52
7. Kadra jednostek organizacyjnych pomocy społecznej	57
7.1. Struktura kadry socjalnej.....	57
7.2. Dostępność kadry socjalnej	58

8. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia	63
8.1. Placówki oferujące wsparcie seniorom	64
8.1. Placówki oferujące wsparcie osobom z niepełnosprawnościami	66
8.2. Placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej).....	68
8.3. Placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego.....	70
9. Aktywność projektowo-konkursowa jednostek organizacyjnych pomocy społecznej.....	72
10. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego	75
11. Działalność organizacji pozarządowych na terenie województwa wielkopolskiego.....	81
12. Wnioski i rekomendacje	84
12.1. Infrastruktura społeczna	84
12.2. Korzystający z pomocy i wsparcia	87
12.3. Usługi socjalne.....	90
12.4. Kadra pomocy społecznej.....	91
12.5. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia.....	93
12.6. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityk społecznej....	98

WSTĘP

Nowelizacja *Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej* (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.), zgodnie z art. 16a, wprowadziła obowiązek corocznego przygotowywania przez gminy, powiaty i samorząd województwa oceny zasobów pomocy społecznej.

Ocena zasobów pomocy społecznej zastąpiła od 2012 r. dotychczas przygotowywany przez jednostki samorządu terytorialnego bilans potrzeb pomocy społecznej.

OZPS powinna zostać sporządzona w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej, a zasoby, o których mowa, w szczególności obejmują: infrastrukturę, kadre, organizacje pozarządowe i nakłady finansowe na zadania z pomocy społecznej bez względu na podmiot je finansujący i realizujący (art. 16a, p.1 i 2 *Ustawy*). Ocena, o której mowa, obejmuje osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej, rodzaje ich problemów oraz ich rozkład ilościowy (art.16a, p.3 *Ustawy o pomocy społecznej*).

Ocena zasobów przedstawiana jest przez organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego co roku do dnia 30 kwietnia odpowiednio radzie gminy, radzie powiatu, a do dnia 30 czerwca sejmikowi województwa właściwej jednostki samorządu terytorialnego. Ocena wraz z rekomendacjami ma być podstawą do planowania budżetu na rok następny (art.16a, ust. 4 *ustawy o pomocy społecznej*).

Następnie, samorząd województwa jest zobligowany do przekazania oceny zasobów pomocy społecznej sporządzonej na podstawie ocen przygotowanych przez gminy i powiaty z obszaru województwa, właściwemu wojewodzie do 31 lipca każdego roku (art. 21 pkt. 8 *ustawy o pomocy społecznej*)

Sprawozdanie OZPS w 2018 roku zostało poddane znacznej modyfikacji w wyniku realizacji przez ówczesne Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Instytut Pracy i Spraw Socjalnych projektu pn. „Narzędzie agregowania i monitorowania danych w obszarze włączenia społecznego”. Projekt realizowany był w ramach środków europejskich Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020. Założeniem projektu było uproszczenie wypełniania formularza sprawozdania przez jednostki organizacyjne pomocy społecznej oraz ułatwienie prezentacji gotowego materiału lokalnym władzom. W zmodyfikowanym formularzu sprawozdania znaczna część danych z tabel przeniesiona została do automatycznie generujących się raportów graficznych.

Rok 2022 jest czwartym rokiem funkcjonowania zmienionego narzędzia wyposażonego w nowe możliwości graficznego przedstawienia pewnych zjawisk społecznych. Wypełnianie formularza zarówno dla gmin, powiatów, jak i województw nadal obfitowało w różne trudności techniczne,

np. brak możliwości wygenerowania wszystkich raportów graficznych, czy błędne zasilenia raportów graficznych danymi z baz dziedzinowych.

Nowa formuła narzędzia w swoim założeniu miała uprościć użytkownikowi korzystanie z formularza i uatrakcyjnić formę prezentacji danych. Jednakże na poziomie wojewódzkim, zabieg ten spowodował istotny ubytek danych. Brak potrzebnych statystyk uniemożliwił w roku 2022 (podobnie, jak w latach poprzednich) analizę niektórych zjawisk oraz porównywanie poszczególnych wartości na poziomie gminnym i powiatowym w perspektywie kilku ostatnich lat.

Należy w tym miejscu zasignalizować, iż niektóre, istotne dane z punktu widzenia opracowywania analizy wojewódzkiej, zostały utracone (np. wskaźnik osób w wieku emerytalnym korzystających z usług opiekuńczych) i aktualnie nie ma możliwości pozyskania ich z innych źródeł.

W formularzu OZPS umieszczonej w Centralnej Aplikacji Statystycznej tylko niewielka część danych znajduje się w sekcji tabelarycznej. Zdecydowanie większy pakiet danych oraz wskaźników znajduje się w sekcji raportów graficznych. W raportach graficznych, które zasilają się automatycznie ze zbiorów centralnych znajdują się błędne zasilenia wartości, co do których część ośrodków pomocy społecznej zgłaszała swoje zastrzeżenia, dodatkowo OPS zgłaszały problemy z zasileniami wartości automatycznie wyliczanych (WAW), które również wpływają na poprawność raportów graficznych. Modyfikacja raportów graficznych i ręczne wpisanie poprawnych danych nie są możliwe z poziomu gminy, powiatu i województwa. W takiej sytuacji Zespół ROPS w Poznaniu podjął decyzję dotyczącą prezentacji w raporcie tylko tych danych, co do których jakości i poprawności nie ma wątpliwości. W tegorocznej OZPS opisano zatem dane znajdujące się w sekcjach tabelarycznych, natomiast tam, gdzie ich uzupełnienie wydawało się konieczne, odwołano się do dostępnych danych i statystyk publicznych, np. z GUS BDL czy statystyk resortowych, głównie sprawozdania MRPiPS-03, MRPiPS-05 oraz MRPiPS-06.

Ocena zasobów województwa wielkopolskiego została przygotowana w oparciu o sprawozdania nadesłane ze wszystkich jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa wielkopolskiego, a więc 226 gmin, 31 powiatów i 4 miast na prawach powiatu.

WYKAZ UŻYWANYCH SKRÓTÓW

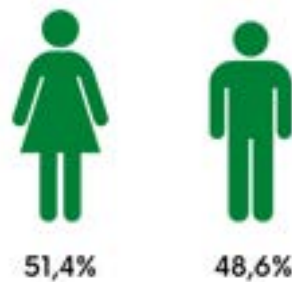
CAS	Centralna Aplikacja Statystyczna
CIS	Centrum Integracji Społecznej
DPS	Domy Pomocy Społecznej
EFS	Europejski Fundusz Społeczny
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
KIS	Klub Integracji Społecznej
MOPR	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie
NGO	Organizacje pozarządowe (Non-Governmental Organization)
OZPS	Ocena Zasobów Pomocy Społecznej
OPS	Ośrodek Pomocy Społecznej
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu
ŚDS	Środowiskowy Dom Samopomocy
WTZ	Warsztat Terapii Zajęciowej
ZAZ	Zakład Aktywności Zawodowej
↑	symbol oznacza wzrost w stosunku do roku ubiegłego
↓	symbol oznacza spadek w stosunku do roku ubiegłego

1. Sytuacja społeczno-demograficzna województwa wielkopolskiego w ujęciu przestrzennym

1.1. Dane o sytuacji demograficznej i społecznej

Województwo wielkopolskie leży w zachodniej części Polski i graniczy z województwami: zachodniopomorskim, pomorskim, kujawsko-pomorskim, łódzkim, opolskim, dolnośląskim i lubuskim, zajmując **9,5% powierzchni kraju – 29 826,5 km²** (2 miejsce w kraju po mazowieckim – 35 558 km²). Udział gruntów rolnych na terenie województwa wynosił niecałe 65%, natomiast gruntów zabudowanych i zurbanizowanych 5,7%. W 2020 roku Wielkopolskę zamieszkiwało **3 496 450 ludności** (3 miejsce w kraju, po województwie mazowieckim i śląskim), co w efekcie daje liczbę 117 osób przypadających na 1 km². **Województwo wielkopolskie w 2020 roku zamieszkiwało 9% ludności Polski.** W miastach mieszkało 54% ludności, a na wsiach 46% ludności¹.

Rysunek nr 1 Udział kobiet i mężczyzn w liczbie ludności województwa w 2020 roku

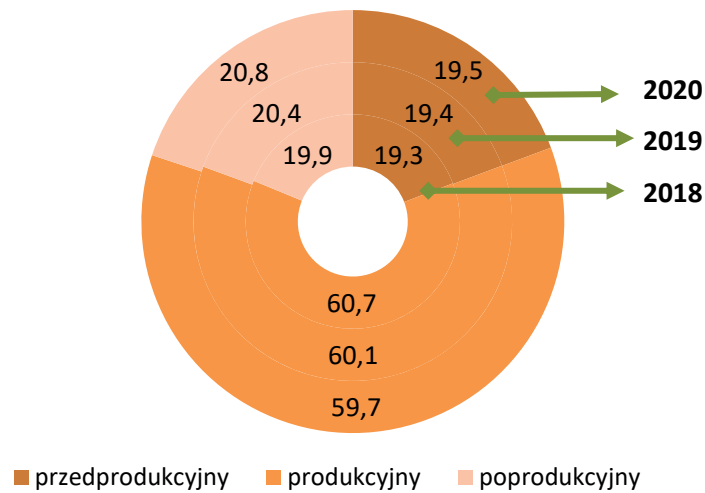
Źródło: GUS-BDL

W roku 2020 województwo wielkopolskie zamieszkiwało **1 796 047 kobiet (51,4%)** i **1 700 403 mężczyzn (48,6%)**. W porównaniu do zeszłego roku rozkład płci wśród mieszkańców województwa pozostaje na takim samym poziomie. Rozkład płci w poszczególnych powiatach województwa jest tożsamy z tym, zaprezentowanym dla całego województwa.

W roku 2020 województwo wielkopolskie zamieszkiwało **681 826 osób w wieku przedprodukcyjnym**, **2 087 026 w wieku produkcyjnym** i **727 598 osób w wieku poprodukcyjnym**.

¹ Dane za rok 2021 nie zostały jeszcze opublikowane.

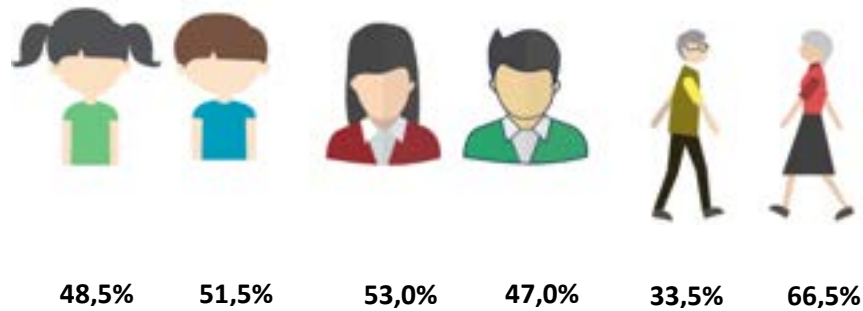
Wykres nr 1 Struktura wielkopolskiej ludności w ekonomicznych grupach wieku w latach 2018, 2019 i 2020 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS-BDL

Na przestrzeni ostatnich kilku lat widać nieznaczne zmiany struktury wieku mieszkańców Wielkopolski w ekonomicznych grupach wieku. Zauważalny jest ubytek liczby ludności w wieku produkcyjnym (odsetek w populacji Wielkopolan spada) oraz wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym (odsetek w populacji rośnie). Na powyższym wykresie odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym pozostaje na przestrzeni trzech ostatnich lat praktycznie na takim samym poziomie, jednak prognozy demograficzne GUS wskazują na kurczenie się liczebności tej subpopulacji.

Zauważalna jest niewielka dysproporcja kobiet i mężczyzn w grupie osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, odsetek kobiet jest nieznacznie niższy w grupie osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, natomiast w grupie osób w wieku poprodukcyjnym zauważalna jest znaczna dysproporcja płci, zdecydowanie przeważają w niej kobiety, które stanowią prawie 66% tej subpopulacji. Kobiety żyją statystycznie dłużej niż mężczyźni. Kobieta, która w 2020 roku skończyła 60 lat, ma przed sobą średnio 23 lata życia, natomiast mężczyzna w takiej samej sytuacji – 17,8 lat. Udział kobiet i mężczyzn w ekonomicznych grupach wieku zaprezentowano poniżej.

Rysunek nr 2 Rozkład płci w ekonomicznych grupach wieku w roku 2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL za 2020 r.

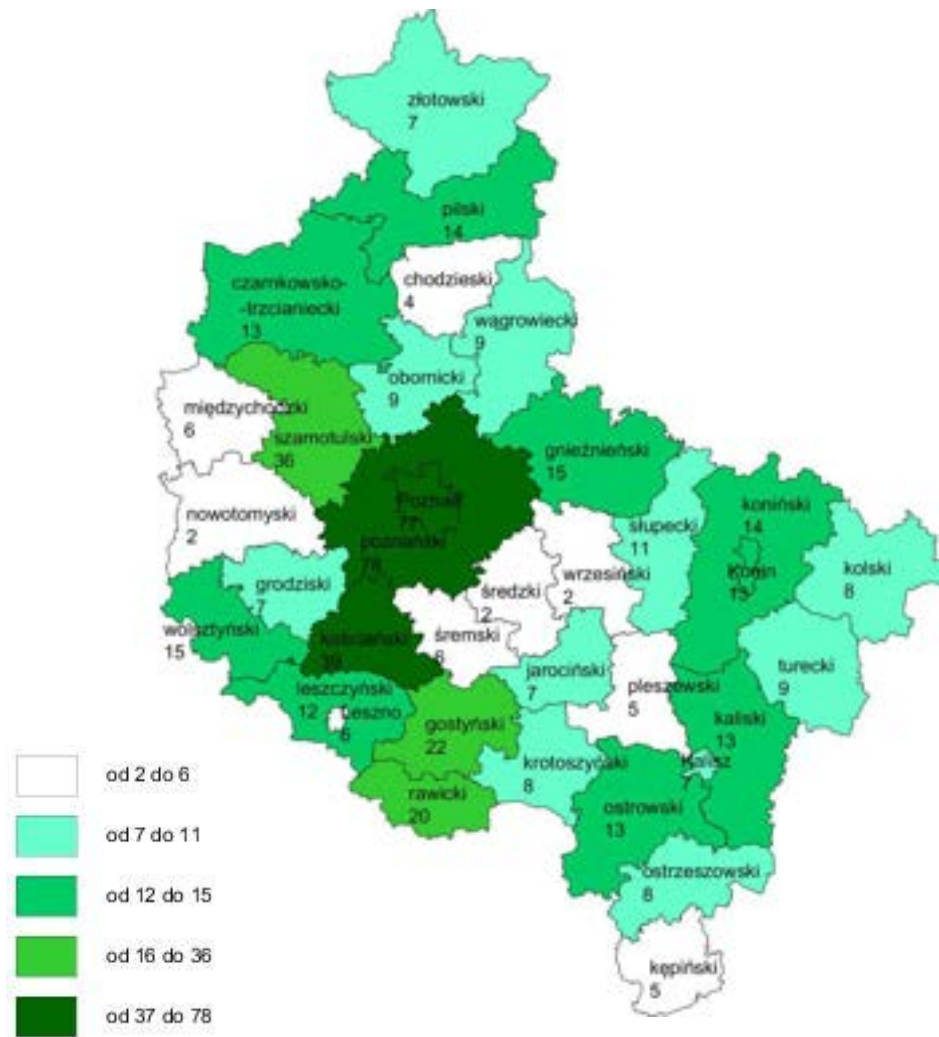
Współczynnik feminizacji, określający liczbę kobiet przypadającą na 100 mężczyzn w skali ogólnopolskiej populacji w 2020 roku wyniósł – 106, w tym dla osób w wieku 60 lat i więcej – 145. Wartość współczynnika wzrasta wraz z wiekiem, dla 60-64-latków wynosił 113, dla 70-74-latków – 136, dla 80-84-latków – 196, a dla grupy wiekowej 85 lat i więcej – 261. **Rosnący udział kobiet w starszych kohortach wieku jest konsekwencją nadumieralności mężczyzn i zróżnicowanych współczynników trwania życia seniorów i senierek**, z tych właśnie powodów sędziwa starość w Polsce częściej ma twarz kobiety².

1.2. Infrastruktura społeczna

W ramach oferty dla starszych Wielkopolan w regionie funkcjonują **546 kluby i inne miejsca spotkań dla seniorów** (↑ o 24). W roku oceny niespełna 32% wielkopolskich gmin nie posiadało na swoim terenie klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów (72 gmin).

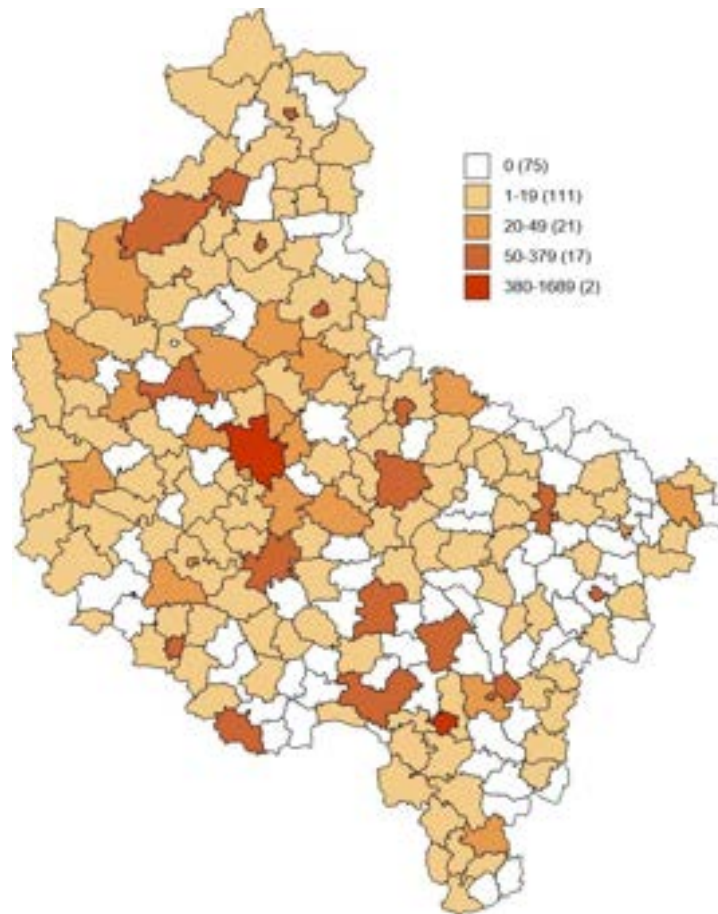
² GUS Sytuacja osób starszych w Polsce w 2018 roku, Warszawa 2020 s. 19

Mapa nr 1 Liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów w Wielkopolsce w 2021 roku (ujęcie powiatowe)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2021 r.

W świetle sprawozdań gminnych w roku oceny **zmała liczba mieszkań komunalnych znajdujących się w zasobach gminy** – z 51 379 w 2020 roku do 50 768 w roku 2021 (↓ o 611 mieszkania). Zmniejszyła się także liczba wniosków złożonych na mieszkanie komunalne z zasobów gminy – z 5 723 w 2020 roku do 5665 w roku 2021 (↓ o 58 wniosków). Z danych wykazanych w OZPS wynika, że 7 wielkopolskich gmin nie posiadało w 2021 r. w swoim zasobie w ogóle mieszkań komunalnych.

Mapa nr 2 Liczba lokali socjalnych w Wielkopolsce w 2021 roku (ujęcie gminne)

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2021 r.

W roku oceny zwiększyła się liczba lokali socjalnych – w roku 2020 wielkopolskie gminy dysponowały zasobem 4 846 mieszkań, a **w 2021 – 5 481 mieszkaniami socjalnymi**. Z danych wykazanych w OZPS wynika, że **75 wielkopolskich gmin nie posiadało w 2021 r. w swoim zasobie w ogóle mieszkań socjalnych** - największy deficyt zauważalny jest we wschodniej i południowej Wielkopolsce. W roku oceny 3 701 osób (↑ o 18 os.) oczekiwało na przyznanie lokalu socjalnego. W porównaniu do roku 2020 spadła liczba wyroków eksmisyjnych bez wskazania lokalu socjalnego – z 794 w 2020 roku do 724 w 2021 roku (↓ o 70).

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat zapotrzebowanie na lokale socjalne było wyższe niż oferta lokalnych samorządów. **Lokal socjalny**, zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie praw lokatorów, to lokal nadający się do zamieszkania ze względu na wyposażenie i stan techniczny, którego powierzchnia pokoi przypadająca na członka gospodarstwa domowego najemcy – tj. jedną osobę w przypadku zamieszkiwania co najmniej dwóch osób – nie może być mniejsza niż **5 m²**, a w wypadku jednoosobowego gospodarstwa domowego **10 m²**, przy czym lokal ten może być

o obniżonym standardzie. Sąd musi przyznać prawo do lokalu socjalnego w wyroku eksmisyjnym (art. 14 ust. 4 ustawy o ochronie praw lokatorów) następującym osobom:

1. Kobietom w ciąży.
2. Małoletniemu, niepełnosprawnemu lub ubezwłasnowolnionemu oraz sprawującemu nad taką osobą opiekę i wspólnie z nią zamieszkałą.
3. Obłożnie chorym.
4. Emerytom i rencistom spełniającym wymagania do otrzymania świadczenia z pomocy społecznej (określone w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w sprawie funduszu socjalnego emerytów i rencistów Policji, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu i Państwowej Straży Pożarnej oraz ich rodzin z dnia 9 września 2004 r.).
5. Osobie posiadającej status bezrobotnego.
6. Osobie spełniającej przesłanki określone przez radę gminy w drodze uchwały, z reguły mającej niskie dochody.

W 2021 r. na terenie województwa wielkopolskiego prowadzonych było 12 hospicjów.

Według danych OZPS hospicja usytuowane są na terenach miejskich oraz w gminach miejsko-wiejskich. Wszystkie miasta na prawach powiatu posiadają na swoim terenie placówki hospicyjne.

Na terenie województwa wielkopolskiego w 2021 roku wciąż nie funkcjonował żaden ośrodek dla cudzoziemców, co biorąc pod uwagę aktualną sytuację międzynarodową, w tym konflikt zbrojny w Ukrainie, może stanowić istotny deficyt w zasobie województwa.

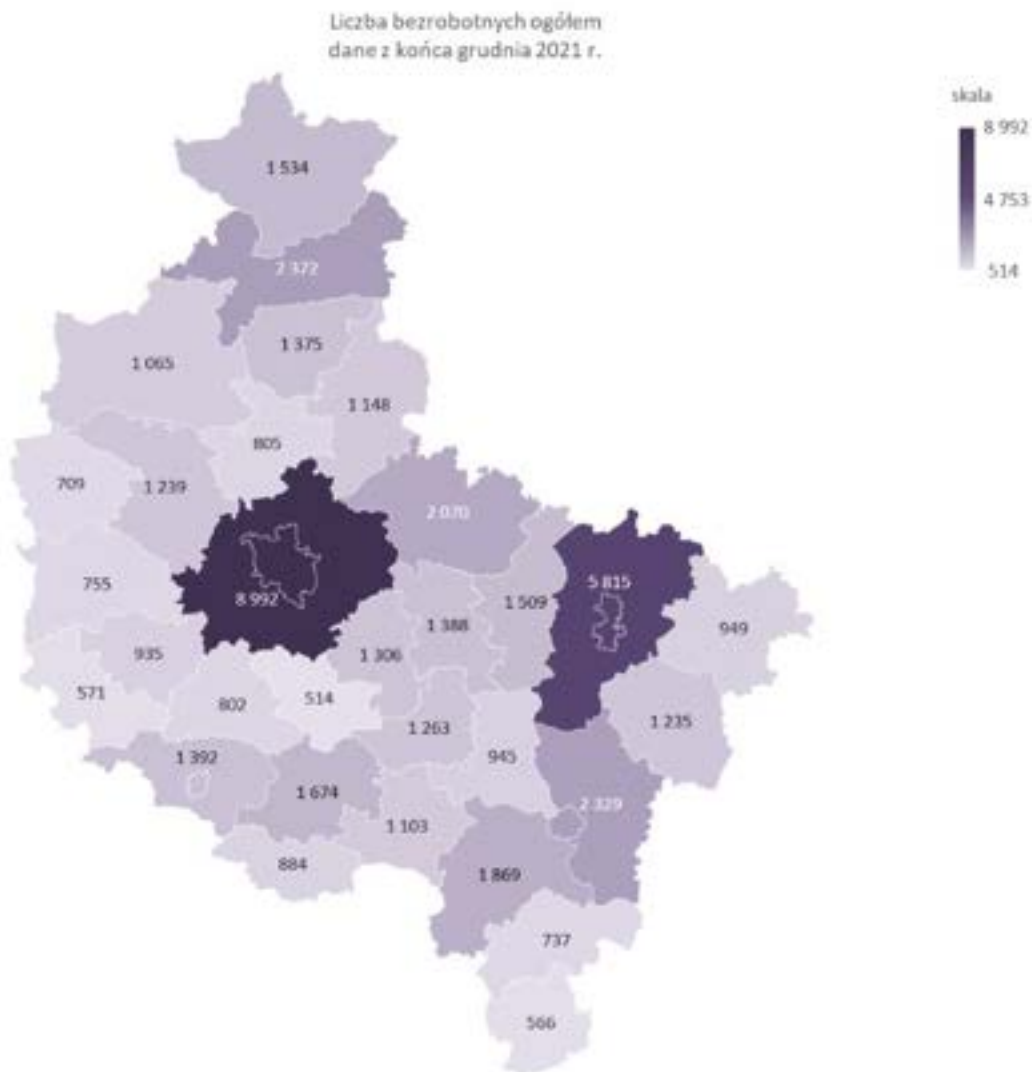
1.3. Bezrobocie w województwie wielkopolskim

Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych w wielkopolskich powiatowych urzędach pracy w grudniu 2021 roku wyniosła **49 850 osób** (↓ o 18,2%). Z tej grupy **47,1%** (w analogicznym okresie 2020 roku – 39,2%) **było długotrwale bezrobotnymi**, a **20,2%** (17,6% w 2020 r.) nie podjęło pracy przez okres co najmniej ostatnich 3 lat. Natomiast **prawo do zasiłku przysługiwało 7 575 os.** (w 2020 r. – 11 158 os.). Wśród ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w 2021 roku 59,4% stanowiły kobiety, a 40,6% mężczyźni. Proporcje płci osób bezrobotnych w porównaniu do 2021 roku nie uległy znaczącej zmianie, choć obserwuje się niewielki wzrost udziału bezrobotnych kobiet (w 2020 r. – 58,3%).

W Wielkopolsce połowę bezrobotnych stanowią osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym i średnim (odpowiednio 27,3% i 22,0%).

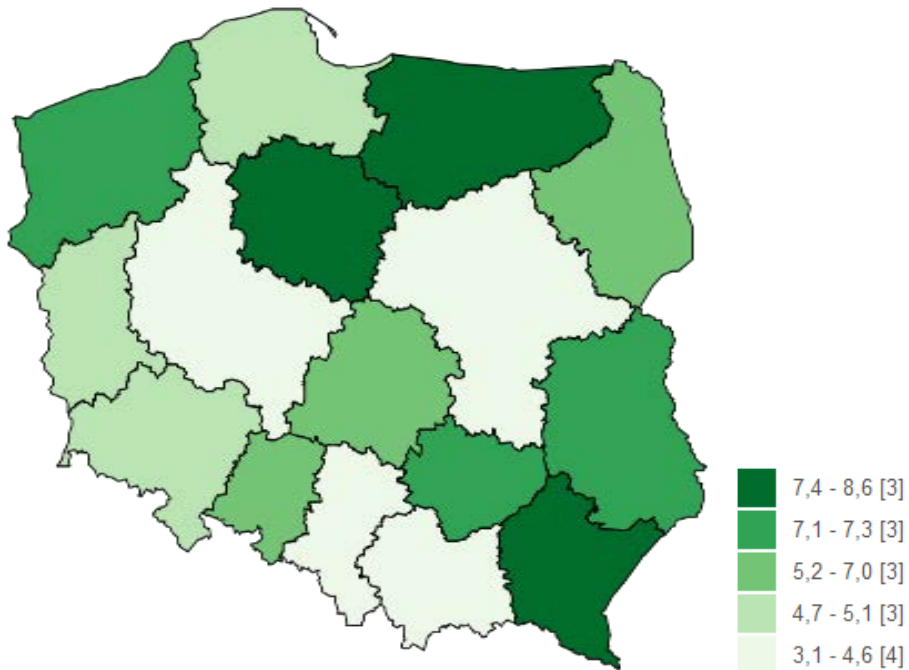
Patrząc na statystyki płci i poziomu wykształcenia zarejestrowanych osób bezrobotnych wynika, że największe dysproporcje płciowe występują wśród osób bezrobotnych z wykształceniem wyższym – 71% kobiet i 29% mężczyzn, policealnym, średnim zawodowym – 66,4% kobiet i 33,6% mężczyzn oraz średnim ogólnokształcącym – 70,9% kobiet i 29,1% mężczyzn. Wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz gimnazjalnym i poniżej, rozkład płci kształtuje się prawie po równo (z niewielką przewagą kobiet wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz wykształceniem gimnazjalnym i poniżej).

Mapa nr 3 Liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych w grudniu 2021 roku (w ujęciu powiatowym)

Źródło: *Biuletyn Informacyjny WUP w Poznaniu, Styczeń 2022, s. 19.*

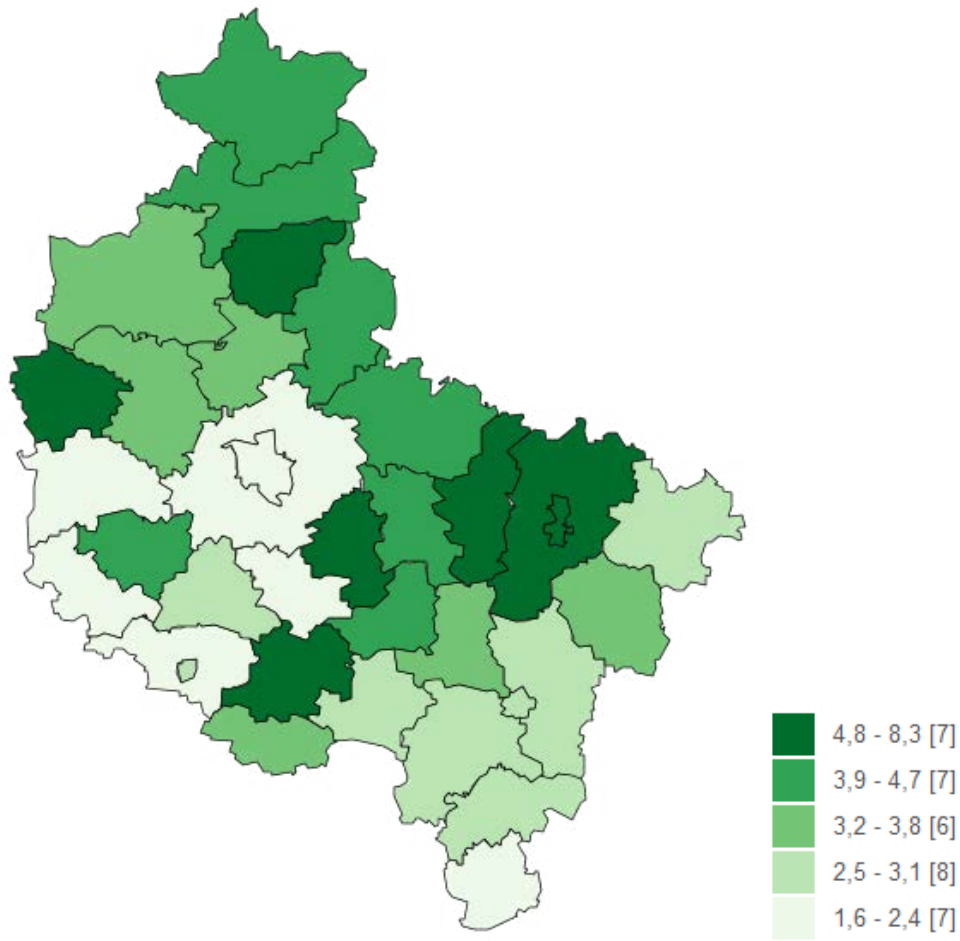
Wskaźnik stopy bezrobocia rejestrowanego dla Wielkopolski w grudniu 2021 wyniósł 3,1% (3,7% w 2020 r.) i był to najniższy poziom odnotowany wśród wszystkich województw w kraju.

Mapa nr 4 Stopa bezrobocia (%) w Polsce w 2021 r.

Źródło: Mapa wygenerowana za pośrednictwem portalu: www.strateg.gov.pl

Najniższe wskaźniki odnotowano w woj. wielkopolskim 3,1%, śląskim 4,2%, małopolskim 4,5% i mazowieckim 4,6%. Najwyższe za to – w woj. warmińsko-mazurskim 8,6%, podkarpackim 8,2% oraz kujawsko-pomorskim 7,7% (średnia stopa bezrobocia w Polsce to 5,4%).

W wielkopolskich powiatach stopa bezrobocia osiągała wartości od 1,6% w powiecie poznańskim i kępińskim do 8,3% w powiecie konińskim. Pod koniec 2021 roku jedynie w 4 powiatach stopa bezrobocia była wyższa niż średni wskaźnik liczony dla kraju (5,4%) – koniński 8,3%, chodzieski 7,1%, słupecki 6,7% i międzychodzki 7,1%.

Mapa nr 5 Stopa bezrobocia (%) w wielkopolskich powiatach w 2021 r.

Źródło: Mapa wygenerowana za pośrednictwem portalu: www.strateg.gov.pl

2. Dane o korzystających z pomocy i wsparcia

2.1. Klienci pomocy społecznej

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej (art. 17) do zadań własnych i zleconych gminy należą, m.in.:

- udzielanie schronienia, zapewnianie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych i specjalnych celowych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innych osobom niemającym dochodu i możliwości

uzyskania świadczenia na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia,

- przyznawanie zasiłków celowych w formie biletu kredytowanego,
- opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwałe lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem,
- praca socjalna,
- organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- prowadzenie i zapewnienie miejsc w mieszkaniach chronionych, dożywanie dzieci, sprawowanie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym,
- kierowanie do domu pomocy społecznej i ponoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu,
- pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych,
- opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych,
- przyznawanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze,
- realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin, grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia,
- przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także schronienia, posiłku oraz niezbędnego ubrania cudzoziemcom,
- wypłacanie wynagrodzenia za sprawowanie opieki.

Pomoc społeczna udzielana jest osobom, które spełniają kryteria zapisane w *Ustawie o pomocy społecznej*. Pierwszym warunkiem jest trudna sytuacja materialna, drugim – trudna sytuacja życiowa. Należy pamiętać, że powyższe kryteria muszą być spełnione jednocześnie, tzn. niskie dochody łączy się z innym powodem przyznawania świadczeń.

Kryteria dochodowe podlegają weryfikacji co 3 lata, z uwzględnieniem wyniku badań prognozy interwencji socjalnej. W roku oceny obowiązywały jeszcze kryteria dochodowe oraz kwoty świadczeń

pieniężnych z pomocy z pomocy społecznej, przyjęte rozporządzeniem z dnia 11 lipca 2018 r.

Od 1 października 2018 r. prawo do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej przysługiwało:

- osobie samotnie gospodarującej, której dochód nie przekraczał kwoty **701 zł netto**;
- osobie w rodzinie, w której dochód na osobę nie przekraczał kwoty **528 zł netto**.

Nowe, wyższe kryteria dochodowe określone rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 14 lipca 2021 r. zaczęły obowiązywać dopiero od 1 stycznia 2022 r. i wynoszą odpowiednio: dla osoby samotnie gospodarującej – 776 zł, a dla osoby w rodzinie – 600 zł.

Do zadań własnych powiatu należy, m.in. udzielanie pomocy pieniężnej na usamodzielnienie oraz kontynuowanie nauki, a także zapewnienie pomocy w integracji ze środowiskiem osobom opuszczającym: domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży oraz schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę lub młodzieżowe ośrodki wychowawcze (Art. 19 p. 6 i 7 *Ustawy o pomocy społecznej*).

2.2. Osoby i rodziny korzystające z pomocy i wsparcia

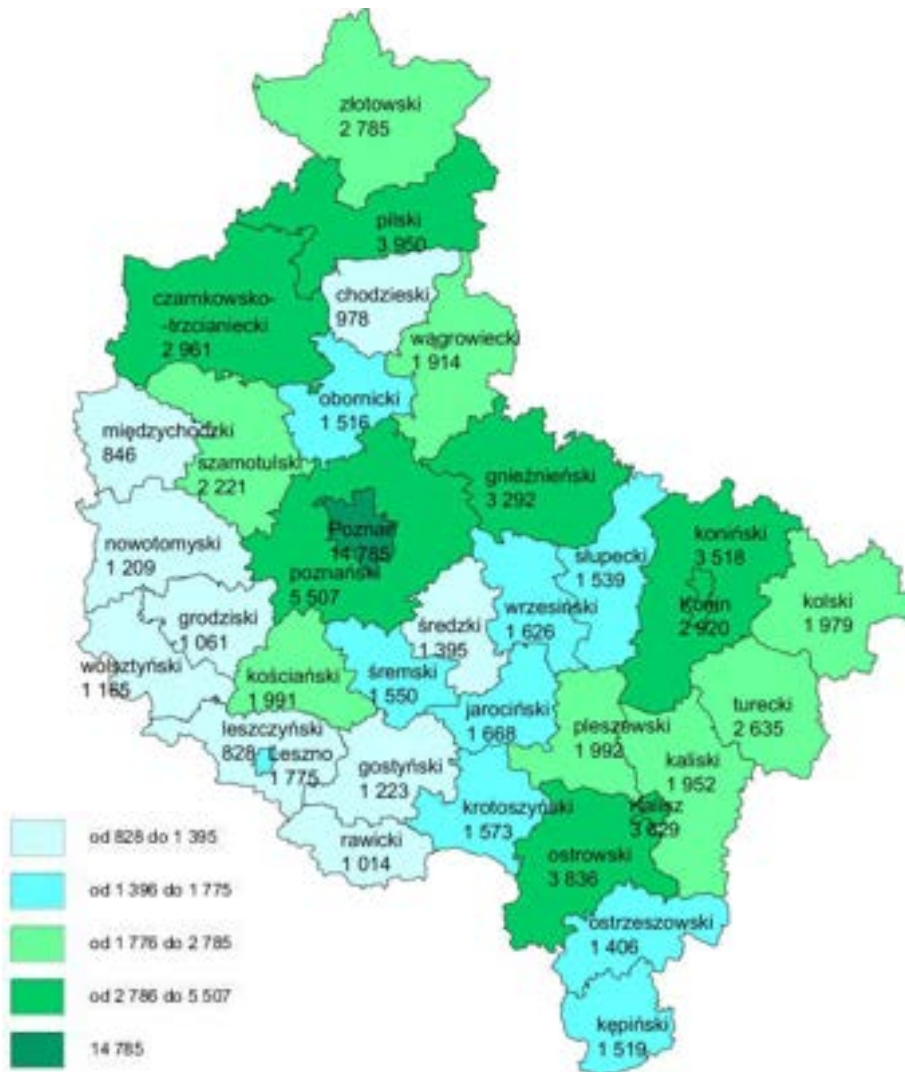
Wielkopolskie gminy i powiaty w 2021 roku udzieliły **pomocy i wsparcia 221 285 os.** (↓ o 3 577 os.), czyli **6,4% ogółu ludności województwa wielkopolskiego**. Kategoria osób, którym udzielono pomocy i wsparcia jest kategorią najszerszą i najliczniejszą, gdyż obejmuje osoby, które otrzymały świadczenia pieniężne i niepieniężne z pomocy społecznej przyznane decyzją, jak również pomoc bezdecyzyjną oraz pracę socjalną. Wśród tych osób znalazły się również takie, które zostały objęte poradnictwem specjalistycznym, osoby kierowane do domów pomocy społecznej, osoby z niepełnosprawnościami korzystające ze środków PFRON, dzieci przebywające w pieczy zastępczej oraz usamodzielniani wychowankowie pieczy zastępczej. W ostatnich latach nastąpił znaczny spadek liczby osób, którym udzielono pomocy i wsparcia (o 18,0% w przeciągu ostatnich 5 lat).

2.3. Świadczeniobiorcy w systemie pomocy społecznej – profil demograficzny

W poniższej części sprawozdania wykazywane są jedynie te osoby, które świadczenie otrzymały na podstawie decyzji administracyjnej, w oparciu o ustawę o pomocy społecznej. W Wielkopolsce tego typu świadczenie w 2021 r. przyznano **85 758 os. (↓ o 13 425 os.)**, co stanowiło **38,8% ogółu osób, którym udzielono pomocy i wsparcia**. Ze świadczeń pomocy społecznej w 2021 r. skorzystało **67 113 rodzin**, które liczyły **130 486 os. (↓ o 18 756 os.)**, co stanowi 3,7% Wielkopolan.

W ciągu ostatnich lat liczba świadczeniobiorców w województwie wielkopolskim sukcesywnie maleje, od roku 2016 zmalała aż o 34,0% (44 133 os.). Przyczyn poprawy warunków materialnych rodzin upatruje się przede wszystkim we wprowadzeniu rządowego programu 500+ (1 kwietnia 2016 roku), jednak wpływ na tę sytuację miał także dość znaczny spadek bezrobocia na przestrzeni kilku ostatnich lat, wzrost płacy minimalnej oraz systematyczny rozwój gospodarczy, dostrzegalny na poziomie wielu lokalnych samorządów (co zostało zauważone na poziomie gminnych i powiatowych rekomendacji dołączonych do oceny zasobów pomocy społecznej). Zauważyć należy, że od roku 2016 liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezrobocia spadła o niemal połowę (46,2%, czyli 15 152 rodzin). Niektóre z samorządów w poprawie sytuacji społeczno-gospodarczej upatrują również efektu realizowanych projektów unijnych, które wpłynęły, w ich ocenie, na rozwój gmin i powiatów (m.in. poprzez aktywizację zawodową prowadzoną w ramach projektów zewnętrznych, udzielanie wsparcia na rozwój przedsiębiorstw, dopłaty dla rolników, itp.). Być może zjawisko zmniejszania się liczby osób korzystających z pomocy społecznej jest wypadkową opisanych wyżej czynników, z pewnością jednak należy się przyglądać tym statystykom w kolejnych latach.

Wywiad środowiskowy przeprowadzany jest przez pracownika socjalnego w celu ustalenia sytuacji osobistej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej osób i rodzin, aby na podstawie uzyskanej wiedzy można było przyznać odpowiednią pomoc. Na podstawie informacji uzyskanych za pośrednictwem wywiadu, pracownik socjalny dokonuje analizy i oceny sytuacji danej osoby lub rodziny i formułuje wnioski, stanowiące podstawę planowania pomocy. W 2021 r. wywiad środowiskowy przeprowadzono **w 75 057 rodzinach (↓ o 6 887 rodzin)**.

Mapa nr 7 Liczba osób, którym w 2021 roku przyznano świadczenie z pomocy społecznej

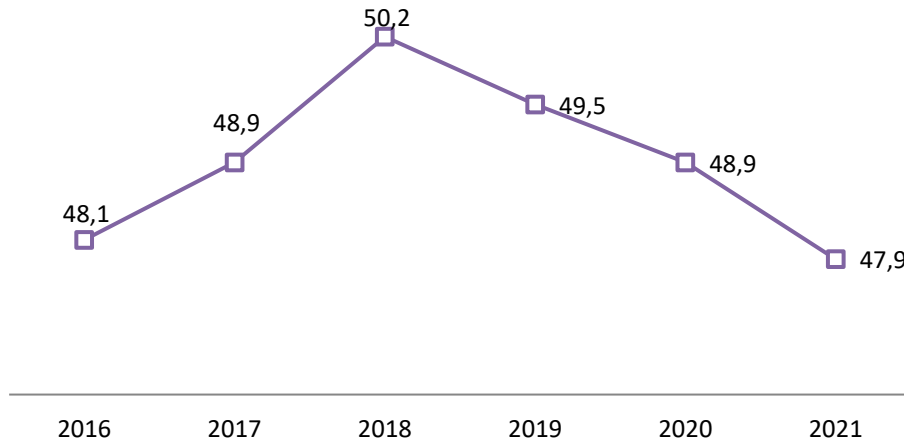
Źródło: Sprawozdanie MPiPS-03 za 2021 r.

Najwięcej świadczeń pomocy społecznej zostało wypłaconych w: m. Poznań (14 785 os.), m. Kalisz (3 629 os.), m. Konin (2 920 os.) i m. Piła (2 451 os.).

W roku 2021, podobnie jak w poprzednich latach nastąpił dalszy spadek (o 1,0 p.p.) osób długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, czyli zarejestrowanych w systemach pomocy społecznej w ciągu ostatnich 36 miesięcy przez co najmniej 18 miesięcy. W przeciągu ostatnich kilku lat można było obserwować utrwalanie zjawiska pozostawania w systemie osób długotrwale korzystających, jednak tendencja ta odwróciła się, począwszy od roku 2019. Dla przykładu, w 2016 roku 48,1% osób korzystających z pomocy należało do tej kategorii, w roku 2018 już 50,2%, natomiast w 2019 roku odsetek ten wysiósł 49,5%, w 2020 roku – 48,9%, a w 2021 r. – 47,9. Prawdopodobnie

zadziałał tu efekt świadczenia wychowawczego 500+, który od lipca 2019 roku jest przyznawany na każde dziecko do 18 r.ż. pozostające na utrzymaniu rodziców, niezależnie od ich dochodu. Bez wątplenia to zjawisko należy obserwować w kolejnych latach i dopiero wtedy będzie można sformułować uprawnione tezy dotyczące tej tendencji.

Wykres nr 2 Odsetek osób długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w ogóle świadczeniobiorców, w latach 2016-2021 (w%)

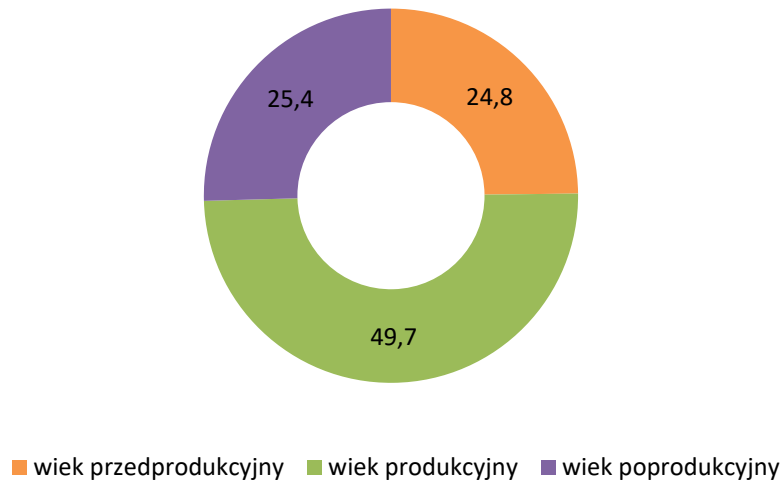

Źródło: Sprawozdania OZPS za lata 2016-2021 r.

Niemal połowę świadczeniobiorców w 2021 roku stanowiły osoby w wieku produkcyjnym (49,7%), 24,8% osoby w wieku przedprodukcyjnym, natomiast 25,4% osoby w wieku poprodukcyjnym.

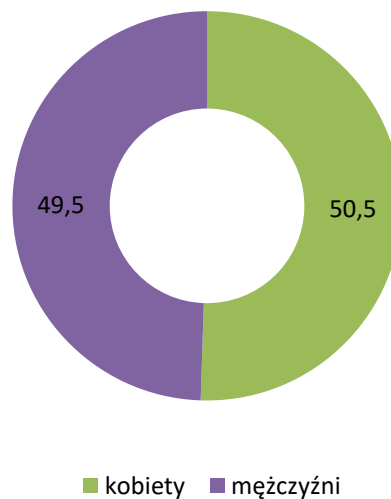
W ostatnich latach obserwujemy stały wzrost odsetka świadczeniobiorców w wieku starszym, o 8,5 p. p. od roku 2016.

W przypadku osób niepełnoletnich decyzja administracyjna przyznająca świadczenie wystawiana była na jednego z rodziców/opiekunów, w tym szczególnym przypadku do grupy świadczeniobiorców zaliczony był zarówno rodzic/opiekun, jak i osoba niepełnoletnia, de facto pobierająca świadczenie. W znacznej mierze osoby niepełnoletnie otrzymywały świadczenie w formie dożywiania. Wśród osób w wieku poprodukcyjnym dominowały świadczenia w postaci usług opiekuńczych oraz dofinansowań do pobytu w domu pomocy społecznej.

Wykres nr 3 Wiek świadczeniobiorców pomocy społecznej (w %)

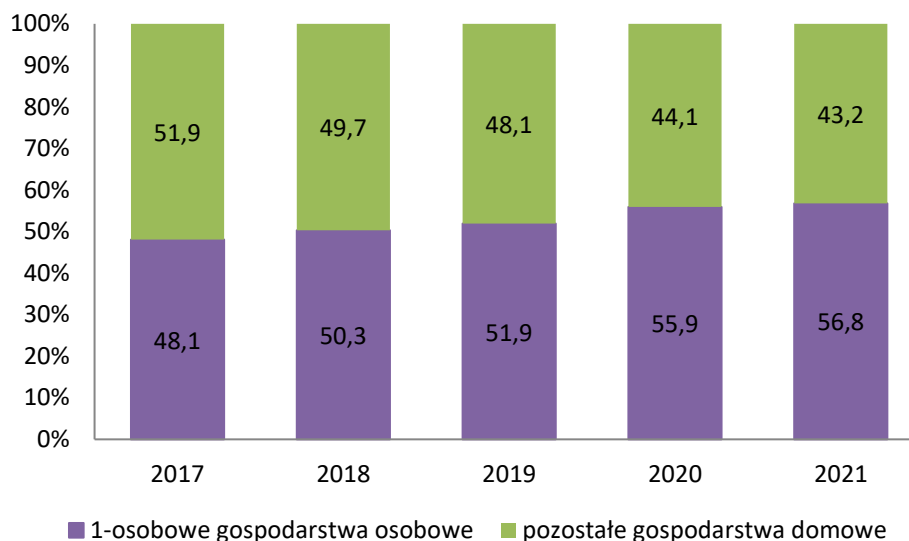
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

Z analizy danych dotyczących płci świadczeniobiorców wynika, że ze świadczeń pomocy społecznej nieco częściej korzystają kobiety – 50,5% niż mężczyźni – 49,5%.

Wykres nr 4 Płeć świadczeniobiorców pomocy społecznej (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

Coraz częściej wśród klientów pomocy społecznej znajdują się osoby prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe. Począwszy od roku 2018 kategoria ta stała się liczniejsza niż pozostałych gospodarstw domowych (w 2021 roku osiągnęła wartość 56,8%), w przeciągu ostatnich 5 lat został odnotowany wzrost o 8,1 p. p. W grupie wszystkich gospodarstw domowych otrzymujących świadczenia z pomocy społecznej 16,6% to 1-osobowe gospodarstwa domowe emerytów i rencistów.

Wykres 5 Struktura gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej, ze względu na liczbę osób je zamieszkujących

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MRPiPS-03 za lata 2017-2021

2.4. Deprywacja lokalna

Deprywacja potrzeb to trwający przez pewien czas brak zaspokojenia ważnych dla człowieka Deprywacja potrzeb to trwający przez pewien czas brak zaspokojenia ważnych dla człowieka czynników: biologicznych, psychologicznych, bądź społecznych. Termin *deprywacja potrzeb* pojawia się jako komponent definicyjny pojęcia ubóstwa. Wyróżniamy deprywację absolutną i względną. Deprywacja absolutna jest stanem skrajnym, spowodowanym niezaspokojeniem podstawowych potrzeb bytowych natomiast deprywacja względna to pogorszenie się warunków egzystencji, może być odczuwana też, gdy sytuacja się nie zmienia lub gdy u innych zmiany, które następują, uznawane są za korzystniejsze. Rozróżnia się również poczucie deprywacji od samej deprywacji. Co ciekawe, Ralf Dahrendorf oraz Lewis Coser uważają, że przyczyną konfliktów jest odczuwanie własnej deprywacji.³

Wskaźnik deprywacji lokalnej w niniejszym raporcie rozumiany jest jako stopień niezaspokojenia potrzeb mieszkańców wielkopolskich gmin i jest **wyrażony liczbą bezwzględną jako stosunek liczby osób w rodzinach, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej na każdy 1 000 mieszkańców gminy.**

³ Pacholski M, Słaboń A, *Słownik pojęć socjologicznych*, Kraków 1997, s. 25-26.

Wraz z malejącą liczbą świadczeniobiorców pomocy społecznej **maleje również średnia wartość wskaźnika deprivacji lokalnej⁴ w województwie wielkopolskim** – w roku oceny wyniosła 37,3, co oznacza spadek w porównaniu do roku poprzedniego o 4,51 p. p.

Najwyższe wartości wskaźnika deprivacji lokalnej w roku 2021 wystąpiły w gminach: Grodziec, p. koniński (106,41), Malanów, p. turecki (101,27) i Miedzichowo, p. nowotomyski (91,52). W tym zestawieniu znalazły się także gminy należące do powiatów: tureckiego, czarnkowsko-trzcianeckiego, kaliskiego, słupeckiego, złotowskiego i chodzieskiego.

Tabela nr 1 Gminy o najwyższym wskaźniku deprivacji w 2021 roku w Wielkopolsce

L.p.	GMINA	POWIAT	WSPÓŁCZYNNIK DEPRYWACJI LOKALNEJ
1	koniński	Grodziec	106,41
2	turecki	Malanów	101,27
3	nowotomyski	Miedzichowo	91,52
4	turecki	Brudzew	87,28
5	czarnkowsko-trzcianecki	Krzyż Wielkopolski	86,30
6	kaliski	Brzeziny	85,81
7	słupecki	Ostrowite	85,48
8	złotowski	Okonek	84,35
9	chodzieski	Margonin	84,16
10	złotowski	Jastrowie	82,44

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

Najniższy udział świadczeniobiorców w ogólnej liczbie ludności wystąpił w gminach: Rozdrażew, p. krotoszyński (9,71), Osieczna, p. leszczyński (12,35) i Przemęt, p. wolsztyński (13,71). W tej grupie znalazły się również gminy należące do powiatów: gnieźnieńskiego, wolsztyńskiego, nowotomyskiego, leszczyńskiego, poznańskiego i kaliskiego.

Tabela nr 2 Gminy o najniższym wskaźniku deprivacji w 2021 roku w Wielkopolsce

L.p.	GMINA	POWIAT	WSPÓŁCZYNNIK DEPRYWACJI LOKALNEJ
1	krotoszyński	Rozdrażew	9,71
2	leszczyński	Osieczna	12,35
3	wolsztyński	Przemęt	13,71
4	gnieźnieński	Łubowo	14,30
5	nowotomyski	Zbąszyń	15,07
6	poznański	Komorniki	15,25
7	poznański	Suchy Las	16,48

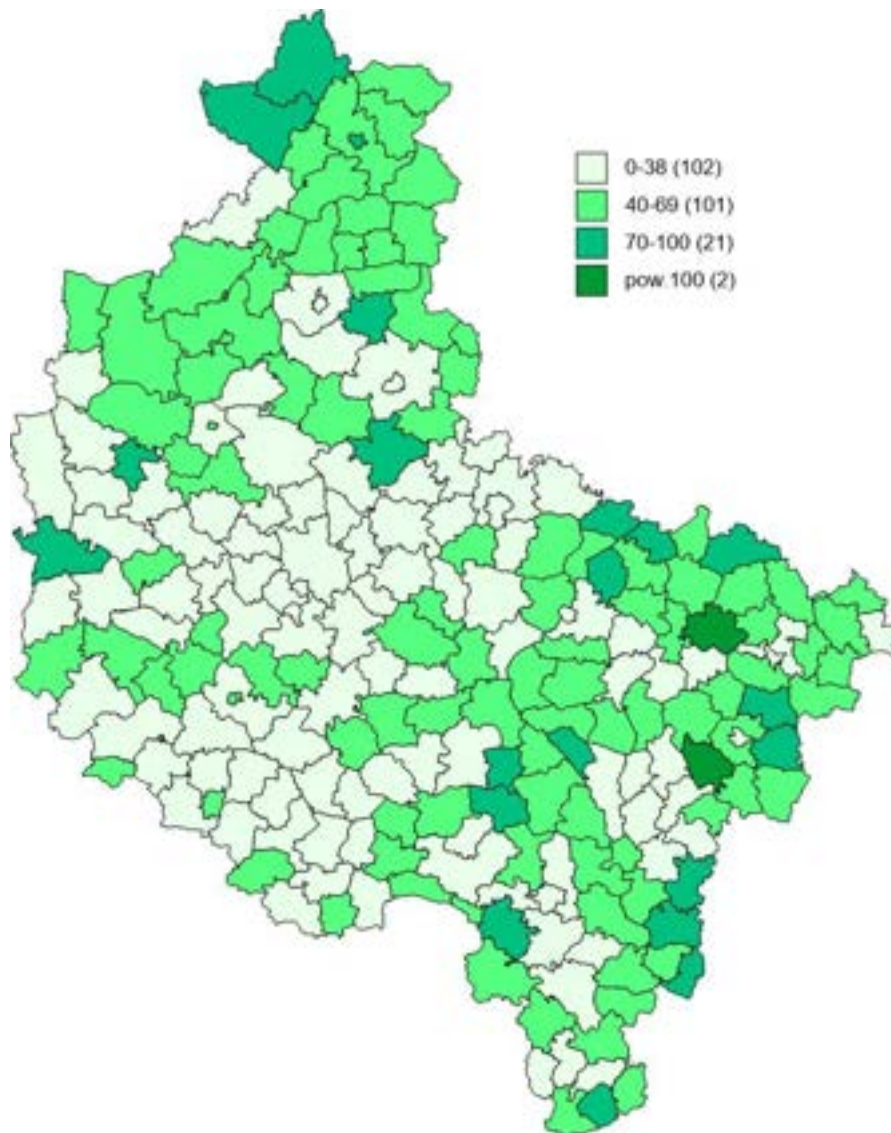
⁴ Wskaźnik deprivacji lokalnej rozumiany jest jako stopień niezaspokojenia potrzeb mieszkańców wielkopolskich gmin i jest wyrażony liczbą bezwzględną jako stosunek liczby osób w rodzinach, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej na każdy 1 000 mieszkańców gminy.

8	kaliski	Ceków-Kolonia	17,62
9	poznański	Murowana Goślina	17,77
10	leszczyński	Rydzyzna	18,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

Na mapie poniżej zaprezentowane zostały wartości wskaźnika deprivacji lokalnej w poszczególnych gminach województwa wielkopolskiego. Najwyższe wartości wskaźnik ten osiąga w gminach zlokalizowanych na północy i wschodzie województwa, z kolei najniższe w gminach skoncentrowanych wokół stolicy województwa – m. Poznania.

Mapa nr 8 Wskaźnik deprivacji lokalnej gmin w 2021 roku (Liczba osób w rodzinach, którym przyznano pomoc x1000)/liczba mieszkańców gminy)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

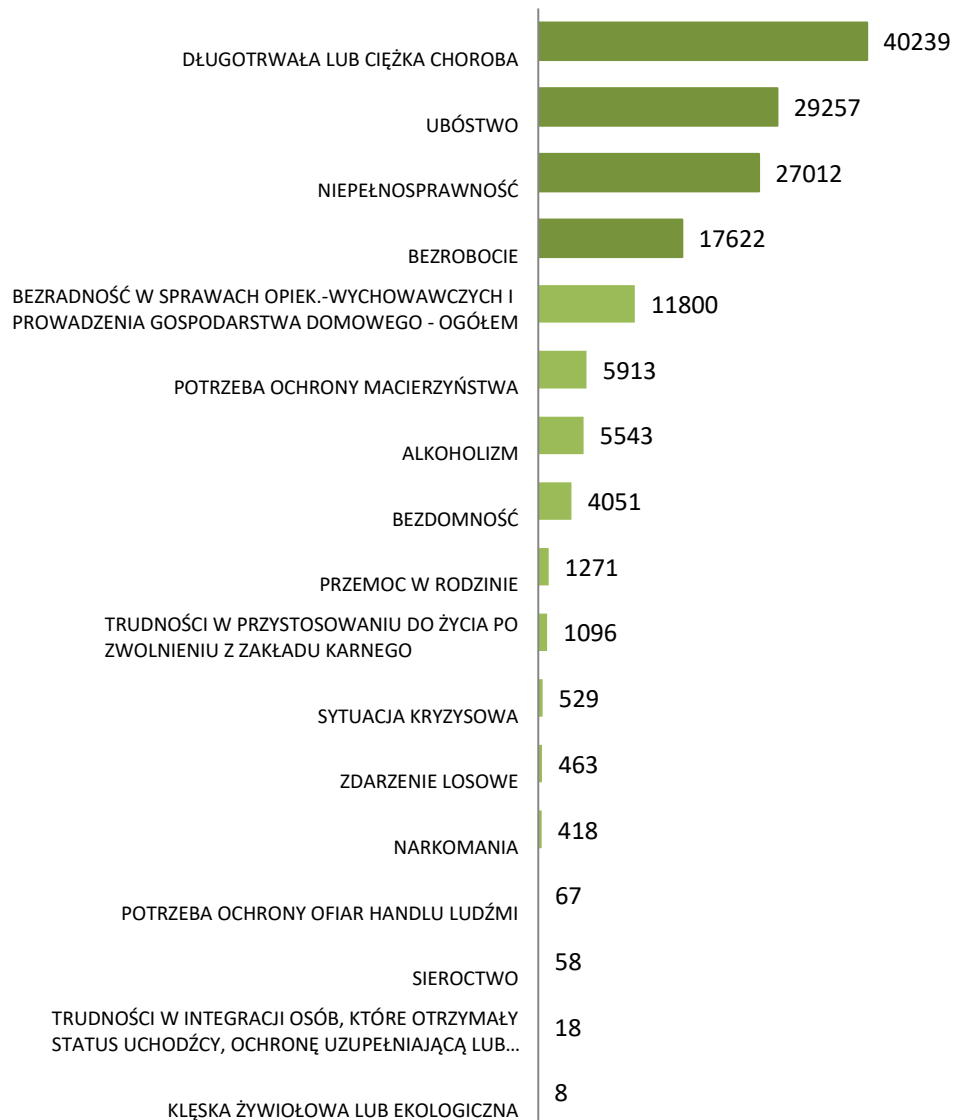
2.5. Powody udzielenia pomocy i wsparcia

Na podstawie art. 7. ustawy o pomocy społecznej wyróżniamy następujące powody przyznania osobom i rodzinom pomocy społecznej:

- ubóstwo,
- sieroctwo,
- bezdomność,
- bezrobocie,
- niepełnosprawność,
- długotrwała lub ciężka choroba,
- przemoc w rodzinie,
- potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi,
- potrzeba ochrony macierzyństwa lub wielodzietności,
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych,
- trudność w integracji cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach,
- trudność w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- alkoholizm lub narkomania,
- zdarzenie losowe i sytuacja kryzysowa,
- klęska żywiołowa lub ekologiczna.

Na przestrzeni kilku ostatnich lat czterema głównymi powodami udzielania pomocy i wsparcia w województwie wielkopolskim były niezmiennie: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność i długotrwała lub ciężka choroba, zmienna była natomiast ich kolejność na tej liście w poszczególnych latach. Od kilku lat głównym powodem korzystania z pomocy społecznej w naszym województwie jest długotrwała lub ciężka choroba w rodzinie, następnie ubóstwo, niepełnosprawność i bezrobocie. Widoczny jest dalszy wzrost liczby rodzin korzystających z pomocy z tytułu długotrwałej lub ciężkiej choroby w rodzinie, w stosunku do ubiegłego roku (w roku oceny ta kategoria rodzin stanowiła aż 60% wszystkich rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej).

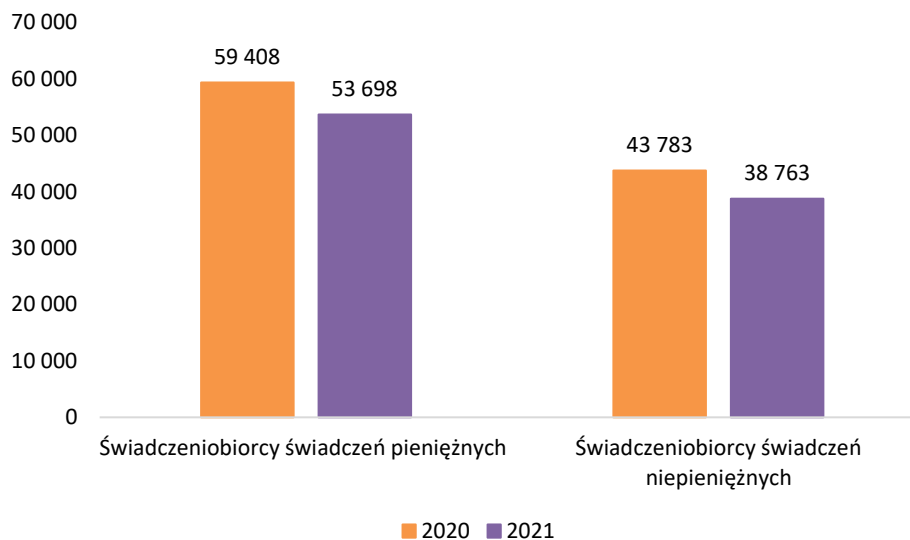
W 2021 roku lista powodów wyglądała następująco: **1. Długotrwała lub ciężka choroba – 40 239 rodzin** (↑ o 4 125 rodzin), **2. Ubóstwo – 29 257 rodzin** (↓ o 307 rodzin), **3. Niepełnosprawność – 27 012 rodzin** (↑ o 726 rodzin) **4. Bezrobocie – 17 622 rodzin** (↓ o 45 rodzin).

Wykres nr 6 Powody udzielania pomocy i wsparcia w roku 2021 (wg liczby rodzin korzystających)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

3. Zadania gminy – OPS, MOPS, MOPR, GOPS

Na przestrzeni ostatnich lat w województwie wielkopolskim obserwowany jest trend polegający na zmniejszaniu się liczby klientów pomocy społecznej, co przekłada się na zmiany w liczbie osób pobierających świadczenia pieniężne i niepieniężne z pomocy społecznej.

Wykres nr 7 Liczba osób, które pobierały świadczenia pieniężne i niepieniężne w latach 2020-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MRIPS-03 za 2021 r.

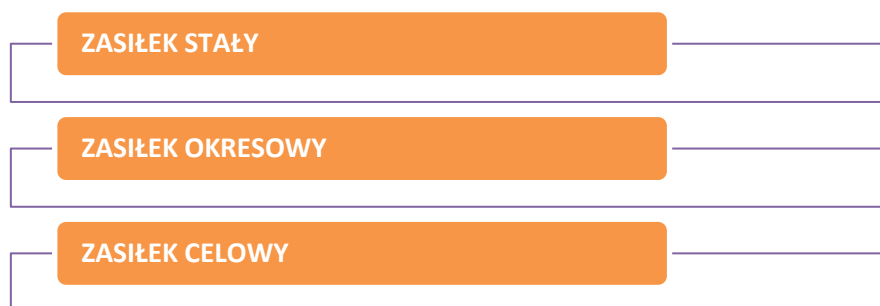

W roku 2021, w porównaniu do 2020 roku, w skali województwa zmalała liczba osób pobierających zarówno świadczenia pieniężne (↓ o 10%), jak i niepieniężne (↓ o 11%).

3.1. Świadczenia pieniężne – 3 typy zasiłków

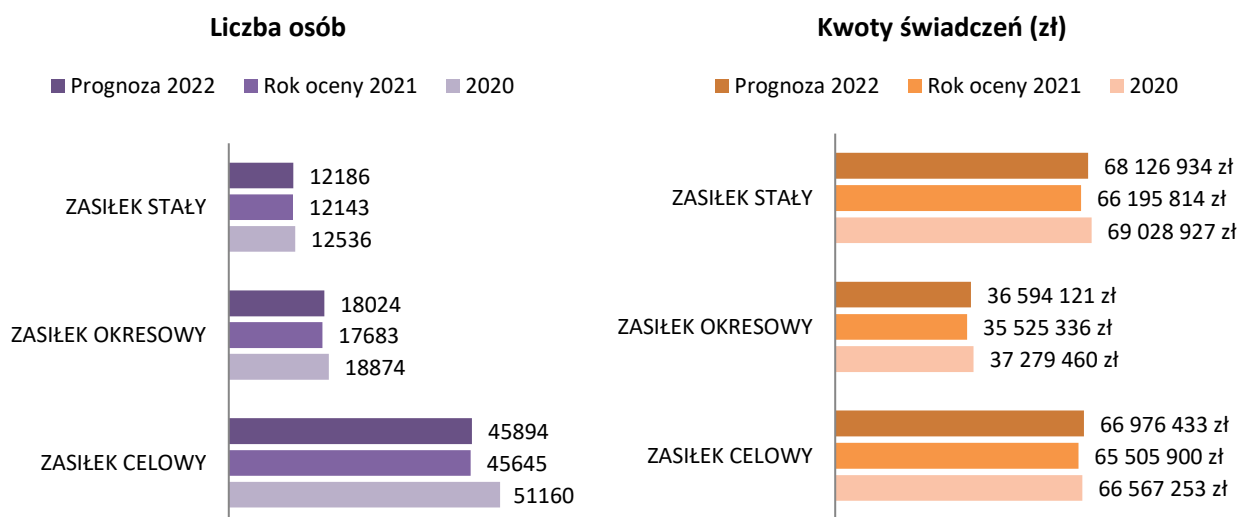
W roku oceny świadczenie pieniężne pobierało 53 698 os., co oznacza spadek liczby świadczeniobiorców świadczeń pieniężnych (↓ 9 572 os. niż w 2020 roku). Świadczeniobiorcy pobierający zasiłki stanowili 62,3% osób, którym decyzją przyznano świadczenie z pomocy społecznej (w 2020 roku odsetek ten wynosił 59,7%).

Zadaniem własnym gminy o charakterze obowiązkowym jest przyznawanie i wypłacanie pomocy pieniężnej w postaci zasiłków, osoba, która chciałaby skorzystać z pomocy w takiej formie, powinna zgłosić się do ośrodka pomocy społecznej (OPS) w swoim miejscu zamieszkania.

System zasiłków w pomocy społecznej oparty jest na trzech podstawowych rodzajach zasiłków:

W roku 2021, w porównaniu do 2020 roku, we wszystkich rodzajach analizowanych zasiłków **zmałała zarówno liczba świadczeniobiorców, jak i kwoty wydatkowane na świadczenia pieniężne**. Pomimo ogólnowojewódzkiego trendu spadku liczby osób pobierających świadczenia pieniężne, w niektórych gminach liczba takich osób w 2021, w porównaniu do 2020, wzrosła. W przypadku zasiłku stałego wzrost liczby osób pobierających ten zasiłek odnotowano w 58 gminach (na 226 gmin w województwie), w przypadku zasiłku okresowego – 79 gminach, a w przypadku zasiłku celowego – 56 gminach.

Wykres nr 8 Liczba osób, które pobierały zasiłki oraz kwota świadczeń w latach 2020-2021 oraz prognoza na 2022 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

W przypadku zasiłku stałego liczba świadczeniobiorców zmalała o 393 osoby, w przypadku zasiłku okresowego zmalała o 1 191 osób, a w przypadku zasiłku celowego zmalała o 5 515 osób. **Przedłużający się stan epidemii COVID-19 w 2021 roku, w ogólnym rozrachunku nie wpłynął na zwiększenie liczby osób pobierających zasiłki w ramach systemu pomocy społecznej.** Prognozy

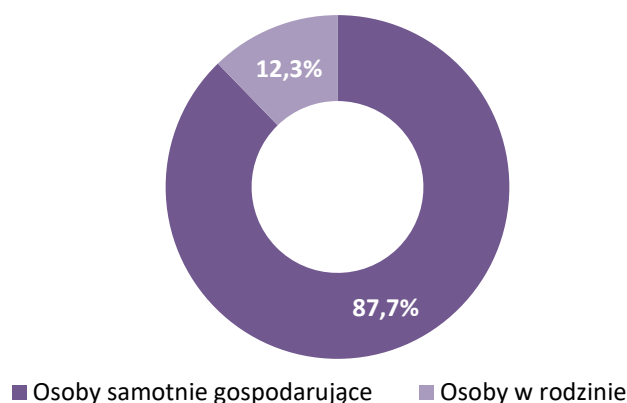
dotyczące 2022 roku wskazują na wzrost liczby osób pobierających zasiłki z pomocy społecznej oraz wzrost kwoty wydatkowanej na ten cel.

3.1.1. Zasiłek stały

W 2021 roku zasiłek stały wypłacono **12 143 os.** (↓ o 393 os.) na łączną kwotę **66 195 814 zł** (↓ o 2 833 113 zł). Prognozy na 2022 rok zakładają wzrost liczby osób pobierających zasiłek stały o 43 os., co spowoduje konieczność zwiększenia środków wydatkowanych na ten cel o 1 931 120 zł w stosunku do roku oceny (2021).

Osoby, które pobierały zasiłek stały w 2021 roku stanowiły prawie 23% osób, otrzymujących świadczenia pieniężne oraz prawie 13% osób, które otrzymały jakiegokolwiek świadczenie z pomocy społecznej w roku oceny (21% w 2020 roku).

Wykres nr 9 Struktura pobierających zasiłek stały w 2021 roku z uwagi na rodzaj gospodarstwa domowego (os. samotnie gospodarujące, os. w rodzinie)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

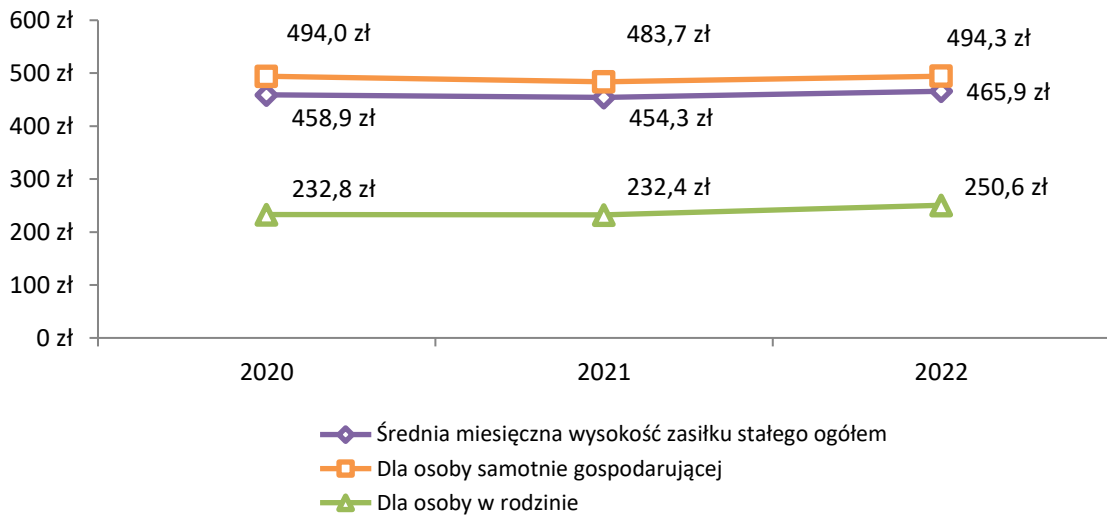
Zdecydowaną większość osób pobierających zasiłek stały (87,7% w 2021, 86% w 2020 roku) stanowiły osoby samotnie gospodarujące.

Zasiłek stały przysługuje:

- pełnoletniej osobie samotnie gospodarującej, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;
- pełnoletniej osobie pozostającej w rodzinie, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód, jak również dochód na osobę w rodzinie są niższe od kryterium dochodowego na osobę w rodzinie.

Na poniższych wykresach przedstawiono średnią miesięczną kwotę zasiłku obliczoną dla osoby w rodzinie i osoby samotnie gospodarującej.

Wykres nr 10 Średnia miesięczna wysokość zasiłku stałego dla osoby samotnie gospodarującej oraz osoby w rodzinie w województwie wielkopolskim w latach 2020-2021 oraz prognoza na 2022 rok (zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

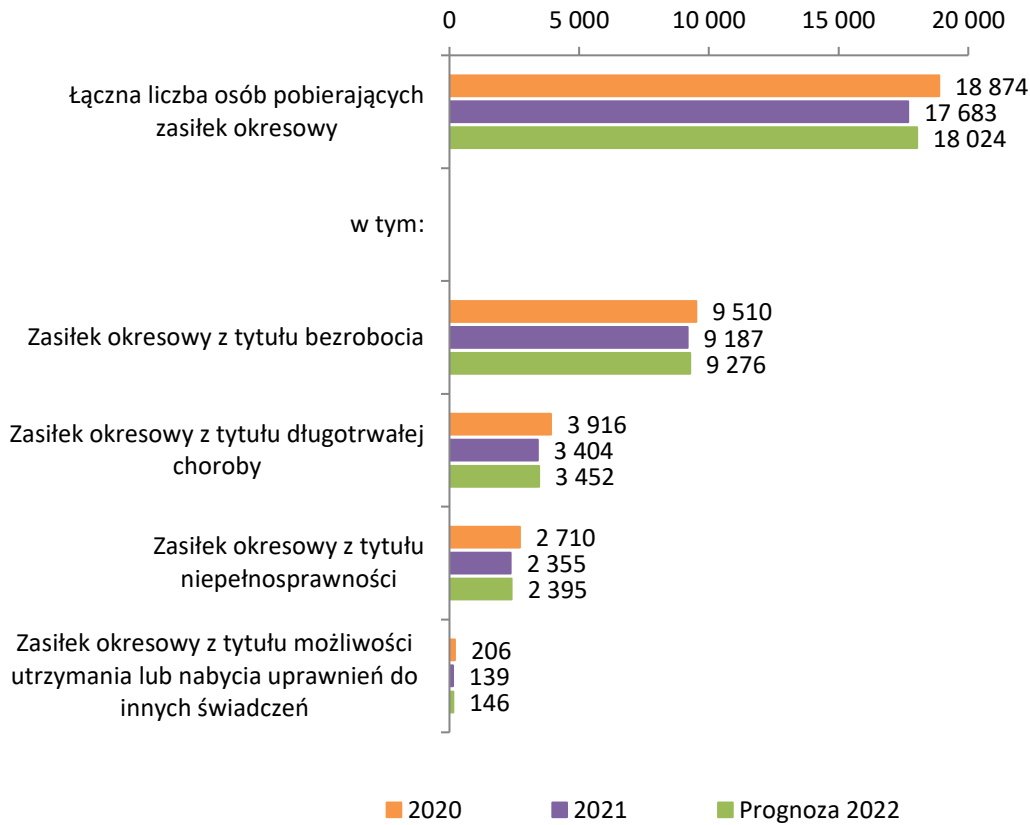
Kwota zasiłku to różnica między kryterium dochodowym, a dochodem osoby gospodarującej lub na osoby w rodzinie. W przypadku osób samotnie gospodarujących kwota zasiłku nie może być wyższa niż 645 zł. Minimalna kwota zasiłku obowiązująca zarówno w przypadku osób samotnych, jak i osób w rodzinie to 30 zł miesięcznie.

Średnia wartość zasiłku stałego była wyższa dla osób samotnie gospodarujących w porównaniu ze średniomiesięczną kwotą wypłacanego zasiłku dla osób w rodzinie.

W latach 2020-2021, nieznacznie spadła średnia kwota zasiłku stałego, bez względu na rodzaj gospodarstwa domowego.

3.1.2. Zasiłek okresowy

Wykres nr 11 Liczba osób otrzymujących zasiłek okresowy w latach 2020-2021 oraz prognoza na 2022 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

Z danych zawartych w Ocenie Zasobów Pomocy Społecznej wynika, że w 2021 roku zasiłek okresowy przyznano **17 683 os. (↓ 1 191 os.)**. **Łącznie, na zasiłki okresowe w pomocy społecznej przeznaczono 35 525 336 zł** i była to kwota niższa o 1 754 124 zł niż w roku poprzednim. Prognoza dotycząca zasiłku okresowego na rok 2022 zakłada prawie 2% wzrost liczby świadczeniobiorców oraz prawie 3% wzrost wydatków na wypłacanie tego świadczenia.

Jak zauważają pracownicy jednego z OPS:

*Dane liczbowe wykazane w niniejszej ocenie wskazują, iż zarówno potrzeby społeczne jak i możliwości ich zaspakajania utrzymują się na podobnym poziomie, jednak z tendencją spadkową w odniesieniu do liczby osób korzystających ze świadczeń pieniężnych w formie: zasiłku okresowego, zasiłku celowego jak również pomocy finansowej w ramach realizowanego wieloletniego programu Pomoc państwa w zakresie dożywiania. Zmianie ulega bowiem struktura rodzin ubiegających się o pomoc. **Na przełomie ostatnich kilku lat zauważalne jest zjawisko korzystania ze świadczeń z pomocy społecznej coraz większej liczby osób starszych, samotnych, chorych i niepełnosprawnych, pozostających bez dochodu lub posiadających dochód niewystarczający na zaspokojenie podstawowych potrzeb (zakup opału, zakup leków, opłacenie rachunków).** Należy zauważyć, iż rodziny korzystające z pomocy społecznej charakteryzuje złożoność problemów. Niejednokrotnie przesłanką do korzystania z pomocy jest wyłącznie niski dochód.*

W 2021 roku największą liczbę świadczeniobiorców otrzymujących zasiłek okresowy stanowiły osoby pobierające świadczenie z powodu:

bezrobocia (9187 os., ↓ 323 os.)

długotrwałej choroby (3404 os., ↓ 512 os.)

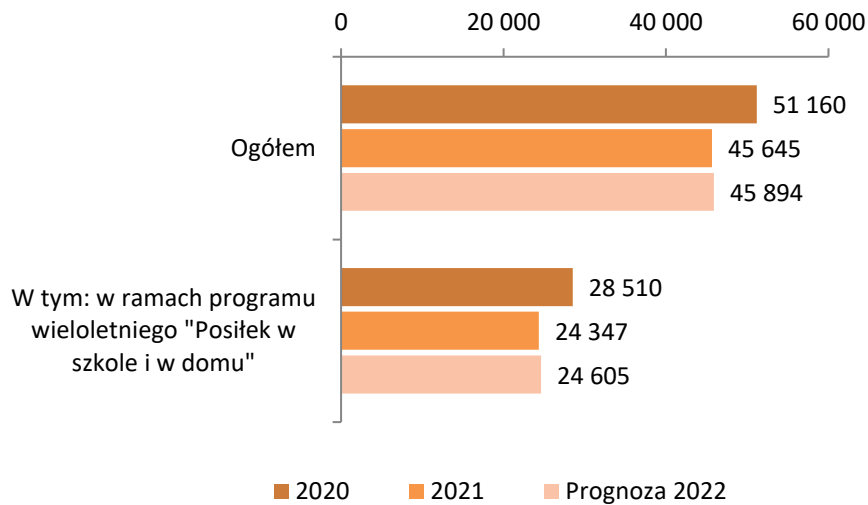

niepełnosprawności (2 355 os., ↓ 355 os.)

3.1.3. Zasiłek celowy

Zasiłek celowy jest świadczeniem fakultatywnym przyznawanym na zaspokojenie niezbędnej potrzeby bytowej, a w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, a także kosztów pogrzebu. Osobom bezdomnym i innym osobom nie posiadającym dochodu oraz możliwości uzyskania świadczeń zdrowotnych, może być przyznany zasiłek celowy na pokrycie części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne.

Wykres nr 12 Liczba osób otrzymujących zasiłek celowy w latach 2020-2021 oraz prognoza na 2022 rok

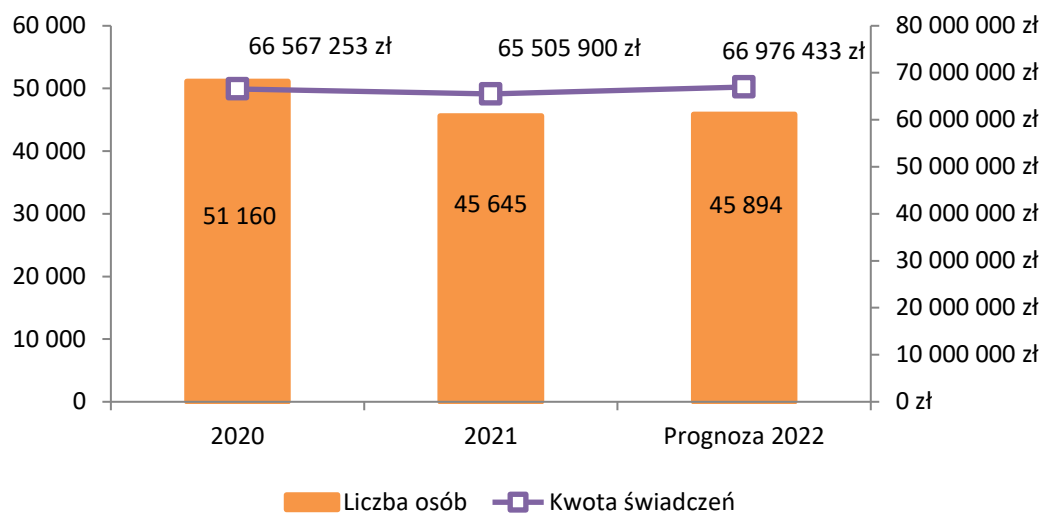

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

- W 2021 roku zasiłek celowy przyznano **45 645 osobom** (↓ o 5 515 os.) na kwotę **65 505 900 zł** (↓ o 1 061 353 zł). Prognozy gmin na 2022 rok zakładają wzrost liczby osób pobierających ten typ świadczenia.
- **W roku oceny zasiłek celowy wynikający z art. 39a ust. 1-2** ustawy o pomocy społecznej wypłacono **1 osobie w wysokości 250 zł** (w 2020 roku nie wypłacono tego typu świadczenia).
- Zasiłek celowy przyznany niezależnie od dochodu wynika z art. 39a ust. 1-2:
 - Ust. 1. Zasiłek celowy może być przyznany również w celu realizacji postanowień kontraktu socjalnego.
 - Ust. 2. Zasiłek celowy, o którym mowa w ust. 1, może być wypłacany niezależnie od dochodu, przez okres do 2 miesięcy od dnia, w którym osoba objęta kontraktem socjalnym, w trakcie jego realizacji, stała się osobą zatrudnioną.

Prognozy na 2022 roku przewidują 11 osób w skali województwa, które będą otrzymywać ten typ świadczenia, na które zostaną przeznaczone środki o łącznej wysokości 3 750 zł.

Wykres nr 13 Liczba osób otrzymujących zasiłek celowy oraz łączna wartość zasiłków wypłaconych w latach 2020-2021 oraz prognoza na 2022 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

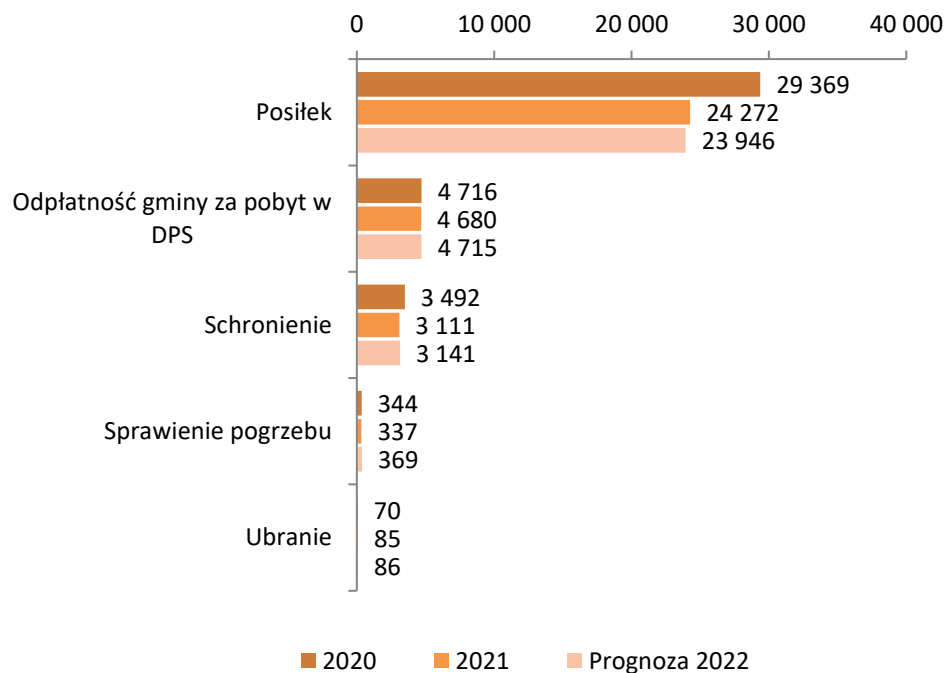
3.2. Świadczenia niepieniężne z pomocy społecznej

W myśl ustawy o pomocy społecznej wyróżniamy następujące rodzaje świadczeń niepieniężnych: pracę socjalną, bilet kredytowany, składki na ubezpieczenie zdrowotne, składki na ubezpieczenia społeczne, pomoc rzeczową, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie, sprawienie pogrzebu, poradnictwo specjalistyczne, interwencję kryzysową, schronienie, posiłek, niezbędne ubranie, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania oraz w ośrodkach wsparcia, mieszkanie chronione, pobyt w domu pomocy społecznej, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym oraz pomoc w uzyskaniu zatrudnienia.

W 2021 roku świadczenie niepieniężne otrzymało 38 763 os. i w porównaniu do 2020 roku, w skali województwa nastąpił 11% spadek liczby takich osób.

Na poniższym wykresie zaprezentowano liczbę osób pobierających wybrane rodzaje pomocy społecznej przyznawane w ramach świadczeń niepieniężnych.

Wykres nr 14 Liczba osób otrzymujących w latach 2020-2021 wybrane rodzaje świadczeń niepieniężnych oraz prognozy na 2022 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2020 r.

W 2021 roku, podobnie jak w ubiegłych latach, największa grupa osób skorzystała ze świadczeń niepieniężnych w formie posiłku.

3.2.1. Posiłek

- W 2021 w porównaniu z 2020 o 17% spadła liczba osób korzystających z pomocy w formie posiłku. Pomimo spadku liczby osób korzystających, o 14% wzrosła kwota wydatkowana na ten cel (**z 18 138 823 zł do 21 063 740 zł**). Wzrost kwoty spowodowany jest wzrostem cen produktów i usług.
- W grupie osób korzystających z posiłków, **największy udział stanowiły dzieci (76%)**, choć i w tej grupie możemy zaobserwować spadek liczby korzystających w 2021 roku o prawie 19% w porównaniu z 2020 rokiem. Jak zauważają przedstawiciele wielkopolskich gmin, przyczyną spadku liczby dzieci korzystających z posiłków jest ograniczenie działalności placówek oświatowych z powodu pandemii i brak możliwości korzystania z posiłków w szkole. Ośrodki w takiej sytuacji oferowały swoim klientom pomoc w formie zasiłku

pieniężnego na zakup posiłku lub żywności w okresie zawieszenia stacjonarnej działalności placówek oświatowych i nauki zdalnej.

- W roku oceny w 223 gminach (98% gmin) udzielono świadczenia niepieniężnego w postaci posiłku.

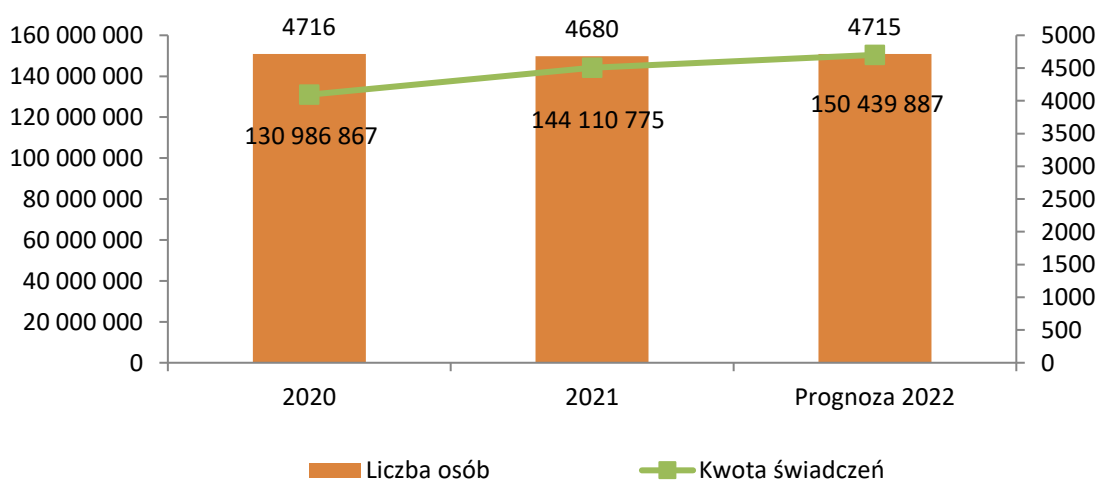
3.2.2. Odpłatność gminy za pobyt w DPS

Kolejną, pod względem wielkości, grupą korzystającą ze świadczeń niepieniężnych są osoby przybywające w domach pomocy społecznej, którym gmina opłaca pobyt w tej placówce. Od roku 2012 można było obserwować stały wzrost liczby osób przebywających w DPS, za które gmina ponosiła całkowitą lub częściową odpłatność. **W 2021 rok po raz pierwszy od 2012 rok zaobserwowano spadek tej liczby.** Bezpośrednią przyczyną takiego stanu rzeczy było wstrzymanie przyjęć nowych mieszkańców do DPS.

W 2021 roku wielkopolskie gminy za pobyt **4 680 osób (↓ o 36)** w DPS poniosły odpłatność w wysokości **144 110 775 zł, co oznacza nieco ponad 9% wzrost kosztów w porównaniu z rokiem 2020.**

Wykres nr 15 Odpłatność wielkopolskich gmin za pobyt w DPS i liczba osób, którym gmina dopłacała pobyt w DPS w latach 2020-2021 oraz prognoza na 2022 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

- W 2021 roku 3 spośród 226 wielkopolskich gmin nie ponosiło odpłatności za pobyt mieszkańców w DPS.
- W porównaniu z usługami opiekuńczymi świadczonymi w miejscu zamieszkania usługa w formie pobytu w DPS jest dla gmin bardziej kosztowną formą wsparcia (por. z usługami opiekuńczymi).

Aktualny wydaje się wniosek formułowany w poprzednich edycjach OZPS, iż w przyszłości konieczne będzie przyjęcie rozwiązań systemowych w celu zabezpieczenia obywateli przed ryzykiem niesamodzielności lub/i konieczna będzie zmiana systemu finansowania usług opiekuńczych świadczonych w ramach systemu pomocy społecznej. Szczególnie w sytuacji, gdy wydatki gmin na usługi opiekuńcze (w tym całodobowe) rosną z każdym rokiem. W kontekście opieki, należałoby również zinstytucjonalizować (zapropnować instytucjonalne rozwiązania dostępne na poziomie każdej gminy) ryzyko bycia opiekunem nieformalnym, co oznacza opracowanie form wsparcia adresowanych dla opiekunów rodzinnych.

3.2.3. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne dla osób z zaburzeniami psychicznymi

Dane z tego obszaru zostały zaczerpnięte ze sprawozdania resortowego MRIPS-03 za 2021 rok. Dane dotyczące usług opiekuńczych w sprawozdaniu OZPS od 2019 roku znajdują się w sekcji raportów graficznych, a nie sekcji tabelarycznej. W raportach graficznych, które zasilają się automatycznie ze zbiorów centralnych, znajdują się niekiedy błędne dane, co do których niektóre ośrodki pomocy społecznej zgłaszały zastrzeżenia, dodatkowo OPS zgłaszały problemy z zasileniami wartości automatycznie wyliczanych (WAW), które również wpływają na poprawność raportów graficznych. Niestety nie istnieje możliwość ręcznego wprowadzenia poprawnych danych do raportów graficznych.

LICZBA GMIN REALIZUJĄCYCH USŁUGI OPIEKUŃCZE W 2021 ROKU

1. **Usługi opiekuńcze:** 214 gmin realizowało (95% spośród wielkopolskich gmin)
2. **Specjalistyczne usługi opiekuńcze:** 32 gmin realizowało (14% spośród wielkopolskich gmin)
3. **Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi:** 118 gmin realizowało (52,2% spośród wielkopolskich gmin)

Dane dotyczące liczby osób, zatrudnionych w Ośrodkach Pomocy Społecznej, realizujących usługi opiekuńcze w 2021 roku (MRIPS-06⁵):

- Pracownicy wykonujący usługi opiekuńcze – 722 os. (679,73 etatów) w 98 gminach;
- Pracownicy wykonujący specjalistyczne usługi opiekuńcze – 87 os. (87 etatów) w 13 gminach;
- Pracownicy wykonujący specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi – 26 os. (26 etatów) w 9 gminach;
- Pozostałe gminy zlecają realizację usług opiekuńczych w drodze otwartych konkursów ofert lub przetargów. Realizatorami usług opiekuńczych bywają podmioty III sektora, spółdzielnie socjalne lub firmy. Niektóre gminy bazują na odpłatnej pomocy sąsiedzkiej.

LICZBA OSÓB KORZYSTAJĄCYCH Z USŁUG OPIEKUŃCZYCH W 2021 ROKU

1. **Usługi opiekuńcze:** 12 083 os. (↑ o 219 os.), w 2021 roku średnio na 1 osobę przypadało ok. 28,2 godzin usług w miesiącu, w 2020 roku 27,7 godzin.
2. **Specjalistyczne usługi opiekuńcze:** 346 os. (↑ o 2 os.), w 2021 roku średnio na 1 osobę przypadało ok. 17,6 godzin usług w miesiącu, w 2020 roku ok. 20 godzin.
3. **Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi:** 1 376 os. (↑ o 10 os.), w 2021 roku średnio na 1 osobę przypadało ok. 26 godzin usług w miesiącu, w 2020 roku ok. 29 godzin.

KOSZTY USŁUG OPIEKUŃCZYCH PONOSZONE PRZEZ GMINĘ W 2021 ROKU

1. **Usługi opiekuńcze:** 102 557 314 zł, w stosunku do 2020 roku nastąpił wzrost wydatków na ten cel o nieco ponad 10%. W 2021 roku 1 godzina usługi opiekuńczej kosztowała gminę 25 zł.
2. **Specjalistyczne usługi opiekuńcze:** 2 625 958 zł, w stosunku do 2020 roku nastąpił wzrost wydatków na ten cel o niecały 1%. W 2021 roku 1 godzina specjalistycznej usługi opiekuńczej kosztowała gminę 35,8 zł.

⁵ Sprawozdanie resortowe MRiPS-06 – „Wybrane jednostki organizacyjne pomocy społecznej i inne jednostki pomocy społecznej oraz zatrudnienie w systemie pomocy społecznej”, zostało wprowadzone w 2022 roku. dane za 2021 roku. Zakres przedmiotowy sprawozdania MRiPS-06 w roku 2021 i we wcześniejszych latach były sprawozdawane w formularzu MRiPS-03.

3. **Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi:** 17 328 699 zł, w stosunku do 2020 roku nastąpił wzrost wydatków na ten cel o 12%. W 2021 roku 1 godzina specjalistycznej usługi dla osób z zaburzeniami psychicznymi kosztowała 40,2 zł.

LICZBA ŚWIADCZEŃ USŁUG OPIEKUŃCZYCH

1. **Usługi opiekuńcze:** 4 088 054 godziny usług w ciągu całego roku, nastąpił wzrost w stosunku do 2020 roku o 3,4%.
2. **Specjalistyczne usługi opiekuńcze:** 73 198 godzin usług w ciągu całego roku, nastąpił spadek w stosunku do 2020 roku o 12,4%.
3. **Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi:** 430 313 godzin usług w ciągu całego roku, nastąpił spadek w stosunku do 2020 roku o prawie 10%.

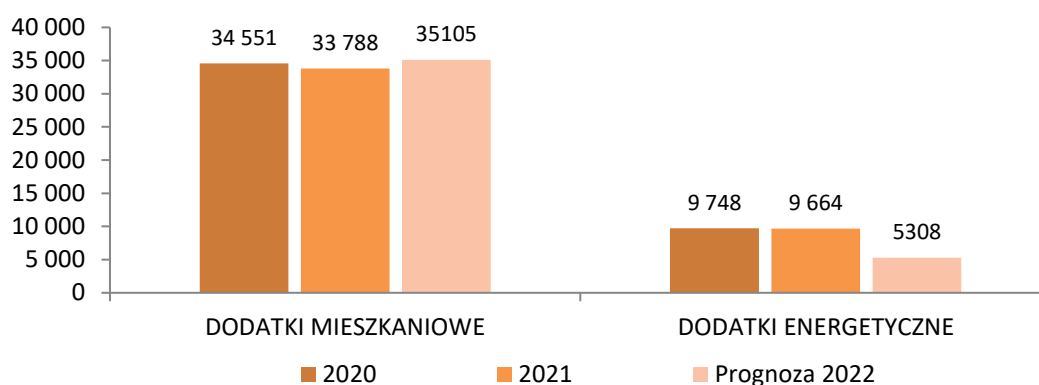
Wielkopolskie JOPS dostrzegają konieczność poszerzenia w gminach katalogu usług dla seniorów, w szczególności dla osób wymagających opieki, pielęgnacji i wsparcia w formie usług opiekuńczych, w tym usług całodobowych. Powodem tego jest rosnąca grupa osób zależnych, które wymagają opieki (a którym rodzina nie może lub nie jest w stanie z różnych przyczyn jej zapewnić), a co za tym idzie wzrastające wydatki samorządów wydatkowane na ten cel. Pomysłów na rozwiązanie tej kwestii jest wiele, jednak elementem wspólnym większości z nich jest podjęcie takich działań, które utrzymają osobę starszą w dobrej kondycji, w miejscu zamieszkania, tak długo jak jest to możliwe. Stąd w tegorocznej Ocenie pojawiły się postulaty dotyczące tworzenia i utrzymania m.in. miejsc w dziennych domach pomocy społecznej, mieszkań komunalnych lub chronionych dla osób starszych z możliwością świadczenia usług opiekuńczych, klubów seniora, miejsc opieki wytchnieniowej czy usług opiekuńczych świadczonych w weekendy i dni wolne od pracy. Wraz z tworzeniem tych miejsc, konieczne jest wdrażanie (obok usług opiekuńczych) takich form wsparcia jak: poradnictwo dla seniorów (np. geriatryczne, psychologiczne, prawne), usługi asystenckie dla osób starszych z niepełnosprawnością, usługi zdrowotne (w tym rehabilitacyjne) oraz system teleopieki. Niektóre z jednostek wskazywały również na utrudniony dostęp na terenie swoich gmin do usług zdrowotnych takich jak opieka paliatywna. W związku z ograniczonymi możliwościami finansowymi wielkopolskie samorządy chętnie korzystają z programów rządowych (Senior+, Opieka 75+).

4. Dodatek energetyczny i dodatek mieszkaniowy

Dodatek energetyczny przyznaje wójt, burmistrz lub prezydent miasta, w drodze decyzji, na wniosek odbiorcy wrażliwego energii elektrycznej. Wypłata dodatku energetycznego jest zadaniem z zakresu administracji rządowej. Dodatek energetyczny wypłacają gminy. Dodatek energetyczny to forma rekompensaty kosztów ponoszonych z tytułu opłat za energię elektryczną przez najuboższych odbiorców energii. Jest to rozwiązanie systemowe funkcjonujące od 2014 roku.

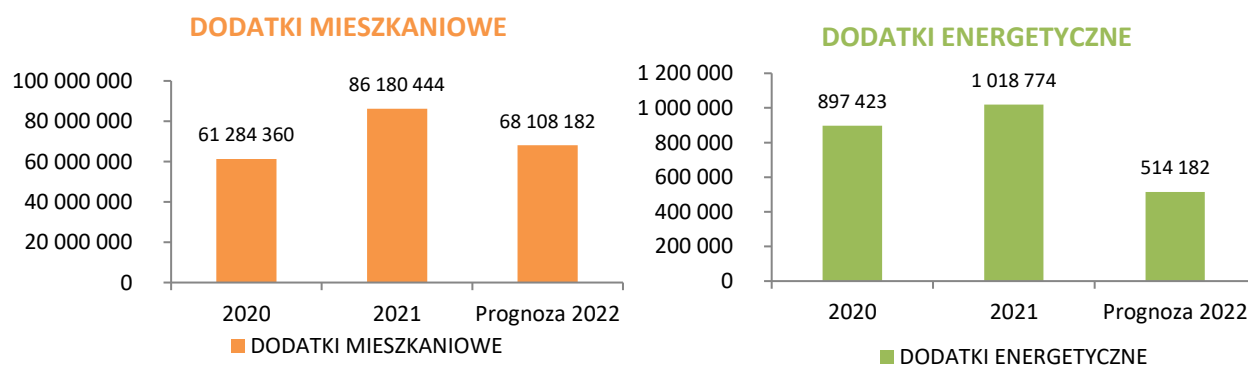
Dodatek mieszkaniowy funkcjonuje na podstawie ustawy o dodatkach mieszkaniowych. Są one zwolnione z opodatkowania. Wnioski o dodatek mieszkaniowy wraz z deklaracją o dochodach gospodarstwa domowego według wzoru stanowiącego załącznik do rozporządzenia w sprawie dodatków mieszkaniowych można złożyć w ośrodku pomocy społecznej albo urzędzie gminy w miejscu zamieszkania. Dodatek mieszkaniowy przyznawany jest w drodze decyzji administracyjnej przez: prezydenta miasta, burmistrza lub wójta.

Wykres nr 16 Liczba gospodarstw domowych korzystających z dodatków mieszkaniowych i dodatków energetycznych, w latach 2020-2021 oraz prognoza na 2022 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

Wykres nr 17 Kwota świadczeń wypłacona w ramach dodatków mieszkaniowych i dodatków energetycznych, w latach 2020-2021 oraz prognoza na 2022 rok (zł)

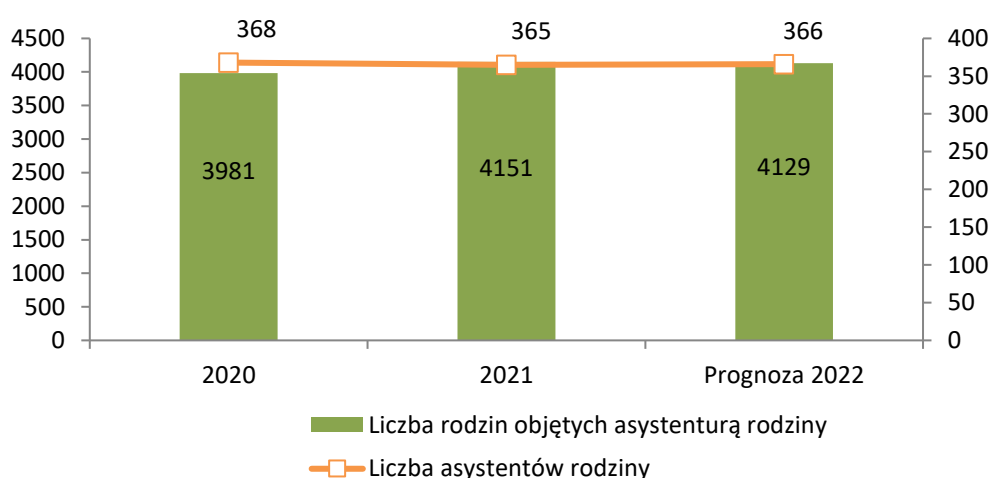
Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

W roku oceny, w porównaniu do 2020 roku wydatki na dodatki mieszkaniowe i dodatki energetyczne wzrosły, pomimo spadku liczby osób, które pobierały to świadczenie.

5. Wspieranie rodziny

- Z danych OZPS wynika, że w 2021 roku **zmniejszyła się liczba zatrudnionych asystentów rodziny z 368 w 2020 roku do 365 w 2021 roku.**
- 10 spośród 226 gmin na dzień 31 grudnia 2021 roku nie zatrudniało asystentów rodziny.

Wykres nr 18 Liczba asystentów rodziny i liczba rodzin objętych asystenturą w latach 2020-2021 oraz prognoza na 2022 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

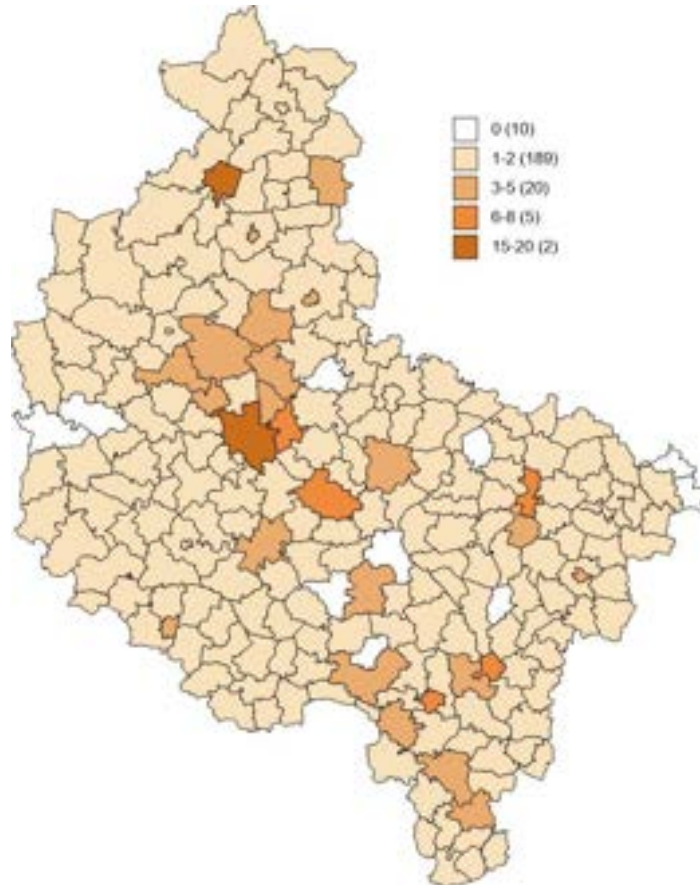
W 2021 roku 365 asystentów zatrudnionych w województwie wielkopolskim współpracowało z 4 151 rodzinami na terenie **216 gmin**, zdecydowana większość gmin (189 spośród 226) zatrudniała od 1 do 2 asystentów rodziny. **Asystent rodziny, zatrudniony na terenie województwa, pracował średnio w ciągu roku z około 11 rodzinami.** Zaznaczyć przy tym należy, że liczba rodzin, z którymi w 2021 roku pracował asystent rodziny, jest wartością uśrednioną. Asystent rodziny może w pewnych okresach czasu pracować z większą⁶ lub mniejszą liczbą rodzin, w zależności od stopnia złożoności problemów w rodzinie. Zadaniem asystenta rodziny jest praca z rodziną u której zdiagnozowano problemy opiekuńczo-wychowawcze.

Od 1 stycznia 2017 roku, na mocy ustawy z 4 listopada 2016 r. o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem”, wprowadzono nowe zadania dla asystentów rodziny – mają oni koordynować wsparcie dla rodziców, którzy oczekują narodzenia nieuleczalnie chorego dziecka.

⁶ Jednak nie więcej niż z 15 rodzinami w tym samym czasie (art. 15 ust.4 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

Na poniższej mapie zaprezentowano skalę zatrudnienia asystentów rodziny w poszczególnych gminach.

Mapa nr 8 Zatrudnienie asystentów rodziny na terenie województwa wielkopolskiego w 2021 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

W 2021 roku wsparciem asystentów rodziny objętych zostało ok. 35% rodzin (4 151 rodzin) otrzymujących pomoc z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (11 800 rodzin).

Oznacza to, że w dalszym ciągu liczba asystentów rodziny jest zbyt mała w stosunku do potrzeb wynikających z liczby rodzin wymagających wsparcia z powodu problemów w opiece i wychowaniu dziecka.

Zgodnie z zapisami ustawy, wspieranie rodziny jest prowadzone w formie pracy z rodziną oraz pomocy w opiece i wychowaniu dziecka. Asystent rodziny nie jest jedyną formą wsparcia, jakie oferowane jest w gminach w ramach ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Rodzina, jeśli gmina dysponuje taką ofertą, może otrzymać również wsparcie instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny, m.in. placówek wsparcia dziennego oraz rodzin wspierających.

W 2021 roku na terenie województwa funkcjonowała 1 rodzina wspierająca (gmina Ujście w powiecie pilskim), w 2020 roku działały 2 takie rodziny, w dwóch lokalizacjach – Pile oraz Szamotułach. Warto podkreślić, że rodziny wspierające są często powoływane w celu udzielenia pomocy konkretnej rodzinie, w związku z czym ich liczba ulega zmianie w zasadzie co roku. Informacje dotyczące placówek wsparcia dziennego oraz ich liczebności zostały opisane w dalszej części niniejszego opracowania w rozdziale „Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia”.

Wiele jednostek (gminnych i powiatowych) zauważa potrzebę (zwłaszcza w gminach, gdzie ich nie ma) tworzenia placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, jako jeden z elementów systemu wsparcia rodzin z dziećmi. Szczególnie jednostki powiatowe wskazywały, że działalność placówek wsparcia dziennego (skierowana do dzieci i rodziców) oraz ściślejsza współpraca gmin z rodzinami biologicznymi umożliwiłaby utrzymanie dzieci w rodzinach biologicznych lub powrót tych, które są już w pieczy zastępczej.

6. Powiat – zadania PCPR oraz MOPR

6.1. *Pieczą zastępczą*

Do głównych zadań samorządu powiatu wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemu pieczy zastępczej należą w szczególności:

- organizowanie pieczy zastępczej w placówkach, poprzez tworzenie warunków do powstawania oraz działania rodzin pomocowych, rodzinnych domów dziecka, placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej,
- wsparcie dla usamodzielniających się osób, opuszczających rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawcze,
- organizowanie szkoleń dla kandydatów na rodziny zastępcze zawodowe, niezawodowe oraz prowadzących rodzinne domy dziecka.

Zadania powiatu w zakresie pieczy zastępczej starosta wykonuje za pośrednictwem powiatowego centrum pomocy rodzinie oraz organizatora(ów) rodzinnej pieczy zastępczej.

Organizacja pieczy zastępczej jest zadaniem własnym powiatu. Pieczę zastępczą ma zapewnić pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub, gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka. Wyróżniamy:

- rodzinną pieczę zastępczą,
- instytucjonalną pieczę zastępczą.

6.1.1. Rodzinna piecza zastępcza

Rodzinna piecza zastępcza jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców. Zapewnia pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka, przygotowanie dziecka do samodzielnego i odpowiedzialnego życia, zaspokojenia potrzeb emocjonalnych dzieci ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb bytowych, zdrowotnych, edukacyjnych i kulturalno-rekreacyjnych. Formami rodzinnej pieczy zastępczej są:

1) rodzina zastępcza:

a) spokrewniona,

b) niezawodowa, umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa),

c) zawodowa – umieszcza się w tym samym czasie nie więcej niż 3 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa), w tym:

- zawodowa specjalistyczna – umieszcza się w niej w szczególności: dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności lub orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, dzieci na podstawie ustawy z dnia 26 X 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (jednolity tekst Dz. U. 2010 Nr 33, poz. 178 z późn. zm.), małoletnie matki z dziećmi,
- zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego – przyjmuje dziecko na podstawie orzeczenia sądu w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną, na wniosek rodziców, dziecka lub innej osoby w przypadku, o którym mowa w art. 12a ustawy z dnia 29 VII 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.),
- zawodowa niespokrewniona z dzieckiem, wielodzietna (funkcjonująca nie dłużej niż przez okres 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy, tj. do 31 XII 2014 r.),

2) rodzinny dom dziecka – w tym samym czasie może w nim przebywać łącznie nie więcej niż 8 dzieci (z wyjątkiem licznego rodzeństwa)⁷.

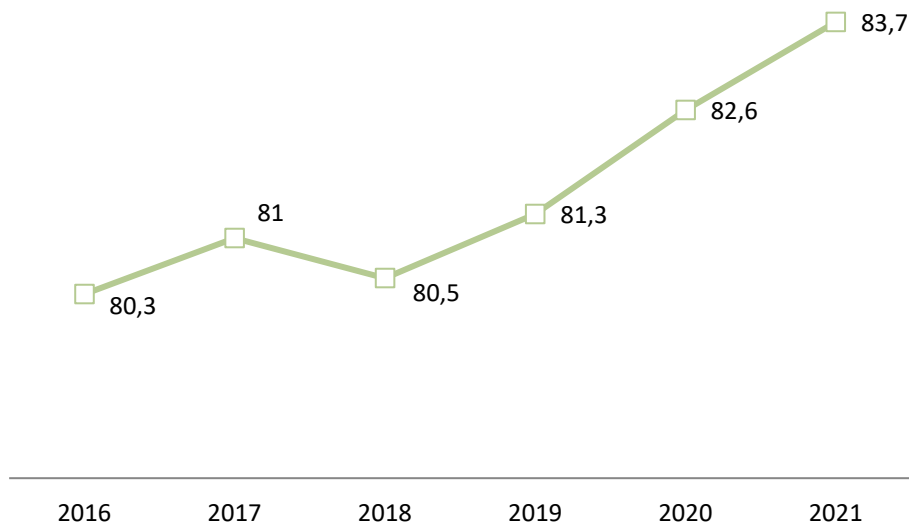
Ze sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wynika, że w 2021 roku na terenie województwa wielkopolskiego w pieczy zastępczej przebywało **5 828 dzieci** (↑ o 111 dzieci), z czego 83,7% umieszczonych zostało w jej rodzinnych formach. Łącznie,

⁷ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.).

na terenie województwa funkcjonowało **3 144 rodzin zastępczych** (↑ o 98 rodzin), w których przebywało **4 880 dzieci** (↑ o 164 dzieci).

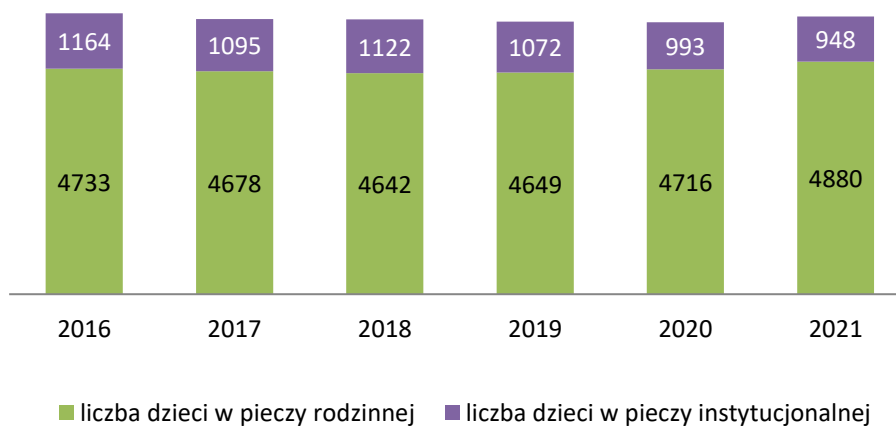
W ostatnich latach widać powolny, ale stopniowy spadek liczby dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz rosnący odsetek dzieci umieszczanych w rodzinnych formach pieczy zastępczej.

Wykres nr 19 Odsetek dzieci przebywających w rodzinnych formach pieczy zastępczej w latach 2016-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za lata 2016-2021.

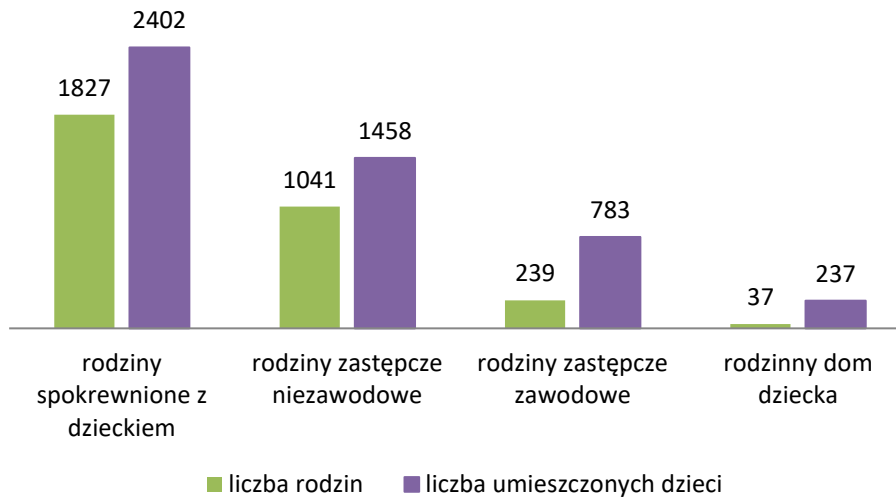
Wykres nr 20 Liczba dzieci przebywających w rodzinnych i instytucjonalnych formach pieczy zastępczej w latach 2016-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za lata 2016-2021.

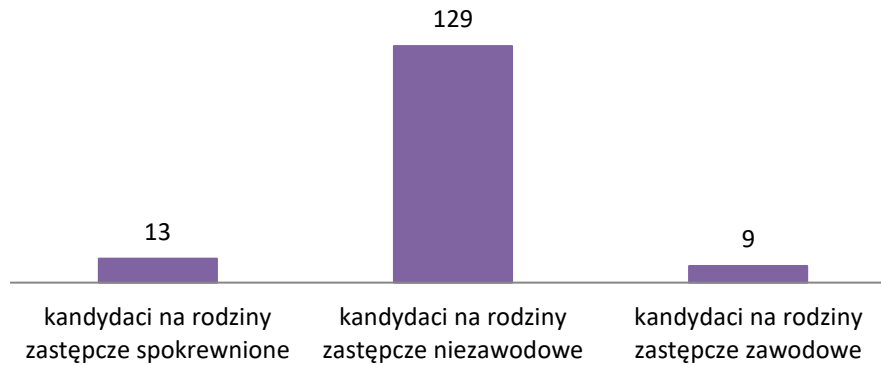
W 2021 roku w Wielkopolsce funkcjonowało **1 827 rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem** (↑ o 51 rodzin), w których wychowywało się **2 402 dzieci** (↑ o 96 dzieci). Zanotowano również wzrost liczby **rodzin zastępczych niezawodowych** – **1 041** w roku 2020 (↑ o 23 rodziny), które zapewniły opiekę 1 458 dzieciom. Z danych wynika, że w roku oceny nieznacznie zmalała liczba **rodzin zastępczych zawodowych** (z 252 do 239), co nie jest dobrą informacją, ze względu na występujące w tym zakresie spore deficyty. Pod koniec 2021 roku przebywało w nich 783 dzieci. W roku oceny zmniejszyła się liczba **placówek pogotowia rodzinnego** – z **41 do 34** (145 dzieci umieszczonych), zwiększyła się za to nieznacznie liczba **rodzin zastępczych specjalistycznych** – z **32 do 33 rodzin** (84 dzieci umieszczonych). **Z 32 do 37** zwiększyła się liczba **rodziny domów dziecka**, a liczba dzieci tam przebywających wyniosła w roku oceny 237 dzieci (↑ o 30 dzieci).

Wykres nr 21 Rodziny zastępcze i dzieci w nich przebywające w 2021 roku, w podziale na typy rodzin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za II półrocze 2021 r.

W 2021 roku zostało przeszkolonych 224 kandydatów do prowadzenia rodzin zastępczych (↑ o 73 kandydatów), z czego zdecydowana większość – 162 kandydatów na prowadzenie rodzin zastępczych niezawodowych. Podobnie jak w roku ubiegłym, nie przeszkolono żadnej osoby na prowadzącego rodzinny dom dziecka.

Wykres nr 22 Kandydaci przeszkoleni w 2021 roku do prowadzenia rodzin zastępczych, w podziale na typy rodzin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za II półrocze 2021 r.

Zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka obejmuje się opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej może mieć pod opieką maksymalnie 15 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka.

Liczba zatrudnionych koordynatorów nie zmieniła się w porównaniu z ubiegłym rokiem, w roku oceny wyniosła **163**. W 2021 roku pracowali oni z **2 344** rodzinami zastępczymi, co oznacza, że opieką koordynatorów jest objętych 74,% (↓ o 3,9 p. p.) rodzin zastępczych z województwa wielkopolskiego.

Pod koniec 2021 roku koordynatorzy nie działali w powiatach: pleszewskim i wągrowieckim, natomiast najwięcej było ich zatrudnionych w powiatach: m. Poznań (34), poznańskim (8) i krotoszyńskim (8), konińskim (7).

c) socjalizacyjnego – zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokajają jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne; realizują przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku; podejmują działania w celu powrotu dziecka do rodziny; zapewniają dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych; obejmują dziecko działaniami terapeutycznymi, zapewniają korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych,

d) specjalistyczno-terapeutycznego – sprawują opiekę nad dzieckiem o indywidualnych potrzebach, w szczególności: legitymującym się orzeczeniem o niepełnosprawności albo orzeczeniem o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności; wymagającym stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii; wymagającym wyrównywania opóźnień rozwojowych i edukacyjnych. Placówka zapewnia zajęcia wychowawcze, socjoterapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne, logopedyczne, terapeutyczne, rekompensujące braki w wychowaniu w rodzinie i przygotowujące do życia społecznego, a dzieciom niepełnosprawnym także odpowiednią rehabilitację i zajęcia rewalidacyjne⁸.

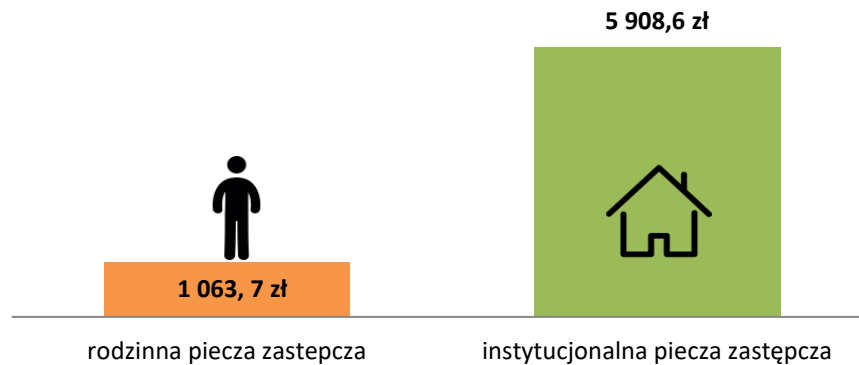
W roku 2021 w województwie wielkopolskim działało **68 placówek opiekuńczo-wychowawczych** (↑ o 5), w tym 50 pełniło rolę socjalizacyjną, 15 – interwencyjną, a 14 – rodzinną (placówki mogą łączyć poszczególne zadania). Według sprawozdań powiatowych zapewniły one opiekę **948 dzieciom** (↓ o 45 dzieci). W **14 placówkach typu rodzinnego** przebywało **85 dzieci** (↑ o 1 dziecko).

Z zestawienia kosztów, jakie samorządy powiatowe wydatkują na poszczególne rodzaje pieczy zastępczej wynika, że **średniomiesięczny koszt utrzymania 1 wychowanka placówki opiekuńczo-wychowawczej wyniósł w 2021 roku 5 908,6 zł.** (↑ o 841,7 zł). Dla porównania, kwota wydatkowana na utrzymanie 1 wychowanka w rodzinnej pieczy zastępczej⁹ jest ponad pięciokrotnie niższa – i w 2021 roku wyniosła **1 063, 7 zł.**

⁸ Ustawa z dnia 9 VI 2011 r. o wspieraniu rodziny oraz systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887 z późn. zm.).

⁹ Z obliczeń wyłączone zostały koszty utrzymania wychowanków w rodzinach zastępczych spokrewnionych.

Wykres nr 23 Średni miesięczny koszt utrzymania 1 wychowanka w placówce opiekuńczo-wychowawczej oraz w rodzinnej pieczy zastępczej (w zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za I i II półrocze 2021 r.

6.2. Usamodzielnienie wychowanków

Osobie opuszczającej, po osiągnięciu pełnoletności, rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną przysługuje pomoc na usamodzielnienie.

Przez osobę usamodzielnianą rozumie się również osobę, której pobyt w rodzinnej pieczy zastępczej ustał na skutek śmierci osób tworzących rodzinę zastępczą lub osoby prowadzącej rodzinny dom dziecka, w okresie 6 miesięcy przed osiągnięciem przez osobę usamodzielnianą pełnoletności.

W ustawie wyróżniono następujące formy pomocy dla ww. kategorii osób:

1) pomoc na:

- kontynuowanie nauki,
- usamodzielnienie,
- zagospodarowanie;

2) pomoc w uzyskaniu:

- odpowiednich warunków mieszkaniowych,
- zatrudnienia;

3) pomoc prawna i psychologiczna

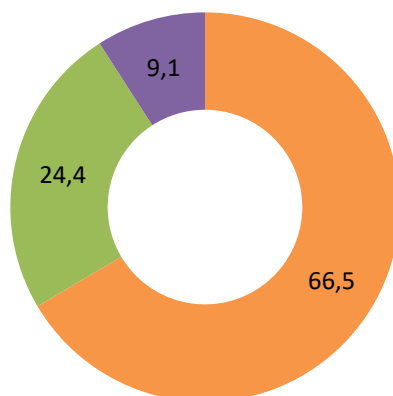
Pomoc ta może mieć charakter pieniężny (przyznanie świadczenia pieniężnego) lub niepieniężny (pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej, pomoc prawna i psychologiczna)¹⁰.

¹⁰ Art.140, p.1 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U.2020.0.821).

W roku oceny **518 pełnoletnich osób w województwie opuściły pieczę zastępczą**, w tym 309 pieczę rodzinną, 137 – instytucjonalną, a 72 osoby opuściło instytucje, o których mowa w art. 88 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej, tj. domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, schroniska dla nieletnich, zakłady poprawcze, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, specjalne ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę oraz młodzieżowe ośrodki wychowawcze.

Na wsparcie usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej w 2021 roku przeznaczono ogółem 4 709 344,0 zł. Najczęściej udzielaną formą świadczeń jest niezmiennie pomoc na kontynuowanie nauki (66,5% łącznej kwoty), następnie na usamodzielnienie (24,4%) oraz na zagospodarowanie (9,1%).

Wykres nr 24 Udział wydatków ponoszonych na usamodzielnienie wychowanków pieczy zastępczej, według rodzajów wsparcia (w %)

■ na kontynuowanie nauki ■ na usamodzielnienie ■ na zagospodarowanie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania z realizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za I i II półrocze 2021 r. oraz OZPS za 2021 r.

6.3. Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób z niepełnosprawnościami

W roku oceny w ramach rehabilitacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami w sprawozdaniach powiatowych uwzględnione zostały następujące formy wsparcia: pomoc na likwidację barier architektonicznych, technicznych i w komunikowaniu się, turnusy rehabilitacyjne, zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny, dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki, dofinansowanie usług tłumacza języka migowego lub tłumacza-przewodnika oraz działania realizowane w ramach programu „Aktywny samorząd”.

Ogólna kwota dofinansowania zadań realizowanych przez wielkopolskie powiaty w 2021 r. w ramach **rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych wyniosła 122 399 134 zł** (↑ o 20 841 830 zł).

Jeśli chodzi o zasięg udzielonego wsparcia, to najliczniejsza grupa osób z niepełnosprawnościami, tj. 19 048 os. (↑ o 810 os.) skorzystała z **pomocy w zaopatrzeniu w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny**. Kwota dofinansowania na realizację tego zadania w 2021 roku wyniosła 18 407 732 zł (↑ o 3 257 531 zł).

Ze wsparcia w postaci turnusów rehabilitacyjnych skorzystało 7 633 Wielkopolan (↑ o 3 174 os.), na łączną kwotę 10 139 931 zł (↑ o 5 181 599 zł).

Pomimo ograniczeń związanych z organizacją wydarzeń kulturalnych i sportowych osób z niepełnosprawnościami z uwagi na obostrzenia pandemiczne – 7 844 os. (↑ o 3 033 os.) skorzystało również z dofinansowania 175 imprez (↑ o 45) w ramach zadania: **dofinansowanie sportu, kultury, rekreacji i turystyki**. Tego typu wydarzenia odbyły się na terenie niektórych powiatów, najliczniej w: gnieźnieńskim (27), śremskim (19), ostrzeszowskim (17) i nowotomyskim (16).

W roku 2021 wszystkie wielkopolskie powiaty realizowały **Program „Aktywny samorząd”**. Jest to program dofinansowany przez PFRON, którego celem jest wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo osób z niepełnosprawnościami w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji.

W jego ramach w 2021 roku realizowano następujące zadania:

1) Moduł I – likwidacja barier utrudniających aktywizację społeczną i zawodową, w tym:

Obszar A – likwidacja bariery transportowej:

- Zadanie 1 – pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu, adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu ruchu,
- Zadanie 2 – pomoc w uzyskaniu prawa jazdy, adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu ruchu,
- Zadanie 3 – pomoc w uzyskaniu prawa jazdy, adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu, w stopniu wymagającym korzystania z usług tłumacza języka migowego,

- Zadanie 4 – pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu, adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu,

Obszar B – likwidacja barier w dostępie do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym:

- Zadanie 1 – pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania, adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub do osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu wzroku lub obu kończyn górnych,
- Zadanie 2 – dofinansowanie szkoleń w zakresie obsługi nabytego w ramach programu sprzętu elektronicznego i oprogramowania,
- Zadanie 3 – pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania, adresowana do osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu wzroku,
- Zadanie 4 – pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania, adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu i trudnościami w komunikowaniu się za pomocą mowy,
- Zadanie 5 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego sprzętu elektronicznego, zakupionego w ramach programu, adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności,

Obszar C – likwidacja barier w poruszaniu się:

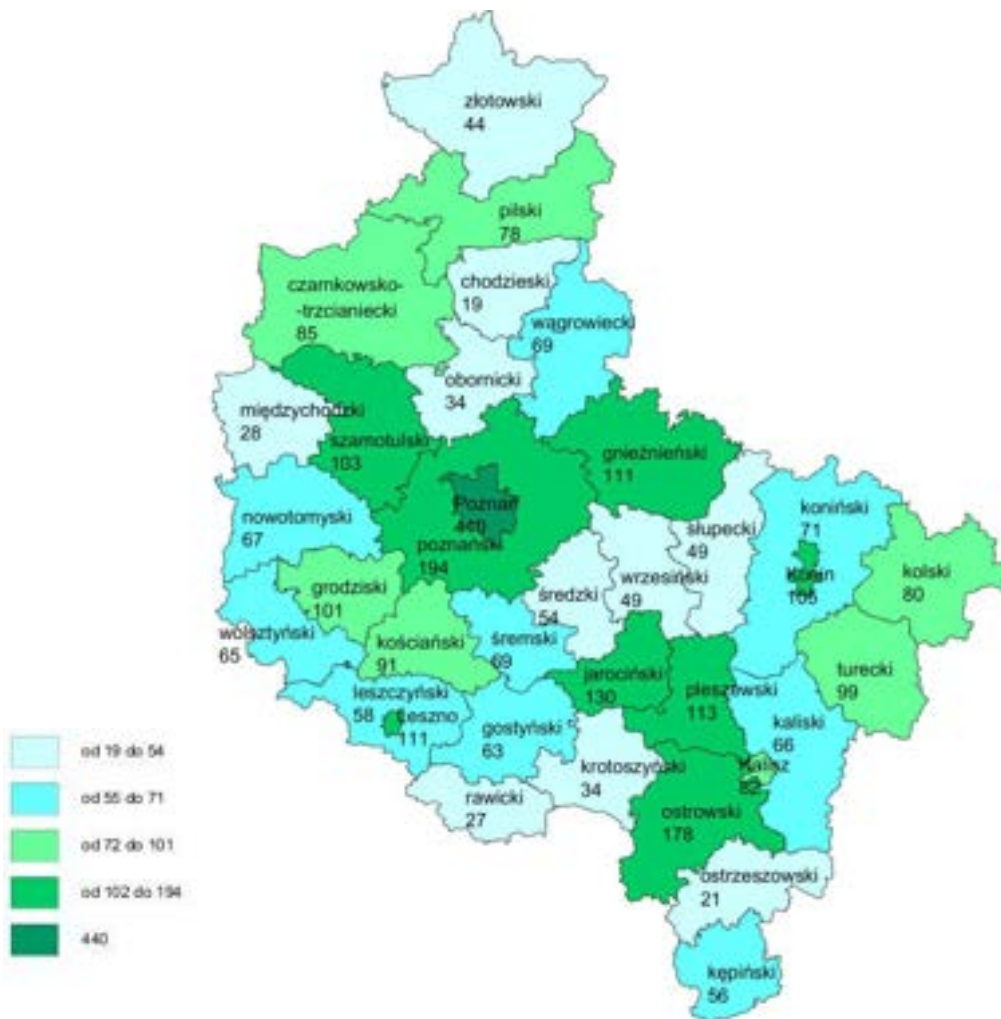
- Zadanie 1 – pomoc w zakupie wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności i dysfunkcją uniemożliwiającą samodzielne poruszanie się za pomocą wózka inwalidzkiego o napędzie ręcznym,
- Zadanie 2 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego skutera lub wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym, adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności,

- Zadanie 3 – pomoc w zakupie protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne, tj. protezy co najmniej na III poziomie jakości, adresowana do osób ze stopniem niepełnosprawności,
- Zadanie 4 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne, (co najmniej na III poziomie jakości), adresowana do osób ze stopniem niepełnosprawności,
- Zadanie 5 – pomoc w zakupie skutera inwalidzkiego o napędzie elektrycznym lub oprzyrządowania elektrycznego do wózka ręcznego, adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności (do 16 roku życia) lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu ruchu powodującą problemy w samodzielnym przemieszczaniu się i posiadających zgodę lekarza specjalisty na użytkowanie przedmiotu dofinansowania,

Obszar D – pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej (dziecka przebywającego w żłobku lub przedszkolu albo pod inną tego typu opieką), adresowana do osób ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, którzy są przedstawicielem ustawowym lub opiekunem prawnym dziecka;

- 2) Moduł II – pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym, adresowana do osób ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, pobierających naukę w szkole wyższej lub szkole policealnej lub kolegium, a także do osób mających przewód doktorski otwarty poza studiami doktoranckimi.

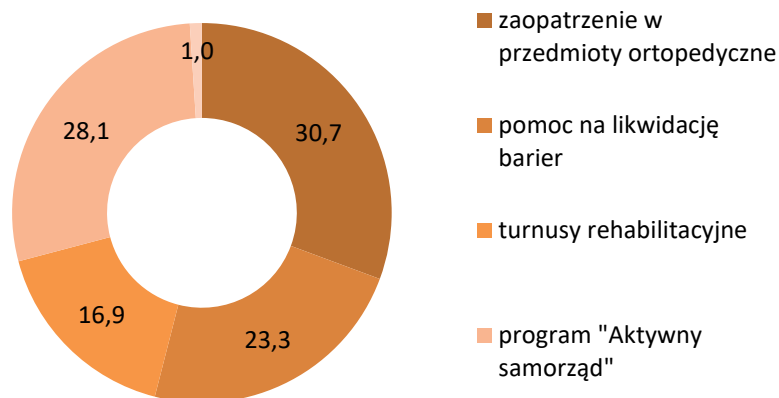
W ramach programu „Aktywny samorząd” w 2021 roku **8 639 osobom** z niepełnosprawnościami (↓ o 1 123 os.) udzielono łącznie **3 044 świadczeń** (↓ o 432 świadczenia) **na kwotę 16 862 961 zł** (↑ o 3 263 775 zł). Najwięcej wypłacono ich w powiatach: m. Poznań (440), poznańskim (194), ostrowskim (178), jarocińskim (130), pleszewskim (113), m. Leszno (111), gnieźnieńskim (111), m. Konin (105) i szamotulskim (103).

Mapa nr 10 Liczba świadczeń udzielonych w ramach programu „Aktywny samorząd” w 2021 roku

Źródło: Sprawozdanie OZPS za 2021 r.

Spśród opisanych powyżej zadań największą część budżetu stanowiło zaopatrzenie osób potrzebujących w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze i sprzęt rehabilitacyjny (30,7%) oraz finansowanie związane z realizacją programu „Aktywny samorząd” - 28,1% budżetu.

Wykres nr 25 Struktura wydatków na zadania realizowane przez samorzady powiatowe w ramach rehabilitacji społecznej i zawodowej w 2021 roku (w%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

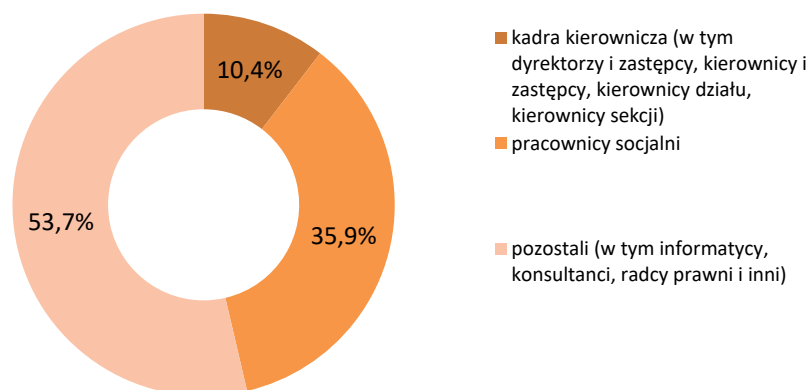
Z nadesłanych sprawozdań wynika, że w roku 2021 żaden z wielkopolskich powiatów nie skorzystał z możliwości dofinansowania usług tłumacza migowego lub tłumacza-przewodnika.

7. Kadra jednostek organizacyjnych pomocy społecznej

7.1. Struktura kadry socjalnej

Kadrę wielkopolskich OPS, PCPR w 2021 roku stanowiło **5 449 pracowników** (↓ o 146 os.), z czego **niespełna 1/3 stanowili pracownicy socjalni** (1 650 os.; ↓ o 21 os.). Przy czym powyższa liczba osób zaczerpnięta ze sprawozdania resortowego MRiPS-06 dotyczy jedynie osób zatrudnionych na umowę o pracę, w różnym wymiarze czasu pracy. W przeliczeniu na pełne etaty, kadra ogółem stanowi 5 233,61 etatów, natomiast pracownicy socjalni zajmują 1 626,28 etatów.

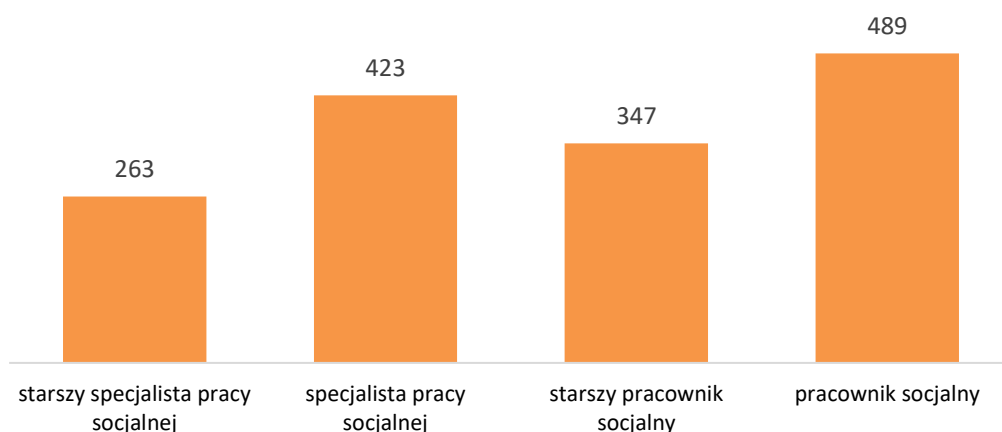
Wykres nr 26 Struktura zatrudnienia w OPS i PCPR w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MRiPS-06 za 2021 r.

Spośród **1 551 (1 529,53 pełnych etatów) pracowników socjalnych zatrudnionych wyłącznie w ośrodkach pomocy społecznej**, 686 pracowało na stanowisku specjalisty bądź starszego specjalisty, 836 na stanowiskach pracownika socjalnego i starszego pracownika socjalnego. Dokładną strukturę stanowisk pracowników socjalnych w OPS przedstawia poniższy wykres.

Wykres nr 27 Struktura stanowisk pracowników socjalnych OPS

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MRiPS-06 za 2021 r.

W 2021 roku pracę terenową w rejonach opiekuńczych wykonywało 1 375 spośród 1 551 pracowników socjalnych OPS. Dodatkowo w ośrodkach pracowało łącznie 17 aspirantów pracy socjalnej.

W skład kadry jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej w województwie wchodzi dodatkowo pracownicy służb wojewody realizujący zadania z zakresu pomocy społecznej, regionalnego ośrodka polityki społecznej, klubów integracji społecznej, domów pomocy społecznej, placówek specjalistycznego poradnictwa, ośrodków interwencji kryzysowej, ośrodków wsparcia.

łącznie, kadre jednostek organizacyjnych pomocy i integracji społecznej w 2021 roku tworzyło **11 181 os. (↓ o 299 os.) zatrudnionych w ramach 10 628,55 etatów**.

7.2. Dostępność kadry socjalnej

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej nakłada na ośrodki pomocy społecznej Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej nakłada na ośrodki pomocy społecznej obowiązek zatrudniania pracowników socjalnych proporcjonalnie do liczby mieszkańców (1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 2 000 mieszkańców gminy) lub do liczby rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną (1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 środowisk). Ponadto ośrodek powinien zatrudniać **nie mniej niż 3 pracowników socjalnych**, nawet w przypadku, gdy wcześniej wymienione wskaźniki są przez gminę osiągnięte. **W 2021 ten wymóg**

ustawowy nadal nie był spełniony w 43 gminach województwa wielkopolskiego – jest to identyczna liczba jak w roku poprzednim. Gminy, które nie zatrudniają minimalnej liczby pracowników są rozproszone w całym województwie. Najmniej takich gmin jest w środkowej części województwa, w okolicach miasta Poznań.

Mapa nr 11 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2021 roku – zatrudnienie minimum 3 pracowników socjalnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MRiPS-06 za 2021 r.

Według danych zawartych w sprawozdaniu MRiPS-06 w 2021 roku ponad połowa wielkopolskich gmin (139 z 226) nie spełniła warunku zatrudnienia 1 pracownika socjalnego w przeliczeniu na 2 000 mieszkańców. W porównaniu z rokiem poprzednim sytuacja ta uległa niewielkiemu polepszeniu (↓ 4 gminy). **Średnia wartość wskaźnika „1 pracownik socjalny na 2 000 mieszkańców” w województwie wielkopolskim osiągnęła w 2021 roku nieznacznie wyższą wartość niż w roku poprzednim, czyli 0,92** (na podstawie danych z gmin i miast na prawach powiatu). Wśród gmin o najniższej wartości wskaźnika zatrudnienia pracowników socjalnych w roku oceny znalazły się gminy: Gniezno - gmina (0,32), Komorniki (0,32), Tarnowo Podgórne (0,34), Pobiedziska (0,40), Dopiewo (0,41). Najwyższą wartość osiągnęły natomiast: Zakrzewo (2,05), Ostroróg (2,03), Miasteczko Krajeńskie (1,91), Powidz (1,72), Chocz (1,69).

Mapa nr 12 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2021 roku (Liczba pracowników socjalnych w przeliczeniu na pełen etat x 2000/liczba mieszkańców gminy i miasta na prawach powiatu)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MRiPS-06 za 2021 r.

W związku z tym, że wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 2000 mieszkańców gminy” nie do końca oddaje rzeczywistą dostępność pracowników socjalnych, ze względu na występujące między gminami różnice w faktycznej liczbie osób objętych pomocą społeczną, gminy zamiennie stosują wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną”. **Średnia wartość wskaźnika dostępności kadry socjalnej dla rodzin i osób korzystających z pracy socjalnej w wielkopolskich gminach i miastach na prawach powiatu w 2021 roku wynosił 2,2.** Nie oznacza to jednak, że wymóg ustawy we wszystkich gminach był spełniony. Na terenie województwa **71 gmin nie spełniało tego wymogu** (↓ 7 gmin), nie licząc 21 gmin, które wykazały wartość 0 w miejscu sprawozdania, gdzie ujmuje się liczbę środowisk objętych pracą socjalną.

Mapa nr 13 Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej w 2021 roku (Liczba pracowników socjalnych w przeliczeniu na pełen etat/liczba rodzin objętych pracą socjalną gminy i miasta na prawach powiatu x 50)

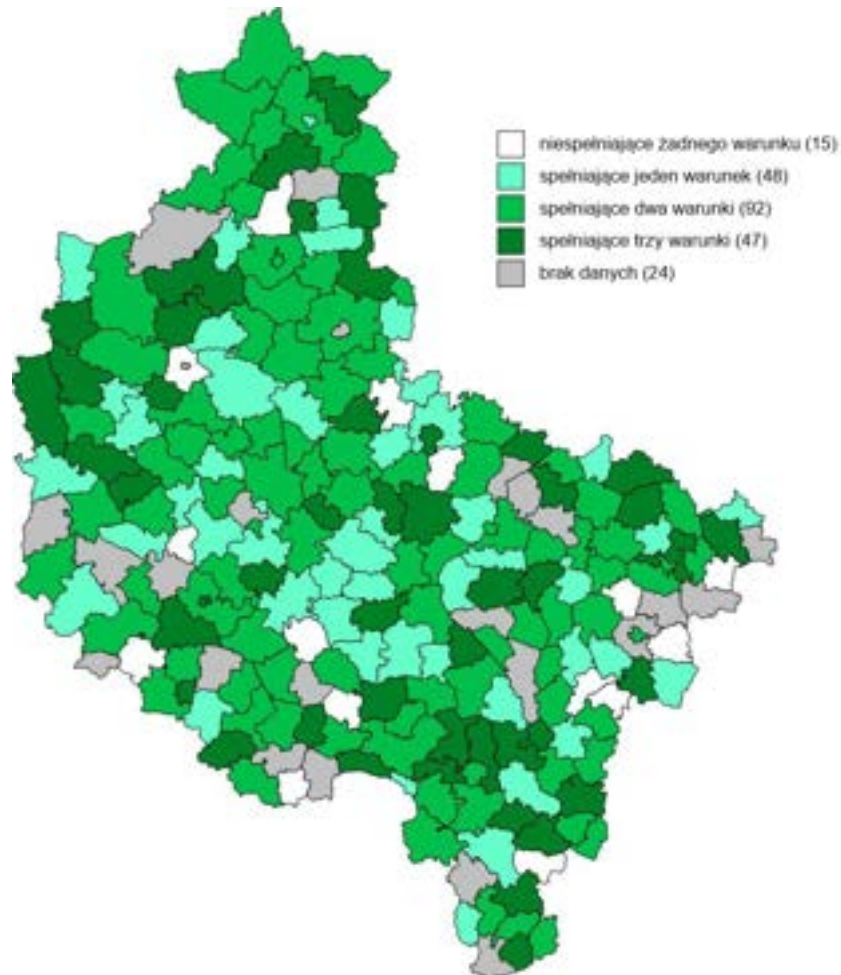

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MRiPS-06 za 2021 r.

Podkreślić jednak należy, że i ten wskaźnik nie oddaje rzeczywistego obciążenia pracą pracowników socjalnych, ponieważ nie ujmuje się w nim tych osób, które nie zostały objęte pracą socjalną, a otrzymały świadczenie z pomocy społecznej (stąd bardzo wysoki lub bardzo niski wskaźnik w przypadku niektórych gmin). Z każdą osobą, która zgłasza się do gminy w celu otrzymania pomocy, pracownik socjalny przeprowadza wywiad środowiskowy, aby ustalić sytuację życiową osoby (rodziny) i zakres niezbędnego wsparcia. Często pomoc ogranicza się jedynie do przyznania świadczeń z pomocy społecznej, co wiąże się z pracą administracyjno-biurową, którą niejednokrotnie wykonuje pracownik socjalny. **W związku z tym, aby wskaźnik „1 pracownik socjalny zatrudniony w pełnym wymiarze na 50 rodzin i osób samotnie gospodarujących objętych pracą socjalną” rzeczywiście dostarczał informacji nt. dostępności pracownika socjalnego i pracy socjalnej, niezbędne jest oddzielenie pracy socjalnej od udzielanych świadczeń (co miałyby spowodować zapowiadana od lat zmiana systemowa w pomocy społecznej).**

W związku z powyższym, analizę dostępności kadry socjalnej na obecną chwilę należy prowadzić łącznie w oparciu o opisane wyżej wskaźniki oraz dane dotyczące korzystających z różnych form pomocy i wsparcia. Na poniższej mapie zaprezentowane zostały dane dotyczące spełniania wszystkich trzech wyżej opisanych wymogów dotyczących dostępności kadry pracy socjalnej.

Mapa nr 14 Spełnianie wszystkich warunków dostępności kadry pracy socjalnej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MRiPS-06 za 2021 r.

Ochrona pracowników w dobie pandemii była jednym z zagadnień, które pojawiały się we wnioskach jednostek organizacyjnych pomocy społecznej. Wskazywano nadal na trudności z zapewnieniem środków ochrony osobistej dla pracowników socjalnych, osób realizujących usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania klientów i miejscach całodobowego pobytu oraz innych pracowników. Powodem tego była przede wszystkim niska dostępność tych środków (popyt przewyższał podaż) oraz wysoka cena. Często podkreślano, że JOPS, mimo braku przygotowania do wyjątkowych okoliczności, jakimi jest pandemia, reagowały podobnie jak w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowej. Pojawiły się również postulaty dotyczące konieczności opracowania przez instytucje pomocy społecznej niezbędnych procedur na wypadek zagrożenia epidemicznego. Przedstawiciele

JOPS wskazywali również na potrzebę ciągłego podnoszenia kompetencji pracowników socjalnych, asystentów rodziny, koordynatorów pieczy zastępczej i innych pracowników poprzez szkolenia i inne formy kształcenia w celu zapewnienia najwyższego standardu usług oraz zwiększenia skuteczności działania pomocy społecznej.

Bardzo często pojawiały się wnioski dotyczące umożliwienia dostępu i finansowania usług superwizji dla pracowników pomocy społecznej (przede wszystkim pracowników socjalnych i asystentów rodziny) jako jednego z czynników służących profilaktyce wypalenia zawodowego wśród kadry oraz poprawiających jakość pracy z klientem.

Ponadto coraz częściej wskazuje się na konieczność zwiększania przez samorzady nakładów finansowych na wynagrodzenia dla kadry socjalnej oraz podniesienie tychże wynagrodzeń. Wg przedstawicieli JOPS wynagrodzenia pracowników socjalnych są nieadekwatne w stosunku do oczekiwań związanych z kwalifikacjami (skończone studia, kursy, itp.), umiejętnościami kadry socjalnej i faktycznie wykonywanymi obowiązkami. Ponadto często brakuje jasnej ścieżki awansu, szczególnie w małych ośrodkach.

Zdaniem JOPS pogłębia się problem z zatrudnieniem pracowników socjalnych, ponieważ coraz mniej osób jest zainteresowanych podjęciem pracy w zawodzie („o niskim prestiżu społecznym” i „bardzo stresogennym”) za proponowane wynagrodzenie. Jednostki, które nie spełniały kryteriów ustawowych dot. zatrudnienia odpowiedniej liczby pracowników, zgłaszały taką potrzebę, wskazując m.in. na potrzebę zwiększenia budżetów ośrodków w tym obszarze.

W celu zwiększenia dostępu do specjalistycznego poradnictwa na terenie gmin i powiatów postulowano o możliwość zatrudnienia/wykupienia usług prawników, psychologów, mediatorów, pedagogów i terapeutów.

JOPS wskazują także na konieczność poprawienia warunków lokalowych ich instytucji, w szczególności chodzi o zwiększanie powierzchni. Niektórym jednostkom wraz lokalnymi władzami udało się podjąć działania mające na celu zmianę obecnej, negatywnej sytuacji. Zmiany te mają przede wszystkim służyć poprawie współpracy z klientem pomocy społecznej (zagwarantować poczucie bezpieczeństwa i poufności w przypadku wizyty w instytucji) oraz zapewnić bezpieczeństwo i higienę pracy osobom zatrudnionym.

8. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia

Zasób instytucjonalny oznacza łączną liczbę instytucji i placówek działających w danym roku kalendarzowym na obszarze jednostki samorządu terytorialnego, utworzonych i finansowanych tylko przez tę jednostkę samorządu terytorialnego (gminę, powiat ziemski, miasto na prawach powiatu).

Do zasobu instytucjonalnego na terenie danej jednostki samorządu terytorialnego wlicza się także te instytucje i placówki, które zostały utworzone przez inne podmioty (np. organizacje pozarządowe) i są prowadzone na zasadach zlecenia zadania publicznego (także zlecenia wykonywania usług na rzecz jednostki samorządu terytorialnego).

Katalog placówek funkcjonujących w ramach zasobów instytucjonalnych pomocy społecznej w wielkopolskich gminach i powiatach przedstawić można w podziale na odbiorców oferowanego wsparcia jako:

- a) placówki oferujące wsparcie seniorom,
- b) placówki oferujące wsparcie osobom niepełnosprawnym,
- c) placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej),
- d) placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego.

Należy zaznaczyć, że przedstawiony poniżej opis dotyczy wyłącznie placówek prowadzonych przez gminę lub powiat lub też placówek prowadzonych przez inne podmioty na zlecenie samorządów.

8.1. Placówki oferujące wsparcie seniorom

Zasób instytucjonalny oferujący wsparcie seniorów tworzą w szczególności:

- **Domy pomocy społecznej (DPS)** – służące przede wszystkim osobom wymagającym całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogącym samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, którym nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych. Typy domów pomocy społecznej są zróżnicowane ze względu na typ odbiorców. Osobne podmioty oferują usługi przeznaczone dla:
 - osób w podeszłym wieku,
 - osób przewlekle somatycznie chorych,
 - osób przewlekle psychicznie chorych,
 - dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną,
 - dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną,
 - osób z niepełnosprawnością fizyczną.

Według sprawozdań gmin i powiatów, w roku 2021 w województwie wielkopolskim łącznie działały **63 domy pomocy społecznej**, oferujące łącznie 6 419 miejsc (↑ o 14 miejsc). Z ich oferty w roku oceny skorzystało łącznie **6 985 osób** (↓ o 257 os.), a **umieszczonych zostało 1 189 os.** (↓ o 147 os.). Osoby starsze mogą przebywać w każdym z rodzajów DPS, jednak typowych placówek dedykowanych

osobom starszym funkcjonowało na terenie województwa 9. Niemal połowa wszystkich mieszkańców DPS w województwie to osoby powyżej 65 r.ż., w 2021 roku było ich 49,1% w ogóle mieszkańców. W roku oceny odsetek osób nieopuszczających łóżek wyniósł 15,2%.

Wartość wskaźnika zaspokojenia potrzeb miejsc w domach pomocy społecznej wzrosła w stosunku do roku ubiegłego (stosunek liczby osób umieszczonych w stosunku do sumy osób oczekujących i umieszczonych) i w 2021 r. wynosiła **0,78** (↑ o 1,2 p. p.). Na umieszczenie w DPS nadal oczekują 324 osoby (↓ o 149 os.).

- **Rodzinne Domy Pomocy (RDP)** – stanowią formę usług opiekuńczych i bytowych świadczonych całodobowo przez osobę fizyczną lub organizację pożytku publicznego dla nie mniej niż trzech i nie więcej niż ośmiu zamieszkujących wspólnie osób wymagających z powodu wieku lub niepełnosprawności wsparcia w tej formie. Są one alternatywną formą wsparcia dla dużych domów pomocy społecznej. W doskonały sposób mogą one również uzupełniać system opieki długoterminowej.

W 2021 roku na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonowały jedynie 3 rodzinne domy pomocy w których zamieszkiwało 11 osób.

- **Dzienne domy pomocy społecznej (DDP)** – są to ośrodki wsparcia przeznaczone dla osób samotnych lub osób w rodzinach, które z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy, a są jej pozbawione lub rodzina takiej pomocy nie może zapewnić. Ich celem jest zorganizowanie czasu wolnego pensjonariuszom – osobom w wieku poprodukcyjnym z danego terenu. Może być to pomoc w zaspokojeniu ich potrzeb, a także wsparcie w samodzielnym egzystowaniu w środowisku lokalnym.

W roku 2021 w Wielkopolsce działało **37 DDP** (↑ o 2), z czego 33 prowadzonych było przez JST (32 gminy i 1 powiat). Z ich oferty skorzystały łącznie 2 436 os. (↓ o 416 os.).

W 2015 roku wprowadzony został rządowy *Wieloletni Program „Senior-WIGOR”*, który od stycznia 2017 roku nosi nazwę „Senior+”. W ramach programu możliwe jest dofinansowanie usług oraz utworzenie i wyposażenie dziennych domów pomocy z budżetu państwa. W 2021 roku 85 wielkopolskich samorządów (gminnych i powiatowych) uzyskało rekomendację dla utworzenia lub/i prowadzenia domu lub klubu Senior+. Część z ww. samorządów utworzyła nowe domy, inne zaś poszerzyły swoją ofertę lub też przekształciły dotychczas działające placówki, aby uzyskać finansowanie działań z budżetu państwa.

- **Mieszkania chronione** – będące formą pomocy społecznej przygotowującą osoby tam przebywające, pod opieką specjalistów, do prowadzenia samodzielnego życia lub zastępującą pobyt w placówce zapewniającej całodobową opiekę. Dzięki temu, że łączą funkcję pobytu

w samodzielnym (własnym) mieszkaniu z funkcją pobytu w placówce opiekuńczo-rehabilitacyjnej, przy niewielkich kosztach dla mieszkańca, osoba przebywająca w mieszkaniu chronionym z jednej strony uczy się samodzielności w naturalnych warunkach, a z drugiej – otrzymuje niezbędne wsparcie, które umożliwia jej codzienne funkcjonowanie i zapewnia poczucie bezpieczeństwa. Taka forma pomocy osobom niesamodzielnym jest korzystniejsza pod wieloma względami dla JST niż tworzenie i utrzymywanie całodobowych jednostek, takich jak np. domy pomocy społecznej, czy placówki opiekuńczo-wychowawcze (o ile, oczywiście, jest to adekwatna forma wsparcia w konkretnym przypadku).

W roku 2021 na terenie województwa wielkopolskiego w zasobach gmin i powiatów znajdowało się **141 mieszkań chronionych** (↑ o 20 mieszkań), z czego 56 to mieszkania treningowe, a 85 – wspierane. W roku oceny skorzystało z nich łącznie 449 osób. Biorąc pod uwagę osoby, które potencjalnie mogą korzystać z mieszkań chronionych, liczba mieszkań i miejsc jest niewystarczająca. Tę formę wsparcia należałoby przede wszystkim **rozwijać w tych powiatach, w których mieszkania chronione nie funkcjonują oraz występuje wysoki odsetek osób z niepełnosprawnością, osób w wieku poprodukcyjnym, a także liczba usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej**. Wymienione grupy są głównymi potencjalnymi adresatami usługi w formie mieszkania chronionego¹¹.

8.1. Placówki oferujące wsparcie osobom z niepełnosprawnościami

Placówki oferujące wsparcie osobom z niepełnosprawnościami to przede wszystkim:

- **Domy Pomocy Społecznej (DPS)** – Typy domów pomocy społecznej objęte analizą z uwagi na specyfikę odbiorców – osób z niepełnosprawnością, to w szczególności domy dla:
 - osób przewlekle psychicznie chorych,
 - dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie,
 - dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie,
 - osób niepełnosprawnych fizycznie.

W świetle danych uzyskanych podczas analizy statystyki resortowej, stacjonarna opieka całodobowa, dedykowana osobom z niepełnosprawnością oraz przewlekle psychicznie chorym nie jest dostępna na terenie wszystkich powiatów. Zgodnie z danymi sprawozdawczymi (MRiPS-05 za 2021 r.) w województwie wielkopolskim funkcjonowało **14 domów pomocy społecznej dla osób z niepełnosprawnością** oraz **10 dla osób przewlekle psychicznie chorych** – łącznie dysponowały one 2 401 miejscami (↓ o 222 miejsc), a skorzystało z nich 2 364 osób.

¹¹ *Diagnoza sektora usług społecznych wraz z rekomendacjami*, ROPS Poznań, 2015 r., s.33

- **Środowiskowe Domy Samopomocy (ŚDS)** to rodzaj ośrodka wsparcia, będący jednostką organizacyjną pomocy społecznej dziennego pobytu dla osób przewlekle psychicznie chorych oraz upośledzonych umysłowo, które w wyniku upośledzenia niektórych funkcji organizmu lub zdolności adaptacyjnych wymagają pomocy do życia w środowisku rodzinnym i społecznym, w szczególności w celu zwiększania zaradności i samodzielności życiowej, a także ich integracji społecznej.
- **Kluby Samopomocy (KS)** – Działanie grup samopomocowych nie jest ściśle uregulowane w ustawodawstwie. Zgodnie z art. 15 ustawy o pomocy społecznej, pomoc społeczna polega między innymi na rozwijaniu nowych form pomocy społecznej i samopomocy w ramach zidentyfikowanych potrzeb. Dalej art. 51a określa, że zakres usług świadczonych w klubach samopomocy ustala właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego prowadzącej klub samopomocy w uzgodnieniu z wojewodą.

Według sprawozdania MRiPS-06 w 2021 roku w Wielkopolsce funkcjonowały 73 środowiskowe domy samopomocy (↓ 1), które udzieliły wsparcia 2 688 (↑ o 40 os.) oraz funkcjonował 1 klub samopomocy dedykowany tej grupie osób.

- **Placówki aktywizacji społeczno-zawodowej typu:**
 - **Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ)** – WTZ jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką, stwarzającą osobom z niepełnosprawnością i niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.

W **89** działających w roku oceny **WTZ** udzielono wsparcia 3 215 os. (↑ o 16 os.)

- **Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ)** – ZAZ jest podmiotem tworzonym w celu zatrudniania osób o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, niepełnosprawność intelektualną lub chorobę psychiczną. Do statutowych celów tego typu podmiotów należy rehabilitacja zawodowa i społeczna zatrudnianych osób.

W Wielkopolsce funkcjonuje **9 ZAZ**: w Żerkowie, Pile, Liskowie, Koźminie Wlkp., Książenicach, Gołaszewie, Słupcy, Leonowie i Posadzie. Według danych za I półrocze 2021 roku zatrudniają one łącznie 647 osób, z czego **76% (494 os.) to osoby z niepełnosprawnością** (przy czym blisko 60% to osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności).

8.2. Placówki oferujące wsparcie rodzinom (w tym pieczy zastępczej)

Placówki oferujące wsparcie rodzinom, w tym pieczy zastępczej to przede wszystkim:

- **Ośrodki interwencji kryzysowej (OIK)** – podstawowym celem działalności ośrodka jest świadczenie poradnictwa specjalistycznego oraz podejmowanie działań z zakresu interwencji kryzysowej osobom pełnoletnim oraz rodzinom mającym trudności w rozwiązywaniu własnych problemów życiowych, doznających jakichkolwiek form przemocy w rodzinie lub będących w innych kryzysach życiowych.

Według sprawozdania MRPiPS-06 pod koniec 2021 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowało **15** takich ośrodków prowadzonych przez powiaty. Z usług OIK w 2021 roku skorzystały 623 osoby. Dodatkowo, na terenie województwa działają 3 Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie (zadanie zlecone powiatom z zakresu administracji rządowej). Takie ośrodki znajdują się w Pile, Zdunach (powiat krotoszyński) i Poznaniu. Łącznie z ich wsparcia w roku 2021 skorzystało 158 osób.

- **Jednostki specjalistycznego poradnictwa** – to jednostki, w których realizowane są zadania specjalistycznego poradnictwa. Specjalistyczne poradnictwo, w szczególności prawne, psychologiczne i rodzinne, jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, bez względu na posiadany dochód.

Według sprawozdania MRPiPS-06 w województwie wielkopolskim pod koniec 2021 roku funkcjonowało **7 jednostek specjalistycznego poradnictwa prowadzonych przez powiaty**, które udzieliły wsparcia 2 508 osobom.

- W 2021 roku w p. poznańskim funkcjonował **1 dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży**, z pomocy którego skorzystało 14 osób.
- **Placówki wsparcia dziennego** – w celu wsparcia rodziny dziecko może zostać objęte opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego. Mogą być prowadzone w formie:
 - ❖ opiekuńczej – zapewniają dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.
 - ❖ specjalistycznej – organizują zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne, realizują indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.

- ❖ pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę – prowadzą działania animacyjne i socjoterapeutyczne¹².

W 2021 roku funkcjonowało **129 placówek wsparcia dziennego prowadzonych** przez gminy (↓ o 1 placówkę) oraz 2 placówki prowadzone przez powiaty (↓ o 2 placówki). Skorzystało z nich łącznie 2 252 dzieci (↓ o 143 dzieci). Pod koniec 2021 roku w Wielkopolsce funkcjonowało: 75 placówek prowadzonych w formie opiekuńczej, 35 w specjalistycznej oraz 23 w formie pracy podwórkowej prowadzonej przez wychowawcę (zadania placówek mogą być łączone).

- Instytucjonalny zasób pieczy zastępczej, do którego należą:
 - ❖ **Placówki opiekuńczo-wychowawcze**
 - ❖ **Regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne**
 - ❖ **Interwencyjne ośrodki preadopcyjne.**

Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej może być umieszczone w **placówce opiekuńczo-wychowawczej** następującego typu:

- interwencyjnego (pogotowie opiekuńcze),
- rodzinnego (rodzinny dom dziecka),
- socjalizacyjnego (dom dziecka).

Placówka opiekuńczo-wychowawcza zapewnia dziecku całodobową ciągłą lub okresową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby bytowe, rozwojowe, w tym emocjonalne, społeczne, religijne, a także zapewnia korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych i kształcenia.

W województwie wielkopolskim pod koniec 2021 roku działało **68 placówki opiekuńczo-wychowawcze** (↑ o 5), które dysponowały łącznie **975 miejscami**. Z ich wsparcia skorzystało łącznie 948 dzieci (↓ o 45 dzieci).

Obecnie na terenie Wielkopolski nie funkcjonuje regionalna placówka terapeutyczna ani ośrodek preadopcyjny. W związku z powyższym brakuje możliwości zapewnienia specjalistycznej opieki i wsparcia dzieciom znajdującym się w szczególnej sytuacji zdrowotnej i społecznej, a które nie mogą być umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej, placówce opiekuńczo-wychowawczej lub oczekują na przysposobienie. W placówkach tych świadczona być powinna specjalistyczna opieka medyczna i rehabilitacyjna dostosowana do potrzeb dzieci.

Oprócz wyszczególnionych powyżej zasobów pomocy i wsparcia na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonują również inne placówki, zabezpieczające potrzeby społeczne w tym

¹² Art. 18. Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 447).

zakresie, np.: kluby seniora, uniwersytety III wieku, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, świetlice środowiskowe oraz socjoterapeutyczne.

Jak wynika ze sprawozdania OZPS – **łącznie, ze wsparcia w ramach zasobów instytucjonalnych zlokalizowanych na terenie województwa wielkopolskiego w 2021 r. skorzystało 24 760 osób.**

Z powyższego zestawienia wynika, że istniejące zasoby pomocy i wsparcia w dużej mierze zaspokajają potrzeby mieszkańców Wielkopolski. W większości prognoz na 2021 r. przedstawiciele JST wskazywali jednak na dalszy **przewidywany wzrost liczby osób z nich korzystających**, więc **zapotrzebowanie na wybrane formy wsparcia stale będzie wzrastać** – zwłaszcza w odniesieniu do grupy osób starszych (w wieku poprodukcyjnym), której liczebność w populacji ogólnej sukcesywnie rośnie. Coraz częściej zwraca się też uwagę na konieczność wzmacniania i rozwijania usług społecznych zlokalizowanych w środowisku osoby korzystającej, zgodnie z ideą deinstytucjonalizacji. Ten sposób organizacji usług jest również tożsamy z wytycznymi aktualnej perspektywy finansowej 2014-2020. Zwraca również uwagę **nierównomierne rozlokowanie istniejących zasobów pomocy i wsparcia** – najczęściej w pobliżu centrum województwa, a więc głównie w stolicy województwa – mieście Poznań i w jego okolicach, a także innych większych miast (Konin, Kalisz, Leszno, Piła), natomiast gminy położone na obrzeżach województwa, zwłaszcza północnym oraz wschodnim nie dysponują ofertą tak zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb mieszkańców. Warto brać pod uwagę ten fakt przy planowaniu kolejnych inwestycji we wskazanych obszarach.

8.3. Placówki oferujące wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego

Do placówek oferujących wsparcie osobom należącym do grupy podwyższonego ryzyka socjalnego zaliczyć możemy:

- **Centra integracji społecznej** – pracę z osobami wykluczonymi społecznie lub zagrożonymi wykluczeniem podejmują między innymi **centra integracji społecznej**. Proponowane w CIS rozwiązania powinny posiadać wielotorowy charakter i obejmować zarówno oddziaływania w zakresie nabycia umiejętności aktywnego poruszania się na rynku pracy, przekazu kompetencji zawodowych, jak i zajęcia wspomagające osobistą zmianę¹³.

W 2021 roku w Wielkopolsce działało **29 CIS** (bez zmian), które swymi działaniami objęły **1 134 osób** (↑ o 139 os.).

- **Kluby integracji społecznej** – udzielają pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu

¹³ Marek Borowski, Małgorzata Kowalska, Małgorzata Póttorak, Joanna Tomaszczyk, Iwona Żukiert „Model centrum integracji społecznej”, str. 5 http://www.wrzos.org.pl/projekt1.18/download/Model%20CIS_7.03.pdf

społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych.

W roku oceny działało **22 KIS** (↓ o 2 KIS), które udzieliły wsparcia **1 382 os.** (↓ o 23 os.).

- **Noclegownie i schroniska dla osób bezdomnych.**

Według sprawozdania MRiPS-03 pod koniec 2021 roku na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonowało **18 noclegowni i schronisk dla osób bezdomnych**, a z 465 dostępnych miejsc skorzystały ogółem **894 osoby** (↓ o 1 317 os.). Dodatkowo, wsparcie tej grupie osób oferowane było poprzez działalność 2 ogrzewalni, z których skorzystało 478 osób (↓ o 303 os.). W roku 2021 nie funkcjonowały schroniska dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi.

- **Spółdzielnie socjalne** – to podmiot łączący cechy przedsiębiorstwa oraz organizacji pozarządowej, zrzeszający osoby (fizyczne lub prawne), który prowadzi działalność gospodarczą, a nadrzędnym jego celem jest reintegracja społeczno-zawodowa osób z kręgu wysokiego ryzyka socjalnego (np. długotrwale bezrobotnym czy osobom z niepełnosprawnościami), poprzez zapewnienie miejsc pracy. Spółdzielnia socjalna może prowadzić także działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną.

Oprócz wyszczególnionych powyżej zasobów pomocy i wsparcia na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonują również inne placówki, zabezpieczające różnorodne potrzeby społeczne mieszkańców, np. kluby seniora, uniwersytety III wieku, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, świetlice środowiskowe oraz socjoterapeutyczne.

Z powyższego zestawienia wynika, że istniejące zasoby pomocy i wsparcia w dużej mierze zaspokajają potrzeby mieszkańców Wielkopolski. W większości prognoz na 2021 r. przedstawiciele JST wskazywali jednak na dalszy **przewidywany wzrost liczby osób z nich korzystających**, więc **zapotrzebowanie na wybrane formy wsparcia stale będzie wzrastać** – zwłaszcza w odniesieniu do grupy osób starszych (w wieku poprodukcyjnym), której liczebność w populacji ogólnej sukcesywnie rośnie. Coraz częściej zwraca się też uwagę na konieczność wzmocnienia i rozwijania usług społecznych zlokalizowanych w środowisku osoby korzystającej, zgodnie z ideą deinstytucjonalizacji. Zwraca również uwagę **nierównomierne rozlokowanie istniejących zasobów pomocy i wsparcia** – najczęściej w pobliżu centrum województwa, a więc głównie w stolicy województwa – mieście Poznań i w jego okolicach, a także innych większych miast (Konin, Kalisz, Leszno, Piła), natomiast gminy położone na obrzeżach województwa, zwłaszcza północnym oraz wschodnim nie dysponują

ofertą tak zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb mieszkańców. Warto uwzględnić ten fakt przy planowaniu kolejnych inwestycji we wskazanych obszarach.

9. Aktywność projektowo-konkursowa jednostek organizacyjnych pomocy społecznej

Gminy i powiaty, oprócz realizacji zadań własnych, podejmowały również dodatkowe działania, których celem była poprawa jakości życia ich mieszkańców. Ponadto, zgodnie z art. 18 ust. 6 Ustawy o pomocy społecznej do zadań zleconych przez administrację rządową gminom, oraz w myśl art. 20 ust. 3 tejże Ustawy – zleconych powiatom, należy realizacja rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych. W związku z powyższym w tej części opracowania, zaprezentujemy aktywność wielkopolskich samorządów, w zakresie wybranych programów.

Jednym z programów, do którego wielkopolskie gminy najchętniej przystępowały był program „Asystent rodziny i koordynator rodzinnej pieczy zastępczej”. Jego założeniem jest stymulowanie podejmowania przez samorządy terytorialne odpowiednich szczebli (gmin i powiatów) takich działań, które służą:

- wsparciu rodzin przeżywających trudności opiekuńczo–wychowawcze, które umożliwiłoby zatrzymanie w rodzinie dzieci zagrożonych umieszczeniem w pieczy zastępczej lub powrót do rodziny dzieci umieszczonych wcześniej w pieczy zastępczej, poprzez rozwój sieci asystentów rodziny zatrudnianych w gminach.
- wsparciu rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka poprzez rozwój sieci koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej zatrudnianych w powiatach.

Od 2020 roku program został ogłoszony w zmienionej formie, a swoim działaniem objął tylko asystentów rodziny, którym gminy i powiaty mogły jednorazowo dofinansować wynagrodzenie¹⁴.

Z danych zamieszczonych na stronie¹⁵ Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej wynika, że w 2021 roku w województwie wielkopolskim dofinansowano wynagrodzenia 332 asystentom rodziny w łącznej kwocie 587 840 zł.

W ramach **Programu Wieloletniego „Senior+”** na lata 2021-2025 jednostki samorządu terytorialnego mogły ubiegać się o uzyskanie środków finansowych przeznaczonych na:

- jednorazowe wsparcie finansowe na utworzenie lub wyposażenie placówki oraz

¹⁴<https://www.gov.pl/web/rodzina/ogloszenie-programu-asystent-rodziny-na-rok-2020>, dostęp na: 15.04.2021 r.

¹⁵ Dane udostępniono ogółem dla województwa; <https://www.gov.pl/web/rodzina/rozstrzygniecie-programu-asystent-rodziny-na-rok-2021>, dostęp na: 29.03.2022 r.

- na zapewnienie funkcjonowania już istniejących placówek.

W ramach modułu I dofinansowanie uzyskało 15 wielkopolskich gmin, przy czym 12 gmin na utworzenie lub wyposażenie Klubu „Senior+”, a 3 Dniennego Domu „Senior+”. Z kolei 44 gminy otrzymały akceptację na dofinansowanie funkcjonowania już istniejących placówek „Senior+”¹⁶.

Program "Maluch+" wspiera rozwój instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 – żłobków, klubów dziecięcych i dziennych opiekunów. Program realizowany był w 2021 r. w jednej edycji, złożonej z 4 modułów, w których zostały dofinansowywane działania na rzecz rozwoju i utrzymania ww. infrastruktury opieki nad dziećmi w wieku do lat 3. Dotację otrzymać mogły zarówno samorządy, jak i inne podmioty niż jednostki samorządu terytorialnego na tworzenie nowych miejsc opieki oraz utrzymanie już istniejących¹⁷.

W 2021 roku dofinansowanych w ramach czterech modułów dofinansowanych zostało 383 podmiotów działających na terenie województwa wielkopolskiego, na łączną wartość 45 410 285,09 zł, przy czym w ramach modułu 1a: 16 podmiotów (14 gmin) na kwotę 14 284 823,00zł, modułu 1b: 5 podmiotów (5 gmin) na kwotę 7 846 318,00zł oraz modułu 2: 54 podmioty (34 gminy) na kwotę 1 558 160,00zł.

Wszystkie wielkopolskie gminy brały w 2021 r. udział w programie „**Posiłek w szkole i w domu**”, który jest kontynuacją programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania”. Składa się on z trzech modułów: pierwszy moduł to wsparcie i posiłek adresowany do dzieci i młodzieży, drugi to posiłek adresowany do osób starszych, niepełnosprawnych i chorych, a trzeci moduł zakłada doposażenie i poprawę standardu już działających stołówek (mających własną kuchnię i jadalnię) lub doposażenie tych, które nie działają tak, aby mogły zostać uruchomione lub o stworzenie nowych, a także wsparcie adaptacji i wyposażenia pomieszczeń przeznaczonych do spożywania posiłków, czyli jadalni. Program przewiduje otrzymanie przez osoby uprawnione pomocy w formach:

- posiłku,
- świadczenia pieniężnego w postaci zasiłku celowego na zakup posiłku lub żywności,
- świadczenia rzeczowego w postaci produktów żywnościowych.

Ogółem z pomocy w dożywianiu skorzystało **65 035** mieszkańców (↓ o 10 485 os.) wszystkich gmin województwa wielkopolskiego, z czego 41,8% to mieszkańcy wsi. Programem objęto **30 548 dzieci**

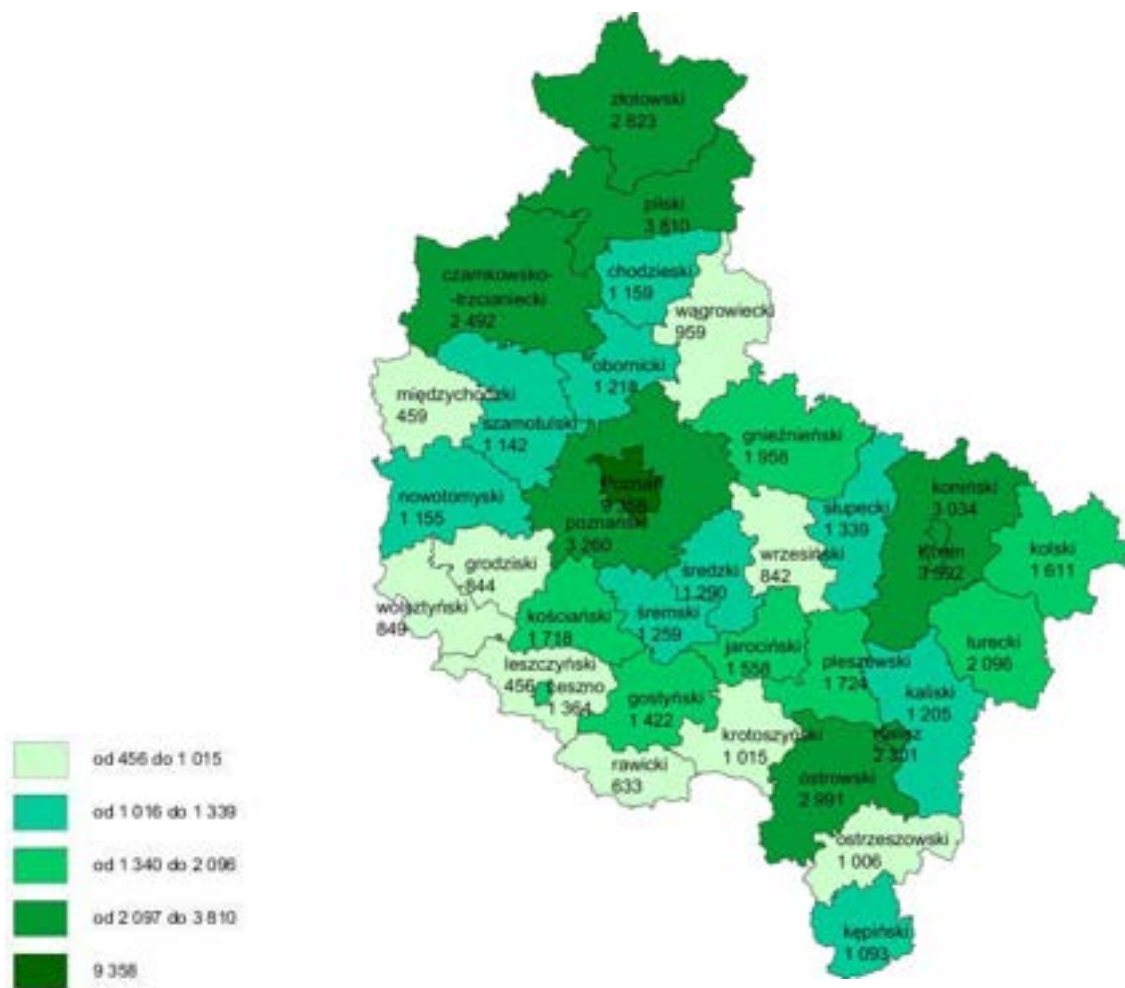
¹⁶<https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-otwartego-konkursu-ofert-w-ramach-programu-wieloletniego-senior-na-lata-2021-2025-edycja-2021-wyniki>, dostęp na: 29.03.2022 r.

¹⁷ <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-konkursu-maluch-2021-modul-1-i-modul-1b>, dostęp na: 29.03.2022 r.

(↑ o 8 336 dzieci) do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej. **Z posiłku** w ramach programu skorzystało **22 178 osób** (34,1% z liczby objętych programem), w tym **6 011 dzieci** do czasu rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej i **12 009 uczniów** do czasu ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej. Pomoc w formie zasiłku celowego otrzymały **50 874** (78,2% z liczby osób objętych programem).

Koszt realizacji programu na terenie województwa wielkopolskiego wyniósł w 2021 roku ogółem **51 871 334 zł** (↓ o 104 427 zł), z czego **17 576 719 zł** (33,9%) to środki własne gmin, a **34 294 615 zł** stanowiła dotacja z budżetu państwa (66,1%).

Mapa nr 15 Liczba osób objętych programem „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” w 2021 roku

Źródło: Sprawozdanie Dożywianie za IV kwartał 2021r.

Najliczniej z „Pomocy państwa w zakresie dożywiania” skorzystali mieszkańcy gmin zlokalizowanych na terenie powiatów: m. Poznania (9 358 os.), pilskiego (3 810 os.), m. Konin (3 592 os.), poznańskiego (3 260 os.), konińskiego (3 034 os.), ostrowskiego (2 991 os.) oraz złotowskiego (2 823 os.).

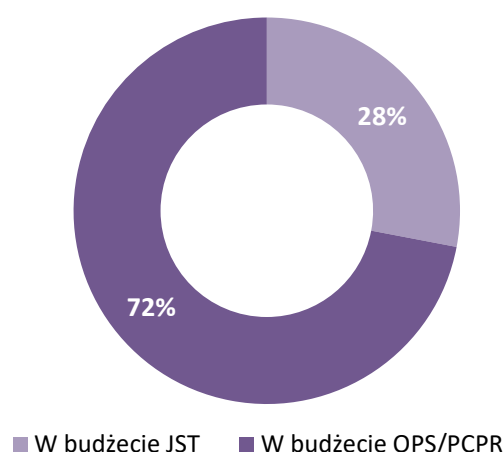
W sprawozdaniu została wykazana również szacunkowa liczba dzieci i osób wymagających dożywiania, a nie objętych programem, w 2021 r. było to **156 osób** (↑ o 11 os.). Jako główny powód tej sytuacji wskazano ich niechęć do skorzystania z tej formy pomocy (127 osób).

10. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityki społecznej w budżecie jednostki samorządu terytorialnego

Opisując część sprawozdania dotyczącą środków finansowych należy podkreślić, iż zawarte w niej dane pochodzą ze sprawozdań budżetowych gmin i powiatów (Rb-28) (Sprawozdanie z wykonania planu wydatków budżetowych jednostki samorządu terytorialnego), a wydatki wyszczególnione w sprawozdaniu OZPS stanowią jedynie część wydatków ponoszonych przez JST w obszarze pomocy społecznej (uwzględniające m.in. kwoty świadczeń z pomocy społecznej, wydatki na usługi społeczne), polityki społecznej (uwzględniające m.in. świadczenie wychowawcze, wydatki na pieczę zastępczą, fundusz alimentacyjny, prowadzenie żłobków) oraz ochrony zdrowia.

Kwota na realizację wybranych działań w zakresie pomocy społecznej i innych obszarów polityki społecznej, wydatkowana w 2020 roku przez ośrodki pomocy społecznej i powiatowe centra pomocy rodzinie, wyniosła 7 349 539 294 zł. Budżety OPS wzrastają m.in. z uwagi na obsługiwane niektórych zadań, które wykraczają poza realizację ustawy o pomocy społecznej, np. świadczeń rodzinnych. Wzrastające ceny towarów i usług również przekładają się na wzrost wydatkowanych środków.

Wykres nr 26 Procentowy rozkład środków finansowych przeznaczonych na wybrane działania w pomocy społecznej i polityce społecznej w budżetach OPS/PCPR oraz budżetach JST w 2021 rok

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

W budżetach OPS/PCPR znajdowała się znaczna część kwoty (72%) wydatkowanej w zakresie wybranych zadań w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej. Sporą część wydatków

stanowią środki przeznaczone na świadczenia rodzinne. Wzrastają środki finansowe wydatkowane przez JST na usługi społeczne.

Poniżej znajduje się prezentacja wysokości środków finansowych wydatkowanych w Wielkopolsce na realizację zadań z zakresu pomocy społecznej i polityki społecznej. Pod tabelą znajduje się analiza dominujących tendencji dotyczących wydatków samorządów gminnych i powiatowych w roku oceny.

Tabela nr 2 Środki finansowe przeznaczone w latach 2020, 2021 na wybrane wydatki w obszarze pomocy społecznej i polityki społecznej oraz prognozy na rok 2022 (w zł)

WYSZCZEGÓLNIENIE		Rok 2020	Rok oceny 2021	Prognoza 2022
OGÓŁEM				
OGÓŁEM (działy)	1	7 300 804 874	7 349 539 294	6 219 214 787
W tym: w budżecie OPS/PCPR	2	5 232 956 751	5 343 021 687	4 687 756 154
851 – OCHRONA ZDROWIA				
85153 – Przeciwdziałanie narkomanii	3	2 772 580	3 284 989	4 195 994
w tym: w budżecie OPS / PCPR	4	451 102	602 855	862 650
85154 – Przeciwdziałanie alkoholizmowi	5	51 920 787	68 224 781	78 996 820
w tym: w budżecie OPS / PCPR	6	10 285 888	13 740 211	16 371 207
852 – POMOC SPOŁECZNA				
85202 – Domy pomocy społecznej	7	459 805 656	478 971 907	498 181 774
w tym: w budżecie OPS / PCPR	8	126 057 832	144 277 541	155 909 284
85203 – Ośrodki Wsparcia	9	70 266 278	75 098 141	88 865 292
w tym: w budżecie OPS / PCPR	10	13 188 386	8 869 476	10 726 685
85205 – Zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie	11	3 347 886	3 496 341	4 162 767
w tym: w budżecie OPS / PCPR	12	2 286 584	2 373 278	3 082 294
85213 – Składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia z pomocy społecznej oraz za osoby uczestniczące w zajęciach w centrum integracji społecznej	13	6 114 956	5 919 981	6 881 918
w tym: w budżecie OPS / PCPR	14	5 878 934	5 728 434	6 438 487
85214 – Zasiłki okresowe, celowe i pomoc w naturze oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe	15	84 662 693	86 608 401	96 323 850
w tym: w budżecie OPS	16	82 945 754	84 493 022	92 940 875
85215 – Dodatki mieszkaniowe	17	61 585 611	65 984 429	67 967 843
w tym: w budżecie OPS	18	31 836 090	35 824 182	38 138 097
85216 – Zasiłki stałe	19	69 013 373	66 319 118	70 090 789

w tym: w budżecie OPS	20	66 203 492	63 749 434	67 507 314
85218 - Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie	21	35 793 656	38 267 829	40 537 877
w tym: w budżecie PCPR	22	35 164 941	38 267 829	40 525 452
85219 – Ośrodki Pomocy Społecznej	23	275 331 630	294 737 013	321 380 912
w tym: w budżecie OPS	24	273 599 937	292 224 031	317 997 778
85220 - Jednostki specjalistycznego poradnictwa, mieszkania chronione i ośrodki interwencji kryzysowej	25	8 359 857	9 390 776	10 533 634
w tym: w budżecie OPS / PCPR	26	4 744 023	5 036 742	5 580 518
85228 – Usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze	27	97 614 088	114 330 072	121 231 779
w tym: w budżecie OPS / PCPR	28	50 191 546	58 716 551	64 709 444
85230 – Pomoc w zakresie dożywiania	29	51 556 669	51 622 469	56 207 453
w tym: w budżecie OPS	30	49 903 313	49 903 668	53 941 770
85231 – Pomoc dla cudzoziemców	31	35 003	148 024	9 945 665
w tym: w budżecie OPS / PCPR	32	35 003	148 024	2 832 570
W tym (z wiersza 31): Wydatki na pomoc dla cudzoziemców w celu integracji ze środowiskiem (cudzoziemcy, którzy uzyskali status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą)	33	6 880	121 879	1 569 799
w tym: w budżecie OPS / PCPR	34	6 880	121 879	662 359
85232 – Centra Integracji Społecznej	35	9 462 377	4 199 989	4 620 238
w tym: w budżecie OPS / PCPR	36	957 918	1 107 148	1 562 804
85278 – Usuwanie skutków klęsk żywiołowych	37	332 905	88 186	766 448 683
w tym: w budżecie OPS / PCPR	38	332 059	62 400	766 007 320
85295 – Pozostała działalność	39	44 977 587	111 045 100	124 745 727
w tym: w budżecie OPS / PCPR	40	24 832 172	49 292 176	92 247 643
853 – POZOSTAŁE ZADANIA W ZAKRESIE POLITYKI SPOŁECZNEJ				
85311 – Rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych	41	28 485 606	28 071 591	36 612 042
w tym: w budżecie OPS / PCPR	42	15 400 436	15 196 987	22 976 908
85321 – Zespoły orzekania o niepełnosprawności	43	14 282 275	15 547 430	15 569 404
w tym: w budżecie dyspozycji OPS / PCPR	44	4 239 783	4 829 853	4 700 493
85324 – Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	45	39 871 764	48 391 533	49 402 332
w tym: w budżecie OPS / PCPR	46	24 575 155	29 778 318	30 270 453

85395 – Pozostała działalność w zakresie polityki społecznej	47	37 531 453	29 560 877	29 611 148
w tym: w budżecie OPS / PCPR	48	16 524 709	14 254 403	19 779 398
854 – EDUKACYJNA OPIEKA WYCHOWAWCZA				
85415 – Pomoc materialna dla uczniów o charakterze socjalnym	49	16 469 361	14 851 557	14 736 947
w tym: w budżecie OPS / PCPR	50	9 138 676	8 064 353	8 146 648
85416 – Pomoc materialna dla uczniów o charakterze motywacyjnym	51	5 161 949	6 438 326	6 953 875
w tym: w budżecie OPS / PCPR	52	47 230	369 500	377 194
855 – RODZINA				
85501 – Świadczenie wychowawcze	53	4 002 073 105	4 015 654 803	2 028 305 189
w tym: w budżecie OPS / PCPR	54	3 075 119 783	3 134 937 060	1 629 916 642
85502 – Świadczenia rodzinne, świadczenie z funduszu alimentacyjnego oraz składki na ubezpieczenia emerytalne i rentowe z ubezpieczenia społecznego	55	1 244 122 291	1 290 492 514	1 231 229 703
w tym: w budżecie OPS / PCPR	56	1 015 012 557	1 068 352 737	1 014 655 094
85504 – Wspieranie rodziny	57	224 624 142	26 131 597	30 860 504
w tym: w budżecie OPS / PCPR	58	127 080 781	23 939 822	28 231 615
85516 – Tworzenie i funkcjonowanie żłobków	59	111 199 740	134 041 732	136 370 428
w tym: w budżecie OPS / PCPR	60	1 095 454	6 473 413	4 387 125
85516 – Tworzenie i funkcjonowanie klubów dziecięcych	61	2 323 684	5 464 936	4 923 119
w tym: w budżecie OPS / PCPR	62	526 853	1 108 427	1 108 427
85516 – Dzienni opiekunowie	63	544 111	427 846	497 882
w tym: w budżecie OPS / PCPR	64	0	0	0
85508 – Rodziny zastępcze	65	136 842 507	146 121 887	147 764 925
w tym: w budżecie OPS / PCPR	66	127 105 873	136 162 158	137 201 451
85510 – Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych	67	90 362 970	92 981 737	98 650 146
w tym: w budżecie OPS / PCPR	68	26 762 212	30 519 307	35 179 889
85513 – Składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby pobierające niektóre świadczenia rodzinne, zgodnie z przepisami ustawy o świadczeniach rodzinnych oraz za osoby pobierające zasiłki dla opiekunów, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 4 kwietnia 2014 r. o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów	69	13 956 324	17 412 474	16 031 028

w tym: w budżecie OPS / PCPR	70	11 432 275	14 598 347	13 295 675
85514 – Składki na ubezpieczenie zdrowotne opłacane za osoby przebywające na urlopach wychowawczych, za osoby zatrudnione jako nianie oraz za osoby sprawujące osobistą opiekę nad dzieckiem	71	0	190 908	0
w tym: w budżecie OPS / PCPR	72	0	0	0
85578 – Usuwanie skutków klęsk żywiołowych	73	0	20 000	377 100
w tym: w budżecie OPS / PCPR	74	0	20 000	146 950

Źródło: Opracowanie własne na podstawie OZPS za 2021 r.

- **Środki finansowe w dziale 852 – Pomoc Społeczna, rozdziale 85295 – Pozostała działalność**

JST najczęściej wydatkowały na:

- wkład własny na realizację Programu "Pomoc państwa w zakresie dożywiania",
 - stypendia szkolne,
 - wydatki związane z realizacją i obsługą programu Karta Dużej Rodziny,
 - pomoc (dodatek) dla osób mających ustalone prawo do świadczenia pielęgnacyjnego,
 - finansowanie klubu seniora,
 - dotację celową dla organizacji prowadzącej działalność pożytku publicznego dotyczącą zadań publicznych z zakresu pomocy społecznej,
 - finansowanie programu STOP COVID-19,
 - finansowanie Klubów Integracji Społecznej,
 - finansowanie Lokalnych Centrów Wolontariatu,
 - realizację prac społecznie użytecznych.
- W prognozach na 2022 rok, dotyczących środków finansowych w **rozdziale 85278 – Usuwanie skutków klęsk żywiołowych, JST wykazują wzrost wydatków aż o 766 360 497 zł (z 88 186 zł do 766 448 683 zł)**. 41 JST, które w roku oceny nie wydatkowały środków w tym dziale, w prognozach na rok 2022 roku, wykazały konieczność zabezpieczenia środków finansowych w tym zakresie. Tak duże potrzeby finansowe są skutkiem wystąpienia w Wielkopolsce nawałnic, które przeszły przez województwo w lutym 2022 roku (Orkan Dudley), w wyniku burz i porywistych, silnych wiatrów powstały ogromne zniszczenia i straty w infrastrukturze (zniszczenia domów mieszkalnych, budynków gospodarczych, zalania i podtopienia). Niestety coraz częściej doświadczamy nagłych zjawisk pogodowych o potężnej sile niszczenia, stąd konieczność zabezpieczenia finansowego samorządów w zakresie wspierania ludności.

- **Należy zwrócić uwagę na wydatki związane z pieczą zastępczą.** Środki finansowe wykazane przez JST w rozdziale budżetowym 85508 – Rodziny zastępcze **w roku oceny wyniosły 146 121 887 zł. W prognozach wykazanych na rok 2022 JST wykazują wzrost wydatków na ten cel.** Wzrost kosztów życia, cen energii, produktów codziennego użytku, przekładają się na wzrost wydatków w tym zakresie. Prognozowany wzrost potrzebnych środków przeznaczanych na ten cel może wynikać również z tego, iż zgodnie z art. 191 ust. 8 i 9 ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, w przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej gmina ponosi wydatki w wysokości: 10% w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej, 30% – w drugim roku i 50% w trzecim i kolejnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej. W ostatnich latach wzrastają również wydatki przeznaczane na pieczę instytucjonalną, **w 2021 roku wydatki w rozdziale 85510 – Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych wyniosły 92 981 737 zł, w prognozach na 2022 roku szacuje się 6% wzrost kosztów przeznaczanych na ten cel.**
- **Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem wsparcia w domach pomocy społecznej.** Środki finansowe ujęte w rozdziale budżetowym 85202 – Domy pomocy społecznej w latach 2020-2021 **zwiększyły się o 19 166 251 zł i w 2021 roku wyniosły 478 971 907 zł.** W 2022 roku JST planują wydatkować na ten cel 498 181 774 zł. Przedstawiciele OPS zaznaczają, że wydatki na ten cel stanowią istotną część budżetu gminy.
- **Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych.** W rozdziale budżetowym 85228 – usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze w porównaniu z 2020 rokiem w 2021 wydatkowano w skali całego województwa **więcej środków finansowych o 16 715 984 zł. Prognozy na 2022 rok wskazują na dalszy wzrost wysokości środków przeznaczonych na ten cel, o 6 901 707 zł w porównaniu z 2021 rokiem.** Zapewnienie opieki środowiskowej dla wielu gmin staje się działaniem priorytetowym i najbardziej oczekiwanym ze strony mieszkańców. Świadczenie usług specjalistycznych wiąże się z koniecznością ponoszenia większych wydatków za godzinę realizacji takiej usługi. Odnotowuje się wzrost osób korzystających ze specjalistycznych usług, wzrost środków finansowych wydatkowanych na ten cel. Niestety intensywność świadczenia usług spada, tzn. spada liczba godzin specjalistycznych usług opiekuńczych.
- **Wzrastają wydatki JST w rozdziale 85203 – ośrodki wsparcia.** W roku oceny w porównaniu z 2020 rokiem wydatkowano na ten cel 4 831 863 zł więcej, i to pomimo pandemii, która w istotny sposób ograniczyła, a w pewnych momentach w całości wyłączyła możliwość korzystania z ośrodków wsparcia.

- **Pozytywnym trendem jest powiększająca się infrastruktura żłobków i klubów dziecięcych.**
W roku oceny JST wydatkowały na żłobki – 134 041 732 zł, na kluby dziecięce – 5 464 936 zł, a na dziennych opiekunów 427 846 zł.
- **Pozytywnie ocenić można również wzrastające wydatki JST w rozdziale 85220 – specjalistyczne poradnictwo, mieszkania chronione i ośrodki interwencji kryzysowej –** w odpowiedzi na problemy rodzin związane z przemocą domową, czy bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. W 2021 roku środki wydatkowane na ten cel wyniosły 9 390 776 zł (11% więcej niż w 2020 roku).

11. Działalność organizacji pozarządowych na terenie województwa wielkopolskiego

W tegorocznej edycji Oceny Zasobów Pomocy Społecznej, dział dotyczący działalności organizacji pozarządowych stworzony został przy pomocy dokumentów zawierających wykazy rozstrzygniętych konkursów na dofinansowanie działalności organizacji pozarządowych w obrębie pomocy społecznej ze środków samorządu wojewódzkiego.

Pierwszy z konkursów dotyczył wspierania **zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych** będących w 2021 roku w dyspozycji Samorządu Województwa Wielkopolskiego. W jego ramach uruchomiono 6 zadań, do których organizacje pozarządowe zgłosiły **43 projekty** na łączną kwotę dofinansowania **3,416 mln złotych**.

Tabela nr 3 Zadania i kwota ich dofinansowania w konkursie wspierania zadań z zakresu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w 2021 roku

NAZWA ZADANIA	LICZBA DOFINANSOWANYCH OFERT	KWOTA DOFINANSOWANIA W ZŁ
Zadanie pn. „Prowadzenie rehabilitacji osób niepełnosprawnych w różnych typach placówek”	23	1 822 312,97
Zadanie pn. „Organizowanie i prowadzenie zintegrowanych działań na rzecz włączania osób niepełnosprawnych w rynek pracy, w szczególności przez: a) doradztwo zawodowe, b) przygotowanie i wdrożenie indywidualnego planu drogi życiowej i zawodowej, c) prowadzenie specjalistycznego poradnictwa zawodowego i pośrednictwa pracy, mających na celu przygotowanie do aktywnego poszukiwania pracy i utrzymania w zatrudnieniu osób niepełnosprawnych”	5	303 109,75
Zadanie pn. „Zakup, szkolenie i utrzymanie psów	1	50 000,00

asystujących w trakcie szkolenia”		
Zadanie pn. „Promowanie aktywności osób niepełnosprawnych w różnych dziedzinach życia społecznego i zawodowego.”	5	507 767,28
Zadanie pn. „Świadczenie usług wspierających, które mają na celu umożliwienie lub wspomaganie niezależnego życia osób niepełnosprawnych, w szczególności usług asystencji osobistej.”	6	496 710,00
Zadanie pn. „Opracowywanie lub wydawanie publikacji, wydawnictw ciągłych oraz wydawnictw zwartych, stanowiących zamkniętą całość, w tym na nośnikach elektromagnetycznych i elektronicznych: a) dotyczących problematyki związanej z niepełnosprawnością, b) kierowanych do osób niepełnosprawnych – w tym publikowanych drukiem powiększonym, pismem Braille’a lub publikowanych w tekście łatwym do czytania”	3	236 100,00
RAZEM:	43	3 416 000, 00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Załącznika nr 1 do uchwały nr 3917/2021 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 29 lipca 2021 r.

Spośród wyżej wymienionych, 9 projektów obejmowało swoim działaniem obszar całej Wielkopolski. Najwięcej, bo aż 14 projektów w tym konkursie obejmuje swoim zasięgiem subregion poznański, 12 kaliski, 11 pilski 9 koniński oraz 4 leszczyński.

Drugi konkurs zorganizowany w 2021 roku dotyczył **wspierania zadań publicznych Województwa Wielkopolskiego z dziedziny pomocy społecznej**. W ramach niego utworzono 12 zadań, dofinansowano natomiast **41 projektów** na które łącznie **przeznaczono 950 tys. zł**. W realizacji projektów wsparto 42 organizacje pozarządowe – 23 stowarzyszenia, 17 fundacji i 1 podmiot kościelny/wyznaniowy.

Tabela nr 4 Zadania i kwota ich dofinansowania w konkursie wspierania zadań publicznych Województwa Wielkopolskiego z dziedziny pomocy społecznej w 2021 roku

NAZWA ZADANIA	LICZBA DOFINANSOWANYCH OFERT	KWOTA DOFINANSOWANIA W ZŁ
Zadanie pn. „Wspieranie inicjatyw na rzecz wielkopolskich rodzin”	5	122 050,00
Zadanie pn. „Wielkopolska INFolinia Wsparcia”	1	29 970,00
Zadanie pn. „Realizacja przedsięwzięć na rzecz integracji międzypokoleniowej”	6	107 000,00
Zadanie pn. „Realizacja działań na rzecz wsparcia rodzin i opiekunów osób niesamodzielných, ze szczególnym uwzględnieniem osób starszych”	2	40 000,00
Zadanie pn. „Promowanie pozytywnego wizerunku seniora, np. wolontariat senioralny, kampanie społeczne”	2	50 000,00
Zadanie pn. „Innowacyjne metody wsparcia osób z niepełnosprawnościami na przykładzie trzech innowacji wypracowanych w ramach projektu „Przepis na	2	45 000,00

wielkopolską innowację społeczną – usługi opiekuńcze dla osób zależnych": (1) Dotknij świata książek, (2) Fuksjowa lady, (3) Zagrajmy w dorosłość"		
Zadanie pn. „Wspieranie dostępu do wczesnej wielospecjalistycznej rehabilitacji dla osób bez orzeczonej niepełnosprawności/orzeczonego stopnia niepełnosprawności. Zadanie skierowane np. do dzieci na etapie wczesnej rehabilitacji, osób po udarze, osób po wypadkach.”	7	240 000,00
Zadanie pn. „Promocja pozytywnych postaw – zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży - w stosunku do osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności (w tym osób w kryzysie psychicznym)”	4	95 000,00
Zadanie pn. „Zapewnienie wsparcia osobom z niepełnosprawnościami i terminalnie chorym oraz ich rodzinom poprzez działalność hospicyjną”	2	34 680,00
Zadanie pn. „Realizacja subregionalnego wsparcia żywnościowego polegającego na przyjmowaniu, magazynowaniu, dystrybucji i monitoringu wydawania żywności dla osób najbardziej potrzebujących we współpracy z innymi organizacjami pozarządowymi”	4	91 300,00
Zadanie pn. „Wspieranie inicjatyw na rzecz integracji społecznej imigrantów”.	2	30 000,00
Zadanie pn. „Wspieranie działań na rzecz przeciwdziałania przemocy w województwie wielkopolskim”.	4	65 000,00
RAZEM:	41	950 000, 00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Załącznika nr 1 do uchwały nr 3564/2021 Zarządu Województwa Wielkopolskiego z dnia 13 maja 2021 r.

Spośród nich 9 projektów obejmowało swoim działaniem obszar całej Wielkopolski. Dwa z ogólnowojevodzkich projektów kierowały swoje działania do osób najbardziej potrzebujących w kwestiach pomocy żywnościowej, jeden dotyczył osób z niepełnosprawnościami, dwa skierowane do osób bez orzeczonej niepełnosprawności, jeden do seniorów, a dwa dotyczyły przeciwdziałania przemocy. Najwięcej, bo aż po 13 projektów w tym konkursie obejmuje swoim zasięgiem subregion poznański oraz leszczyński, 9 koniński, 7 pilski i 6 kaliski.

Należy pamiętać, że istnieje potrzeba ciągłego wspierania wielkopolskich organizacji pozarządowych nie tylko w wymiarze finansowym, ale zwłaszcza w formie przekazywania trzeciemu sektorowi narzędzi organizacyjnych, merytorycznych, doradczych, aby podmioty pozarządowe mogły stać się równorzędnymi partnerami sektora państwowego i biznesu, będąc przy tym niezależnymi finansowo oraz organizacyjnie, bazując na solidnych lokalnych zasobach i infrastrukturze społecznej.

12. Wnioski i rekomendacje

12.1. Infrastruktura społeczna

Obserwuje się trwałą tendencję kurczenia się gminnych zasobów mieszkalnictwa komunalnego – w roku oceny liczba mieszkań komunalnych zmalała do 50 768 (↓ o 611 mieszkań) w porównaniu z rokiem 2020.

Wskazane zmiany prawdopodobnie wynikają z faktu coraz częstszego wykupu przez lokatorów mieszkań komunalnych na własność, przy jednoczesnym niepowiększaniu zasobu mieszkaniowego o nowe lokale¹⁸. Niektóre samorządy w celu zwiększenia atrakcyjności wykupu mieszkań wprowadzają bonifikaty (tak, jak w przypadku mieszkań zakładowych), gdzie np. można wykupić mieszkanie za 10% jego rynkowej wartości. Każda gmina ustala własny poziom zniżek na wykup mieszkania komunalnego. Są jednak miasta, które całkowicie zrezygnowały z bonifikat¹⁹. Kurczenie się gminnych zasobów mieszkaniowych należy ocenić jako zjawisko negatywne, szczególnie w kontekście niezaspokojonych potrzeb mieszkaniowych osób, których nie stać na zakup mieszkania oraz jego wynajęcie na rynku komercyjnym²⁰. Naruszana w ten sposób jest również zasada sprawiedliwości społecznej w obszarze braku równych szans w dostępie do gminnych zasobów mieszkaniowych dla wszystkich mieszkańców danej gminy, którzy znajdują się w grupie osób uprawnionych do otrzymania mieszkania komunalnego.

W roku oceny wzrosła liczba lokali socjalnych. Z danych wykazanych w OZPS wynika, że 75 wielkopolskich gmin nie posiadało w 2021 r. w swoim zasobie w ogóle mieszkań socjalnych.

Realizacja przez gminy zapisów ustawy o ochronie praw lokatorów i zasobie mieszkaniowym, nakładających na gminę obowiązek zabezpieczenia pomieszczeń

¹⁸ „NIK pozytywnie oceniła natomiast podejmowanie przez gminy inwestycji służących zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych, jednak ich liczba tylko w niewielkiej części pokrywała potrzeby w tym zakresie, a blisko 77 proc. gmin (z 622 poddanych badaniu) nie oddało do użytkowania ani jednego budynku po 31 grudnia 2016 r.” <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/lokale-socjalne-i-komunalne.html>, dostęp: 24.05.2022 r.

¹⁹ <http://www.morizon.pl/blog/mieszkanie-komunalne-poradnik/>, dostęp: 24.05.2022 r.

²⁰ „W 11 kontrolowanych jednostkach samorządowych liczba gospodarstw domowych oczekujących na mieszkanie wzrosła o 30 proc, a czas oczekiwania na lokal wynosił nawet 17 lat. Z badań kwestionariuszowych obejmujących 622 gminy wynika, że w 73 proc. z nich potrzeby mieszkaniowe rodzin o niskich dochodach nie zostały zrealizowane.” <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/lokale-socjalne-i-komunalne.html>, dostęp: 24.05.2022 r.

tymczasowych dla osób i rodzin eksmitowanych oraz najbardziej ubogich wymaga zwiększenia zasobu lokali socjalnych, bowiem w samym województwie wielkopolskim w 2021 roku ponad 3700 osób oczekiwało na mieszkanie socjalne. Gminy często nie posiadają nieruchomości, które mogłyby zostać przeznaczone na ten cel, a są zobowiązane do zabezpieczenia potrzeb mieszkaniowych osób eksmitowanych nie tylko tam, gdzie wierzycielem jest gmina, ale też spółdzielnia mieszkaniowa, prywatni właściciele i inne instytucje występujące z powództwem eksmisyjnym. Jeśli gminy nie wskażą pomieszczenia w wyznaczonym czasie (a wyroki realizują w kolejności chronologicznej, chyba, że lokatorzy są np. narażeni na niebezpieczeństwo zawalenia się budynku), komornik kieruje dłużnika do noclegowni albo schroniska. W sytuacji, gdy dłużnik zostaje pozbawiony prawa do tymczasowego pomieszczenia, bo np. stosował przemoc względem rodziny, wówczas komornik również powiadamia gminę i ona typuje noclegownię, schronisko lub inną placówkę zapewniającą miejsca noclegowe dla osób znajdujących się w takiej sytuacji.

W roku 2021 w porównaniu do 2020 wzrosła liczba klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów, jednak nadal blisko 32% wielkopolskich gmin nie posiadało na swoim terenie oferty klubów i innych miejsc spotkań dla seniorów (72 gminy). Wśród JST, które dysponowały taką ofertą dla seniorów było 18 gmin miejskich (155 miejsc spotkań dla seniorów), 66 gmin miejsko-wiejskich (228) oraz 67 gmin wiejskich (163).

Samorzady powinny zwrócić uwagę na rozbudowę tego rodzaju infrastruktury. Działania wspierające seniorów i poprawiające ich jakość życia są możliwe do sfinansowania w ramach projektów rządowych zarówno dla JST, jak i NGO:

- Program wieloletni „Senior+” na lata 2021-2025 – utworzenie lub doposażenie Klubów „Senior+” czy Dziennych Domów „Senior+”;
- Program wieloletni na rzecz Osób Starszych „Aktywni+” na lata 2021-2025 - celem jest zwiększenie uczestnictwa osób starszych we wszystkich dziedzinach życia społecznego (40 mln dofinansowania w każdym roku projektu);
- Program Opieka 75+ - celem jest poprawa dostępności do usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych, dla osób w wieku 75 lat i więcej w gminach: miejskich, wiejskich, miejsko – wiejskich do 60 tys. mieszkańców, które realizują usługi opiekuńcze samodzielnie.

Zważywszy na systematyczny wzrost odsetka ludności w wieku poprodukcyjnym w województwie wielkopolskim (w 2021 roku 20,8%), zmieniające się potrzeby, oczekiwania i styl życia seniorów, którzy z jednej strony wymagają zapewnienia opieki

będąc niesamodzielnymi, a z drugiej strony jako osoby aktywne pragną mieć możliwość realizowania się i integrowania w sferze społecznej - samorzady powinny cyklicznie diagnozować sytuację osób starszych oraz tworzyć ofertę usług według rozpoznanych potrzeb.

Na terenie województwa wielkopolskiego nie funkcjonuje żaden ośrodek dla cudzoziemców.

Biorąc pod uwagę zeszłoroczny kryzys migracyjny na granicy z Białorusią, ewakuację osób z Afganistanu oraz tegoroczny konflikt zbrojny w Ukrainie wywołany przez Rosję, brak ośrodka stanowi istotny deficyt w zasobie województwa.

Z wniosków wielkopolskich jednostek pomocy społecznej wynika, że dużym obciążeniem w bieżącym roku dla pracowników są zadania związane z kryzysem migracyjnym wywołanym konfliktem zbrojnym na terenie Ukrainy. Więcej wniosków oraz danych dostępnych będzie w kolejnym roku. Warto jednak podkreślić już teraz, że dużym zaskoczeniem dla wszystkich była skala migracji oraz jej intensywność w czasie. Sytuacja w wielkopolskich gminach i powiatach w zakresie migracji była i nadal jest dynamiczna, ponieważ po fali napływu uchodźców, aktualnie następuje fala wyjazdów lub przemieszczania się na terenie naszego kraju. Ma to związek m.in. z dynamiką prowadzonych działań wojennych w Ukrainie, szczególnie zmniejszeniem ich nasilenia w zachodniej części, wprowadzaniem programów zachęcających do powrotu Ukraińców w bardziej bezpieczne miejsca ich kraju, a w przypadku migracji na terenie Polski, poszukiwania miejsca zamieszkania na dłuższy okres czasu oraz pracy.

Głównymi zadaniami pracowników sektora pomocy społecznej w związku z kryzysem uchodźczym było zabezpieczenie schronienia, wyżywienia, udzielenie pomocy rzeczowej np. w postaci odzieży czy podstawowych środków higieny osobistej, pomocy psychologicznej oraz finansowej oraz realizacja zadań z zakresu ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. W dalszej kolejności wielkopolskie gminy i powiaty zabezpieczały potrzeby związane z opieką, wychowaniem przedszkolnym i nauką dla ukraińskich dzieci i młodzieży, organizacją czasu wolnego oraz nauką języka polskiego dla migrantów. Istotnym wsparciem sektora publicznej pomocy społecznej były działania organizacji pozarządowych oraz prywatnych osób, które mocno zaangażowały się w działania pomocowe. Pracownicy jednostek organizacyjnych pomocy społecznej podkreślali we wnioskach tegorocznej oceny, że napływ tak dużej liczby uchodźców z czasem może okazać się wyzwaniem dla pomocy i szerzej polityki społecznej, choć na tę chwilę

trudno przewidzieć kierunki rozwoju migracji. Wnioski przedstawiciele JST potwierdzają najnowsze opracowania w dotyczące powyższego zagadnienia.²¹

Na poziomie samorządu województwa ważnym elementem wsparcia w czasie kryzysu uchodźczego okazały się Centra Integracji Cudzoziemców funkcjonujące w subregionach od 1 marca 2022 roku w ramach projektu realizowanego przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu.

12.2. Korzystający z pomocy i wsparcia

W ciągu kilku ostatnich lat liczba świadczeniobiorców pomocy społecznej w województwie wielkopolskim sukcesywnie maleje, od roku 2016 zmalała aż o 34,0% (44 133 os.). W 2021 r. tego typu świadczenie przyznano 85 758 os. (↓ o 13 425 os.), co stanowiło 38,8% ogółu osób, którym udzielono pomocy i wsparcia. Ze świadczeń pomocy społecznej w 2021 r. skorzystało 67 113 rodzin, które liczyły 130 486 os. (↓ o 18 756 os.).

Przyczyn poprawy warunków materialnych rodzin upatruje się przede wszystkim we wprowadzeniu rządowego programu 500+ (1 kwietnia 2016 roku), jednak wpływ na tę sytuację miał także dość znaczny spadek bezrobocia na przestrzeni kilku ostatnich lat, wzrost płacy minimalnej oraz systematyczny rozwój gospodarczy, dostrzegalny na poziomie wielu lokalnych samorządów (co zostało zauważone na poziomie gminnych i powiatowych rekomendacji dołączonych do oceny zasobów pomocy społecznej). Zauważyć należy, że od roku 2016 liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezrobocia spadła o niemal połowę (46,2%, czyli 15 152 rodzin). Niektóre z samorządów w poprawie sytuacji społeczno-gospodarczej upatrują również efektu realizowanych projektów unijnych, które wpłynęły, w ich ocenie, na rozwój gmin i powiatów (m.in. poprzez aktywizację zawodową prowadzoną w ramach projektów zewnętrznych, udzielanie wsparcia na rozwój przedsiębiorstw, dopłaty dla rolników, itp.). Być może zjawisko zmniejszania się liczby osób korzystających z pomocy społecznej jest wypadkową opisanych wyżej czynników, z pewnością jednak należy się przyglądać tym statystykom w kolejnych latach.

²¹ Wojnat M., Cywiński P., *Miejska gościnność: wielki wzrost, wyzwania i szanse. Raport o uchodźcach z Ukrainy w największych polskich miastach.*, s.58-59, https://metropolie.pl/fileadmin/user_upload/UMP_raport_Ukraina_20220429_final.pdf dostęp z 02.06.2022 r.

W roku 2021, podobnie jak w poprzednich latach nastąpił dalszy spadek (o 1,0 p.p.) osób długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, czyli zarejestrowanych w systemach pomocy społecznej w ciągu ostatnich 36 miesięcy przez co najmniej 18 miesięcy.

W przeciągu ostatnich kilku lat można było obserwować utrwalanie zjawiska pozostawania w systemie osób długotrwale korzystających, jednak tendencja ta odwróciła się, począwszy od roku 2019. Dla przykładu, w 2016 roku 48,1% osób korzystających z pomocy należało do tej kategorii, w roku 2018 już 50,2%, natomiast w 2019 roku odsetek ten wysiósł 49,5%, w 2020 roku – 48,9%, a w 2021 r. – 47,9. Prawdopodobnie zadziałał tu efekt świadczenia wychowawczego 500+, który od lipca 2019 roku jest przyznawany na każde dziecko do 18 r.ż. pozostające na utrzymaniu rodziców, niezależnie od ich dochodu. Bez wątplenia to zjawisko należy obserwować w kolejnych latach i dopiero wtedy będzie można sformułować uprawnione tezy dotyczące tej tendencji. **Należy również zabezpieczyć środki finansowe** na pomoc materialną w postaci świadczeń pieniężnych kierowanych do grup zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym, a także na pomoc niematerialną, realizowaną m.in. poprzez działania wykwalifikowanej kadry pomocy społecznej (np. asystenci rodziny), czy rozwój infrastruktury pomocy społecznej adresowanej do tej grupy.

Coraz częściej wśród klientów pomocy społecznej znajdują się osoby prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe.

Począwszy od roku 2018 kategoria ta stała się liczniejsza niż pozostałych gospodarstw domowych (w 2021 roku osiągnęła wartość 56,8%), w przeciągu ostatnich 5 lat został odnotowany wzrost o 8,1 p. p. W grupie wszystkich gospodarstw domowych otrzymujących świadczenia z pomocy społecznej 16,6% to 1-osobowe gospodarstwa domowe emerytów i rencistów. **Wzrasta również odsetek osób starszych** będących klientami pomocy społecznej. O ile w 2016 roku stanowili oni 16,9% tej grupy, to w 2021 roku już 25,4%.

W roku 2021 spadła ponownie wartość wskaźnika deprivacji lokalnej (stopień niezaspokojenia potrzeb mieszkańców wielkopolskich gmin wyrażony liczbą bezwzględną jako stosunek liczby osób w rodzinach, którym przyznano pomoc na każdy 1 000 mieszkańców gminy) do 37,3 co oznacza spadek w porównaniu do roku poprzedniego o 4,51 p. p.

Najwyższe wartości wskaźnika deprivacji lokalnej w roku 2021 wystąpiły w gminach: Grodziec, p. koniński (106,41), Malanów, p. turecki (101,27) i Miedzichowo, p. nowotomyski (91,52). W tym zestawieniu znalazły się także gminy należące do powiatów: tureckiego, czarnkowsko-trzcianieckiego, kaliskiego, słupeckiego, złotowskiego i chodzieskiego. Zaleca się zintensyfikowanie działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, zwłaszcza na terenie gmin dotkniętych w największym stopniu deprivacją potrzeb.

Na przestrzeni kilku ostatnich lat czterema głównymi powodami udzielania pomocy i wsparcia w województwie wielkopolskim były niezmiennie: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność i długotrwała lub ciężka choroba, zmienna była natomiast ich kolejność w poszczególnych latach. Od kilku lat głównym powodem korzystania z pomocy społecznej w naszym województwie jest długotrwała lub ciężka choroba w rodzinie, następnie ubóstwo, niepełnosprawność i bezrobocie. Widoczny jest dalszy wzrost liczby rodzin korzystających z pomocy z tytułu długotrwałej lub ciężkiej choroby w rodzinie, w stosunku do ubiegłego roku (w roku oceny ta kategoria rodzin stanowiła aż 60% wszystkich rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej).

We wszystkich tych kategoriach nastąpił spadek liczby rodzin korzystających, w stosunku do poprzedniego roku. W 2020 roku lista powodów wyglądała następująco: **1. Długotrwała lub ciężka choroba – 36 114 rodzin** (↓ o 3 137 rodzin), **2. Ubóstwo – 29 564 rodzin** (↓ o 2 282 rodzin), **3. Niepełnosprawność – 26 286 rodzin** (↓ o 2 947 rodzin) **4. Bezrobocie – 17 667 rodzin** (↓ o 846 rodzin). Zaleca się zintensyfikowanie działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, adresowanych do tych grup beneficjentów.

W roku 2021, w porównaniu do 2020 roku, w skali województwa zmalała liczba osób pobierających zarówno świadczenia pieniężne (zasiłek stały, okresowy i celowy) (↓ o 10%), jak i niepieniężne (posiłek, schronienie, ubranie, odpłatność gminy za pobyt w DPS, usługi opiekuńcze) (↓ o 11%). W przypadku świadczeń pieniężnych zmalała również kwota

wydatkowana na ich sfinansowanie w 2021 roku. W przypadku świadczeń niepieniężnych – usług, pomocy rzeczowej, wydatki na ten cel wzrosły.

Sytuacja spowodowana pandemią koronawirusa w 2021 roku, w ogólnym rozrachunku nie wpłynęła na zwiększenie liczby osób pobierających zasiłki w ramach systemu pomocy społecznej. W województwie wielkopolskim do 2017 roku systematycznie wzrastała liczba osób pobierających zasiłki stały.

W roku oceny w porównaniu do 2020 roku spadła liczba osób korzystających z dodatków mieszkaniowych i energetycznych. Pomimo 2,2% spadku świadczeniobiorców w przypadku dodatku mieszkaniowego i 1% w przypadku dodatku energetycznego, kwota wydatkowana na ten cel w przypadku pierwszego dodatku wzrosła o 29%, w przypadku drugiego o 12%.

Eksperti twierdzą, że wypłaty dodatku energetycznego nie są ukierunkowane na trwałe rozwiązanie problemu ubóstwa energetycznego, jedynie okresowo w niewielkim stopniu poprawiają płynność budżetu gospodarstwa domowego. Dodatek energetyczny to niewystarczający obecnie instrument ochrony najuboższych odbiorców energii i powinien w przyszłości zostać wpisany w kompleksowy system ochrony takich odbiorców²². Wzrastające w ostatnim czasie koszty energii (ceny gazu, prądu, innych typów opału) wpływają na jeszcze większe ubożenie społeczeństwa w tym zakresie.

12.3. Usługi socjalne

W 2021 roku, w porównaniu do 2020 roku wzrosła liczba osób korzystających z usług opiekuńczych o charakterze podstawowym (↑ o 219). O 3,4% zwiększyła się liczba godzin usług opiekuńczych w skali roku, natomiast o 10% wzrosła kwota wydatkowana na ten cel.

Wzrost kwoty wydatkowanej przez gminy na realizację tego zadania wynika ze wzrostu stawek wynagrodzeń za godzinę usług opiekuńczych. W komentarzach gmin do sprawozdania pojawiają się informacje na temat wzrostu nakładów na usługi opiekuńcze, który wynika np. z dużej liczby osób w wieku poprodukcyjnym, osób

²² <https://www.wnp.pl/energetyka/dodatek-energetyczny-to-instrument-obecnie-niewystarczajacy-uwaza-mariusz-swora,339377.html> [Dostęp: 01.06.2022 r.]

samotnych oraz osób z niepełnosprawnościami, wymagających wsparcia w czynnościach dnia codziennego.

W przypadku usług specjalistycznych w porównaniu do 2020 roku w 2021 roku nieznacznie wzrosła liczba świadczeniobiorców, wzrost o 2 osoby w przypadku usług specjalistycznych i 10 osób w przypadku specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi).

W przypadku usług specjalistycznych niepokojący jest spadek intensywności świadczenia usług, pomimo wzrostu nakładów finansowych i wzrostu liczby osób korzystających, spada liczba świadczeń (liczba godzin usług). Spada średnia liczba godzin usług w przeliczeniu na 1 osobę korzystającą.

Od roku 2012 można było obserwować stały wzrost liczby osób przebywających w DPS, za które gmina ponosiła całkowitą lub częściową odpłatność. W 2021 rok po raz pierwszy od 2012 rok zaobserwowano spadek tej liczby. Bezpośrednią przyczyną takiego stanu rzeczy było m.in. wstrzymanie przyjęć nowych mieszkańców do DPS.

W 2021 roku wielkopolskie gminy za pobyt 4 680 osób (↓ o 36) w DPS poniosły odpłatność w wysokości 144 110 775 zł, co oznacza nieco ponad 9% wzrost kosztów w porównaniu z rokiem 2020. W 2021 roku 3 spośród 226 wielkopolskich gmin nie ponosiło odpłatności za pobyt mieszkańców w DPS. Wzrost cen w gospodarce powoduje wzrost kosztów, w placówkach ponoszone są pewne stałe koszty, które nawet pomimo braku 100% wypełnienia miejsc muszą być opłacane.

12.4. Kadra pomocy społecznej

Liczba pracowników socjalnych, zatrudnionych w gminach i powiatach na tym stanowisku, nie uległa znaczącej zmianie w porównaniu z rokiem poprzednim.

Warto podkreślić, że w roku oceny odnotowano spadek zarówno w ogólnej liczbie pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, jak i liczbie osób zatrudnionych na stanowisku pracownika socjalnego, co może mieć związek ze spadkiem liczby klientów pomocy społecznej. Z kolei przyczyną odpływu pracowników socjalnych z zawodu z jednej strony można dopatrywać się w trudnych warunkach pracy, niskim wynagrodzeniu (w stosunku do liczby obowiązków), przechodzeniu

pracowników na emeryturę i trudnościach w rekrutacji nowej kadry. Przedstawiciele JOPS podkreślają, że pogłębia się problem z zatrudnieniem pracowników socjalnych, ponieważ coraz mniej osób jest zainteresowanych podjęciem pracy w zawodzie „o niskim prestiżu społecznym” i „bardzo stresogennym”, za proponowane wynagrodzenie. Ponadto coraz częściej wskazują na konieczności zwiększenia przez samorządy nakładów finansowych na wynagrodzenia dla kadry socjalnej oraz podniesienie tychże wynagrodzeń. Wg przedstawicieli JOPS wynagrodzenia pracowników socjalnych są nieadekwatne w stosunku do oczekiwań związanych z kwalifikacjami (skończone studia, kursy, itp.), umiejętnościami kadry socjalnej i faktycznie wykonywanymi obowiązkami. Ponadto często brakuje jasnej ścieżki awansu, szczególnie w małych ośrodkach. Podlegające ciągłym zmianom prawo, wprowadzanie nowych zadań dla pracowników socjalnych oraz asystentów rodziny wymaga od tych specjalistów ciągłego zwiększania kompetencji zawodowych. Zatem konieczne jest umożliwienie pracownikom socjalnym i asystentom rodziny rozwoju zawodowego (np. zdobywanie specjalizacji) poprzez tworzenie do tego warunków oraz finansowanie lub współfinansowanie przez pracodawców różnych form podnoszących i wzmacniających kwalifikacje zawodowe. Ponadto, w celu udzielenia wsparcia, zapobiegania wypaleniu zawodowemu i podnoszenia skuteczności pracy, niezbędne jest umożliwienie udziału pracownikom socjalnym i asystentom rodziny w profesjonalnej superwizji.

Nie wszystkie wielkopolskie gminy spełniają kryteria ustawowe dotyczące zatrudnienia pracowników socjalnych. W roku oceny 43 gminy nie spełniały wymogu zatrudnienia nie mniej niż 3 pracowników socjalnych. Z kolei wskaźnik zatrudnienia 1 pracownika socjalnego na 2000 mieszkańców osiąga 38,5% gmin w województwie, natomiast wskaźnik 1 pracownika na 50 środowisk objętych pracą socjalną – 68,5% gmin. Dwóch ostatnich wskaźników dotyczył wzrost wartości.

Rekomenduje się zwiększenie zatrudnienia pracowników socjalnych, w szczególności w tych gminach, które nie spełniają wymogów ustawowych oraz opracowanie standardu odpowiednich warunków pracy pracownika socjalnego poprzez m.in. stworzenie warunków lokalowych do godnego przyjmowania osób korzystających ze wsparcia systemu pomocy społecznej. W licznych rekomendacjach i wnioskach formułowanych przez OPS w OZPS pojawia się zagadnienie bezpieczeństwa pracowników socjalnych i jego poprawy, w szczególności w sytuacji kontaktu z klientem, który potencjalnie może być niebezpieczny. Ważnym zadaniem,

a jednocześnie obowiązkiem samorządów staje się podjęcie działań zmierzających do podniesienia poziomu bezpieczeństwa w miejscu pracy i poza nim (w środowisku), przy wykonywaniu indywidualnych zadań przez pracowników tej instytucji. Niezbędne również staje się wypracowanie szczegółowych standardów BHP (w biurze i terenie) oraz oceny ryzyka zawodowego dedykowanych pracownikom socjalnym. Proponuje się opracowanie we wszystkich instytucjach pomocy społecznej niezbędnych procedur na wypadek zagrożenia epidemicznego lub innych sytuacji kryzysowych, aby utrzymać ciągłość i wysoką jakość pracy.

12.5. Zasoby instytucjonalne pomocy i wsparcia

Ośrodki oferujące wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami w województwie wielkopolskim to m.in.: 73 środowiskowe domy samopomocy (↓ 1), 14 DPS dla OzN (↓1) i 10 dla osób z zaburzeniami psychicznymi (↓1). Jeśli chodzi o placówki aktywizacji społeczno-zawodowej osób z niepełnosprawnościami w roku oceny notuje się oraz niezmienną liczbę WTZ (89) ZAZ (9). Wśród placówek, których wsparcie skierowane jest do osób z grup podwyższonego ryzyka socjalnego zauważyć można spadek liczby KIS i niezmienną liczbę CIS oraz zmniejszenie liczby osób korzystających ze wsparcia (dot. KIS, noclegowni, schronisk i domów dla osób bezdomnych). Nieznaczny wzrost osób, którym udzielono pomocy zanotowano ogrzewalniach dla osób bezdomnych oraz prawie 14% wzrost liczby korzystających ze wsparcia w CIS.

Można domniemywać, że zmniejszenie się liczby osób korzystających z placówek wspierających osoby z kręgu wysokiego ryzyka socjalnego jest związane częściowo z sytuacją epidemiczną np. czasowym zawieszeniem funkcjonowania podmiotów. Pomimo pandemii i czasowego ograniczenia funkcjonowania WTZ, zajęcia w nich częściowo przeniesiono do mediów społecznościowych, gdzie uczestnicy przy wsparciu rodziny uczestniczyli w spotkaniach czy wykonywaniu zadań online. Mając na względzie powyższe informacje rekomenduje się poszerzenie środowiskowego systemu wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez zwiększenie liczby klubów samopomocy oraz utworzenie dodatkowych miejsc w Środowiskowych Domach Samopomocy. Istotną rolę w poprawie infrastruktury wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi mogłyby odegrać organizacje pozarządowe, którym zlecano by te zadania w drodze

otwartych konkursów ofert oraz utworzenie nowych typów ŚDS np. dla osób z autyzmem, osób z zaburzeniami sensorycznymi czy ze sprzężoną niepełnosprawnością. Zgłaszano potrzebę kontynuowania działań oraz zwiększenia ich innowacyjności w zakresie aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami. Niniejsze wsparcie uwzględniać ma trzyetapowy proces aktywizacji zawodowej szczególnie dedykowany osobom z niepełnosprawnościami w stopniu umiarkowanym i znacznym. W pierwszym etapie zakłada się uczestnictwo w warsztatach terapii zajęciowej, następnie osoby, które są w stanie pracować, mogą podjąć zatrudnienie w zakładach aktywności zawodowej i tym samym uzyskać niezbędne umiejętności i doświadczenie przed wejściem na otwarty rynek pracy. Wsparciem powinny być zatem objęte nie tylko zakłady aktywności zawodowej oraz warsztaty terapii zajęciowej, ale pomoc finansowa powinna być również dedykowana osobom z niepełnosprawnościami chcącym podjąć zatrudnienie na otwartym rynku pracy. Istotny w zakresie aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami jest monitoring obecności na rynku pracy byłych uczestników warsztatów terapii zajęciowej oraz zakładów aktywności zawodowej. Przestrzenią dla osób z niepełnosprawnościami do realizowania się zawodowo są podmioty ekonomii społecznej, zwłaszcza spółdzielnie socjalne, które mogą być tworzone m.in. przez organizacje pozarządowe czy JST.

Większość pracowników socjalnych rekomendowała również inne formy wsparcia poza ofertą domów pomocy społecznej. Istotna jest zatem dywersyfikacja form wsparcia instytucjonalnego oferowanego osobom starszym tak, aby w najlepszy sposób odpowiadały na ich zróżnicowane potrzeby.

W roku 2021 na terenie województwa wielkopolskiego w zasobach gmin i powiatów znajdowało się 141 mieszkań chronionych (↑ o 20 mieszkań), z czego 56 to mieszkania treningowe, a 85 –wspierane. W roku oceny skorzystało z nich łącznie 449 osób. Biorąc pod uwagę osoby, które potencjalnie mogą korzystać z mieszkań chronionych, liczba mieszkań i miejsc jest niewystarczająca. Tę formę wsparcia należałoby przede wszystkim rozwijać w tych powiatach, w których mieszkania chronione nie funkcjonują oraz występuje wysoki odsetek osób z niepełnosprawnością, osób w wieku poprodukcyjnym, a także liczba usamodzielnianych wychowanków pieczy zastępczej. Wymienione grupy są głównymi potencjalnymi adresatami usługi w formie mieszkania chronionego. Zaleca się zatem utworzenie **większej liczby ośrodków wsparcia**

dziennego i mieszkań chronionych, dla osób, które są na tyle samodzielne, aby funkcjonować przy umiarkowanym wsparciu i nie są obłożnie chore. Plusem powyższych rozwiązań są ich koszty relatywnie niższe niż opieka w domach pomocy społecznej. Po drugie, osoba starsza pozostaje w swoim naturalnym środowisku społecznym, co gwarantuje poczucie ontologicznego bezpieczeństwa. W 2021 roku na terenie całego województwa wielkopolskiego funkcjonowało 141 mieszkań chronionych, z których skorzystało 449 osób oraz 37 Dziennych Domów Pomocy, z których oferty skorzystało 2 436 osób. Jak wynika z rekomendacji wielkopolskich JOPS – zasoby te, pomimo poprawy ich dostępności, ze względu na wdrożenie rządowego programu „Senior+” są nadal niewystarczające w porównaniu ze zgłaszanymi lokalnymi potrzebami.

Postulat dostępnej opieki wytchnieniowej w każdym powiecie.

Z uwagi na znaczne obciążenie opiekunów osób niesamodzielnych należy propagować tworzenie instytucji opieki „wytchnieniowej” (takich jak Dom Krótkiego Pobytu) na terenie całego województwa, które pomogłyby odciążyć opiekunów zamieszkujących również gminy odległe od m. Poznań.

Istotne znaczenie ma również szereg rekomendacji związanych z problemem przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Zwracano uwagę na konieczność utworzenia większej liczby Ośrodków Interwencji Kryzysowej (OIK) – jako formy pomocy dla ofiar przemocy, rozszerzenia zakresu pracy z tymi rodzinami o specjalistyczne poradnictwo, tworzenie grup samopomocowych, uruchomienie szkół dla rodziców, organizowania szkoleń i warsztatów związanych z funkcjonowaniem rodziny i prowadzeniem gospodarstwa domowego. W tym kontekście istotne jest również zintensyfikowanie działań Zespołów Interdyscyplinarnych ds. Przeciwdziałania Przemocy chociażby poprzez inicjowanie działań informacyjnych w środowisku o możliwościach uzyskania pomocy dla ofiar przemocy. Zasadne jest również zwiększenie środków finansowych na szkolenia członków Zespołów Interdyscyplinarnych.

W wielu wnioskach końcowych formułowanych w OZPS pojawił się problem niezaradności opiekuńczo-wychowawczej rodzin.

Gospodarstwa domowe przeżywające trudności w wypełnianiu swoich podstawowych mogą liczyć na wieloaspektowe wsparcie. Formy pomocy wobec tego typu rodzin zostały zapisane w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Samorządy odnotowują wzrost kosztów przeznaczanych na instytucjonalne formy pieczy zastępczej, stąd przedstawiciele JOPS rekomendują zwiększenie nakładów finansowych na utrzymanie rodzinnych form pieczy zastępczej. Konieczne jest zatem zabezpieczenie środków finansowych na dalszy rozwój rodzin zastępczych niezawodowych, zawodowych i rodzinnych domów dziecka. Zadania z tym związane to: diagnozowanie, szkolenie i kwalifikowanie kandydatów zgłaszających chęć stworzenia rodziny zastępczej, wypłata pełnego zakresu świadczeń obligatoryjnych i fakultatywnych na rzecz tych rodzin. Rekomenduje się tworzenie placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, jako jednego z elementów systemu wsparcia rodzin z dziećmi.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej dopuszczała funkcjonowanie instytucjonalnej pieczy zastępczej (placówki opiekuńczo-wychowawcze) z miejscami dla 30 dzieci do końca roku 2020. Po tym okresie w każdej placówce opiekuńczo-wychowawczej może przebywać maksymalnie 14 dzieci.

Mając świadomość konsekwencji tych zmian systemowych pracownicy powiatowych centrów pomocy rodzinie zgłaszają konieczność podejmowania dalszych działań na rzecz tworzenia rodzinnych domów dziecka oraz rodzin zastępczych zawodowych. Dodatkowo, kalkulacje kosztów ponoszonych przez samorządy lokalne w ramach wydatków na poszczególne rodzaje pieczy zastępczej pokazują, że średniomiesięczny koszt utrzymania 1 wychowanka w rodzinie zastępczej (1 063, 7 zł) jest ponad pięciokrotnie niższy niż koszt utrzymania 1 wychowanka placówki opiekuńczo-wychowawczej (5 908,6 zł).

Rekomenduje się zwiększenie nakładów na szkolenia dla rodzin zastępczych, osób prowadzących rodzinne domy dziecka oraz kandydatów na rodziny zastępcze i adopcyjne.

Jak wynika również z rekomendacji eksperckich sformułowanych w ramach raportu „Diagnoza systemu pieczy zastępczej w Wielkopolsce”: „Służby profesjonalne muszą aktywnie zachowywać się w stosunku do rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne

domy dziecka sugerując im fachowe wsparcie dla dziecka, czy to medyczne, czy psychologiczno-pedagogiczne czy też inne”.

Obecnie na terenie Wielkopolski nie funkcjonuje regionalna placówka opiekuńczo-terapeutyczna. W związku z powyższym mogą występować deficyty w zapewnieniu specjalistycznej opieki i wsparcia dzieciom znajdującym się w szczególnej sytuacji zdrowotnej i społecznej, dla których nie zabezpieczono miejsca w rodzinnej pieczy zastępczej. W takiej placówce powinna być świadczona specjalistyczna opieka medyczna i rehabilitacyjna dostosowana do potrzeb dzieci.

Przedstawiciele wielkopolskich powiatów na początku 2020 roku zgłosili zapotrzebowanie na skorzystanie z usług regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej w odniesieniu do 62 dzieci, przy czym kolejnych 12 już zostało umieszczonych w placówkach na terenie innych województw.

Pracownicy socjalni zgłaszali również potrzebę podjęcia zintensyfikowanych działań na rzecz opracowania systemowego wsparcia dla osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Tworzenie zintegrowanego systemu wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi poprzez działalność Zespołu Wczesnego Rozpoznawania i Wczesnej Terapii, którego głównym celem byłaby wszechstronna pomoc dzieciom upośledzonym umysłowo, poprzez zdiagnozowanie i określenie właściwej terapii, jak również pomoc i wsparcie rodziny w długotrwałym procesie terapeutycznym dziecka. We wnioskach końcowych jeden z ośrodków pomocy społecznej podniósł kwestię dzieci z niepełnosprawnością o szczególnych potrzebach opiekuńczych. Szczególnie podkreśla się konieczność uzupełnienia luki w katalogu typów domów pomocy o domy dla dzieci i młodzieży chorych psychicznie lub z zaburzeniami psychicznymi.

Wzrasta liczba osób w wieku poprodukcyjnym, które chcą być aktywne i chcą utrzymywać relacje społeczne.

Wielu pracowników socjalnych zgłaszało potrzebę intensyfikacji działań w zakresie rozwoju potencjału, zainteresowań i samorealizacji osób starszych. Możliwości takie dają kluby seniora, czy uniwersytety trzeciego wieku.

We wnioskach końcowych OZPS zgłaszano brak na terenie wielu gmin jednostek specjalistycznego poradnictwa oraz brak specjalistów takich, jak psycholog, terapeuta, mediator, prawnik.

Często, wsparcie to świadczą pracownicy socjalni, jednak w wielu przypadkach konieczne jest organizowanie doradztwa/konsultacji o charakterze specjalistycznym.

Nierównomiernie rozlokowane zasoby wsparcia.

Analizując rozmieszczenie istniejących zasobów pomocy i wsparcia zwraca uwagę nierównomierne ich rozlokowanie – w pobliżu centrum województwa, a więc głównie w mieście Poznań i w jego okolicach, a także innych większych miast (Konin, Kalisz, Leszno, Piła), natomiast gminy położone na obrzeżach województwa, zwłaszcza północnym oraz wschodnim nie dysponują już ofertą tak zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb. Warto byłoby uwzględnić ten fakt przy planowaniu kolejnych inwestycji.

12.6. Środki finansowe na wydatki w pomocy społecznej i innych obszarach polityk społecznej

Należy zwrócić uwagę na wydatki związane z pieczą zastępczą. Środki finansowe wykazane przez JST w rozdziale budżetowym 85508 – Rodziny zastępcze w roku oceny wyniosły 146 121 887 zł. W prognozach na rok 2022 JST wykazują wzrost wydatków na ten cel.

Wzrost kosztów życia, cen energii, produktów codziennego użytku, przekładają się na wzrost wydatków w tym zakresie. Prognozowany wzrost potrzebnych środków przeznaczanych na ten cel może wynikać również z tego, iż zgodnie z art. 191 ust. 8 i 9 ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, w przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej gmina ponosi wydatki w wysokości: 10% w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej, 30% – w drugim roku i 50% w trzecim i kolejnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej. W ostatnich latach wzrastają również wydatki przeznaczane na pieczę instytucjonalną, w 2021 roku wydatki w rozdziale 85510 – Działalność placówek opiekuńczo-wychowawczych wyniosły 92 981 737 zł, w prognozach na 2022 roku szacuje się 6% wzrost kosztów przeznaczanych na ten cel.

Wzrastają wydatki związane z zapewnieniem wsparcia w domach pomocy społecznej. Środki finansowe ujęte w rozdziale budżetowym 85202 – Domy pomocy społecznej w latach 2020-

2021 zwiększyły się o 19 166 251 zł i w 2021 roku wyniosły 478 971 907 zł. W 2022 roku JST planują wydatkować na ten cel 498 181 774 zł.

Przedstawiciele OPS zaznaczają, że wydatki na ten cel stanowią istotną część budżetu gminy. Zapewnienie opieki środowiskowej dla wielu gmin staje się działaniem priorytetowym, na realizację którego pozyskują środki zewnętrzne. Zwiększające się koszty utrzymania w DPS, a także zmiana sposobu funkcjonowania rodzin, z roku na rok wymaga planowania zwiększonych wydatków na domy pomocy społecznej.

Wzrastają wydatki JST w rozdziale 85203 – ośrodki wsparcia.

W roku oceny w porównaniu z 2020 rokiem wydatkowano na ten cel 4 831 863 zł więcej, i to pomimo pandemii, która w istotny sposób ograniczyła, a w pewnych momentach w całości wyłączyła możliwość korzystania z ośrodków wsparcia.

Pozytywnie ocenić można również wzrastające wydatki JST w rozdziale 85220 – specjalistyczne poradnictwo, mieszkania chronione i ośrodki interwencji kryzysowej.

Usługi poradnictwa i interwencji kryzysowej są świadczone w odpowiedzi na problemy rodzin związane z przemocą domową, czy bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. W 2021 roku środki wydatkowane na ten cel wyniosły 9 390 776 zł (11% więcej niż w 2020 roku).

W prognozach na 2022 rok, dotyczących środków finansowych w rozdziale 85278 – Usuwanie skutków klęsk żywiołowych, JST wykazują wzrost wydatków aż o 766 360 497 zł (z 88 186 zł do 766 448 683 zł).

41 JST, które w roku oceny nie wydatkowały środków w tym dziale, w prognozach na rok 2022 roku, wykazały konieczność zabezpieczenia sporych środków finansowych w tym zakresie. Tak duże potrzeby finansowe są skutkiem wystąpienia w Wielkopolsce nawałnic, które przeszły przez województwo w lutym 2022 roku (Orkan Dudley), w wyniku burz i porywistych, silnych wiatrów powstały ogromne zniszczenia i straty w infrastrukturze (zniszczenia domów mieszkalnych, budynków gospodarczych, zalania i podtopienia). Niestety coraz częściej doświadczamy nagłych zjawisk pogodowych o potężnej sile niszczenia, stąd konieczność zabezpieczenia finansowego samorządów w zakresie wspierania ludności.

Uzasadnienie
do uchwały Nr XLIII/832/22
Sejmiku Województwa Wielkopolskiego
z dnia 27 czerwca 2022 r.

w sprawie przyjęcia oceny zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za rok 2021 w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej

Zgodnie z art. 16a ust. 4 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2021 r. poz. 2268, z późn. zm.) zarząd województwa przedstawia do dnia 30 czerwca sejmikowi województwa ocenę zasobów pomocy społecznej w oparciu o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej.

Zasoby obejmują, w szczególności infrastrukturę, kadre, organizacje pozarządowe i nakłady finansowe na zadania pomocy społecznej bez względu na podmiot je finansujący i realizujący. Ocena obejmuje osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej, rodzaje ich problemów oraz ich rozkład ilościowy.

Wobec powyższego podjęcie niniejszej uchwały przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego jest zasadne.